REVISTA DE ISTORIE MILITARĂ

Publicația este editată de Ministerul Apărării Naționale, prin Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, membru al Consorțiului Academiilor de Apărare și Institutelor pentru Studii de Securitate din cadrul Parteneriatului pentru Pace, coordonator național al Proiectului de Istorie Paralelă: NATO – Tratatul de la Varșovia

COLEGIUL DE REDACȚIE

- General-maior (r) dr. MIHAIL E. IONESCU, directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară
- Academician DINU C. GIURESCU, Academia Română
- Dr. JAN HOFFENAAR, Președintele Comisiei Olandeze de Istorie Militară
- Prof. univ. dr. DENNIS DELETANT, London University
- Colonel (r) dr. PETRE OTU, directorul științific al Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară
- Prof. univ. dr. MIHAI RETEGAN, Universitatea București
- Conferențiar univ. IULIAN FOTA, Academia Națională de Informații
- Dr. SERGIU IOSIPESCU, cc. șt., Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară
- Prof. univ. dr. ALESANDRU DUȚU, Universitatea „Spiru Haret”
- Prof. univ. dr. MARIA GEORGESCU, Universitatea Pitești
- Comandor (r) GHEORGHE VARTIC

SUMAR

• Istorie medievală

– *VASILE MĂRCULEȚ* – Campania antilatină vlaho-bulgaro-cumană din ianuarie 1206. Bătălia de la Roussion (31 ianuarie 1206) 1

– *CLAUDIU NEAGOE* – Mercenari otomani (beșlii) în țările române în „secolul fanariot” 11

• Primul Război Mondial

– *GHEORGHE VARTIC* – Jurnalul de război și de prizonierat al profesorului Alex Dăscălescu 27

– *SORIN NEGOIȚĂ* – Problematica Primului Război Mondial în „Revista de Istorie Militară” editată de Centrul pentru istorie și științe sociale al Bundeswehr-ului (1) 43

– *DRAGOȘ ILINCA* – Pe frontul diplomatic al Primului Război Mondial. 100 de ani de la apariția Declarației Balfour 51

– *PETRE OTU* – 1957 – Militari francezi în România după 40 de ani 60

• Al Doilea Război Mondial

– *DANIELA ȘIȘCANU* – Propaganda sovietică în vederea ocupării teritoriilor românești în 1940 76

• Relații internaționale

– *ȘERBAN F. CIOCULESCU* – The Roots of Islamic Radicalism in Northern Caucasus and the Influence of Syrian Civil War on Current Developments 92

• Viața științifică

– Masa rotundă Reorganizarea armatei române (1917) în relatarea căpitanului Marcel Fontaine din Misiunea Militară Franceză (30 martie 2017, Cercul Militar Național, Sala de Marmură) – *MANUEL STĂNESCU* 102

• Recenzii

– Guy Laron, *The Six-Day War: The Breaking of the Middle East*, Yale University Press, New Haven – London, 2017 – *DRAGOȘ ILINCA* 105

• Revista este inclusă în baza de date a Consiliului Național al Cercetării Științifice în Învățământul Superior, fiind evaluată la categoria „C”.

• Poziția revistei în lista-catalog a publicațiilor este la numărul 5017
ISSN 1220-5710

CONTENTS

• **Medieval History**

– *VASILE MĂRCULEȚ* – The Vlacho-Bulgarian-Cuman anti-Latin Campaign of January 1206. The Battle of Roussion (January 31st 1206) 1

– *CLAUDIU NEAGOE* – Ottoman Mercenaries (beșlii) in the Romanian Principalities during the "Phanariot Century" 11

• **First World War**

– *GHEORGHE VARTIC* – The Diary of War and Imprisonment of Professor Alex Dăscălescu 27

– *SORIN NEGOIȚĂ* – World War 1 in the "Review of Military History" Published by the Center for Military History and Social Sciences of the Bundeswehr 43

– *DRAGOȘ ILINCA* – On the Diplomatic Front of the First World War. 100 Years since the Balfour Declaration 51

– *PETRE OTU* – 1957 – French Soldiers in Romania after 40 Years 60

• **Second World War**

– *DANIELA ȘIȘCANU* – Soviet Propaganda Preceding the Occupation of the Romanian Territories in 1940 76

• **International Relations**

– *ȘERBAN F. CIOCULESCU* – The Roots of Islamic Radicalism in Northern Caucasus and the Influence of Syrian Civil War on Current Developments 92

• **Scientific Life**

– The Round Table on the Reorganization of the Romanian Army (1917) as Witnessed by Captain Marcel Fontaine from the French Military Mission (March 30, 2017, National Military Club, Marble Hall) – *MANUEL STĂNESCU* 102

• **Reviews**

– – Guy Laron, *The Six-Day War: The Breaking of the Middle East*, Yale University Press, New Haven – London, 2017 – *DRAGOȘ ILINCA* 105

• Responsabil de număr: PETRE OTU
• ALEXANDRU VOICU – redactor
• ADRIAN PANDEA – coperta
• ELENA LEMNARU – tehnoredactare computerizată

Adresa redacției: strada Constantin Mille nr. 6, cod 010142, București, sector 1, telefon: 0213157827, telefax: 004021-3137955, http://ispaim.mapn.ro/pages/view/88

B 00136/05.09.2017

CAMPANIA ANTILATINĂ VLAHO-BULGARO-CUMANĂ DIN IANUARIE 1206. BĂTĂLIA DE LA ROUSSION (31 IANUARIE 1206)

VASILE MĂRCULEȚ *

Abstract

In the second half of January 1206, Tsar Ionita Asan organized a short military campaign in the territories of the Latin Empire of Constantinople. In only two weeks the troops sent by the ruler of Tarnovo crossed the territories of the Latin Empire of Constantinople and reached Roussion. On January 31st 1206, near the citadel, they defeated a Latin body of army led by the constable Thierry of Tenremonde. Almost 92% of the Latin warriors were killed or taken prisoners.

Keywords: *Ionita Asan, Thierry of Tenremonde, Roussion, Vlacho-Bulgarians, Cumans, Vlacho-Bulgarian Kingdom, Latin Empire of Constantinople.*

Victoria categorică de la Adrianopolis (Edirne), din 14 aprilie 1205, obținută de țarul vlaho-bulgar Ioniță Asan (1197-1207) asupra forțelor latine a condus la ruperea echilibrului militar ce părea a se fi stabilit în sud-estul continentului odată cu instalarea cruciaților apuseni la Constantinopol, în aprilie 1204, și constituirea pe ruinele Imperiului Bizantin a unui Imperiu Latin de Constantinopol (*Imperium Romaniae* sau *Imperium Constantinopolitanum*). Succesul înregistrat i-a asigurat Țaratului Vlaho-Bulgar supremația militară incontestabilă în Peninsula Balcanică, în raporturile cu statele latine constituite după 1204.

Ofensiva vlaho-bulgaro-cumană din ianuarie 1206. Pe fondul contextului militar favorabil, la începutul anului 1206, cu sprijinul aliaților săi, cumanii nord-dunăreni, Ioniță Asan relua operațiunile militare împotriva latinilor. A doua ofensivă militară împotriva acestora, întreprinsă de Ioniță Asan, a debutat la mijlocul lunii ianuarie a anului 1206. Principalele informații referitoare la desfășurarea acestei campanii, destul de contradictorii de altfel, se regăsesc în lucrările cronicarilor contemporani, francezul Geoffroy de Villehardouin și bizantinul Niketas Choniates.

* Doctor în istorie, Colegiul Tehnic „Mediensis” din Mediaș.

Momentul de debut al ofensivei vlaho-bulgaro-cumane poate fi datat cu destulă exactitate pe baza știrilor transmise de Geoffroy de Villehardouin. Cunoaștem din relatarea acestuia că, la *„trei săptămâni”* după Crăciunul anului 1205, *„Ioniță, regele Vlahiei și Bulgariei”*, a mobilizat *„un mare număr de cumani și vlahi”*, pe care i-a trimis apoi *„în ținutul Romaniei”*[1]. Informațiile cronicarului francez permit, astfel, concluzia potrivit căreia, noua ofensivă vlaho-bulgaro-cumană împotriva latinilor a debutat în jurul datei de 15 ianuarie 1206.

În ceea ce privește obiectivul campaniei vlaho-bulgaro-cumane, știrile transmise de Geoffroy de Villehardouin și de Niketas Choniates sunt nu numai contradictorii, ci în totală opoziție. Spre exemplu, Geoffroy de Villehardouin este categoric în a susține că ofensiva țarului de la Târnovo, din ianuarie 1206, a fost întreprinsă *„pentru a da ajutor celor din Andrenopol* (Adrianopol, n.n.) *și celor din Dimot* (Didymoteichon, n.n.)*”*, respectiv aliaților săi greci din cele două cetăți, amenințați de riposta latină[2]. Dintr-o cu totul altă perspectivă ne prezintă scopul campaniei vlaho-bulgaro-cumane, Niketas Choniates. Cronicarul bizantin, care atribuie declanșarea campaniei dorinței țarului vlaho-bulgar de a se răzbuna pe infidelitatea grecilor care-i juraseră credință, arată că acesta, *„cuprins de mânie, trimite oștile cumane, care rivalizau cu roiurile de albine care zboară peste florile de primăvara”*[3]. În opoziție cu Geoffroy de Villehardouin, Niketas Choniates afirmă că o parte a trupelor țarului vlaho-bulgar nu a fost trimisă în ajutorul cetății Adrianopolis, ci împotriva acesteia. Cu privire la acest aspect el susține că o parte a trupelor trimise de Ioniță Asan în campanie, *„mai numeroase decât o armată de furnici care se învârtesc deasupra ariilor sacre, asediau Adrianopolisul”*, în timp ce *„altele s-au apropiat de Roussion”*[4].

Diferențe de opinii există între cei doi autori și în ceea ce privește componența etnică a trupelor trimise de Ioniță Asan în campanie. Așa cum am putut constata, Geoffroy de Villehardouin îi menționează în rândul acestora în primul rând pe vlahi și cumani. Alături de aceștia, pe parcursul derulării evenimentelor, cronicarul francez îi mai pomenește pe greci[5]. Niketas Choniates îi amintește ca participanți la ea doar pe aliații cumani ai suveranului de la Târnovo[6]. Semnificativ rămâne însă faptul că niciunul din cei doi cronicari nu menționează participarea bulgarilor la campanie.

Din informațiile celor doi cronicari deducem o constatare deosebit de importantă, aceea că la campania antilatină din ianuarie 1206, țarul Ioniță Asan nu a participat personal. Acest lucru ne determină să credem că trupele vlaho-bulgaro-cumane trimise, în ianuarie 1206, împotriva Imperiului Latin, au operat, fie sub comanda unui înalt demnitar de la Târnovo, desemnat de țar, fie sub cea a vreunei căpetenii cumane aliate a acestuia.

Care au fost efectivele militare angajate de Ioniță Asan în această fază a campaniei, niciunul dintre cronicari nu ne spune. Totuși, prezentând cel mai important moment al campaniei, respectiv confruntarea de la Roussion, de la sfârșitul lunii ianuarie, Geoffroy de Villehardouin susține că vlaho-bulgaro-cumanii și grecii, care luptau de partea lor, erau *„ca la vreo șapte mii”*[7].

Niketas Choniates, în schimb, lasă să se înțeleagă că forțele trimise în campanie de țarul de la Târnovo au fost mult mai numeroase. Fără a avansa cifre privind efectivele acestora, cronicarul bizantin relatează că în timp ce unele dintre trupele vlaho-bulgaro-cumane, *„mai numeroase decât o armată de furnici care se învârtesc deasupra ariilor sacre”*, s-au îndreptat spre Adrianopolis pe care l-au suspus asediului, *„altele s-au apropiat de Roussion”*[8]. În opinia noastră efectivele grupării de forțe vlaho-bulgaro-cumane care s-a îndreptat spre Roussion trebuie să fi fost cel puțin egale, dacă nu chiar mai mari decât ale celei rămase la Adrianopolis.

Asocierea informațiilor transmise de Geoffroy de Villehardouin cu cele ale lui Niketas Choniates, ne determină să considerăm că cifra de aproximativ 7.000 de luptători nu poate fi admisă ca veridică pentru efectivul total al forțelor vlaho-bulgaro-cumane și grecești trimise de Ioniță Asan în campania din ianuarie 1206. Din punctul nostru de vedere, efectivele forțelor țarului de la Târnovo, care au operat în această campanie, au fost semnificativ mai mari.

Referitor la acest aspect, istoricul bulgar Ivelin Ivanov consideră că în campaniile din

1205 și 1206, care o includ și pe cea din ianuarie 1206, *„numărul cumanilor participanți la aceste campanii a ajuns la cel mult 10.000-12.000 de călăreți”*, în timp ce efectivele trupelor proprii ale lui Ioniță Asan *„au variat între 5.000 și 10.000 de războinici”*[9]. Foarte probabil, în limitele acestor cifre s-au situat și forțele trimise în campania împotriva latinilor, din ianuarie 1206. La cât s-au ridicat efectivele propriu-zise nu putem însă preciza nici chiar aproximativ, din cauza absenței unor informații clare. Admitem deci ca perfect justificată concluzia aceluiași istoric bulgar, care conchide că *„în asemenea circumstanțe să fie stabilit un număr exact”* al luptătorilor angajați de țarul de la Târnovo în campanie[10].

Bătălia de la Roussion. Momentul culminant al campaniei antilatine vlaho-bulgaro-cumane din ianuarie 1206 l-a constituit bătălia de la Roussion, din ultima zi a aceleiași luni. Cronicile lui Geoffroy de Villehardouin și Niketas Choniates rămân și pentru confruntarea de la Roussion principalele izvoare de care dispunem. Și în ceea ce privește desfășurarea acesteia, informațiile transmise de cei doi cronicari sunt atât de contradictorii, încât fac extrem de dificilă reconstituirea desfășurării evenimentelor.

În confruntare s-au angajat majoritatea forțelor vlaho-bulgaro-cumane, participante la campanie, și cea mai mare parte a efectivelor garnizoanei latine de la Roussion. Dacă referitor la efectivele aliaților vlaho-bulgaro-cumani, participanți la bătălie, Geoffroy de Villehardouin ne spune că erau la *„vreo șapte mii”* de luptători, în ceea ce privește forțele latine care formau garnizoana cetății Roussion, din relatarea aceluiași cronicar cunoaștem, că în toamna anului 1205, înaintea revenirii din campania din Thracia, regentul Henri de Hainaut îi instalase aici pe seneșalul Thierry de Loos și pe conetabilul Thierry de Tenremonde cu 140 de cavaleri[11]. Odată cu revenirea la Constantinopol a seneșalului Thierry de Loos, la comanda întregii garnizoane a rămas conetabilul Thierry de Tenremonde. Celor 140 de cavaleri li se adăuga, fără îndoială, un număr proporțional de sergenți și arcași.

Potrivit calculelor unor istorici bulgari, în cadrul trupelor latine, raportul dintre cavaleri, pe de-o parte, sergenți și arcași, pe de altă parte, a fost de 1:4, 1:7 sau chiar de 1:10[12]. Prin aplicarea lui rezultă că numărul sergenților și arcașilor garnizoanei a putut varia de la 560, la 980 sau chiar până la 1.400 de oameni. Pe baza acestor calcule se poate estima că efectivele totale ale garnizoanei au putut fi de la 700, la 1.120, până la 1.540 de luptători (cavaleri, sergenți și arcași).

Din punctul nostru de vedere, cel mai realist raport între numărul cavalerilor, și cel al sergenților și arcașilor, rămâne cel de 1:7, formulat de Ivelin Ivanov[13]. Acest lucru permite concluzia potrivit căreia, cel mai probabil, efectivul garnizoanei latine a cetății Roussion s-a ridicat la circa 1.120 de luptători.

Se pare că și calitatea trupelor latine aflate sub comanda lui Thierry de Tenremonde era una deosebită. Acest lucru este afirmat de Niketas Choniates care, în termeni admirativi, susține că garnizoana cetății Roussion era mai puternică decât toate celelalte trupe latine deoarece avea în componența ei pe *„cei mai aprigi războinici, superiori tuturor celorlalți, înalți de statură, admirabili în exercițiile lor în război”*[14].

Desfășurarea evenimentelor care au condus, în final, la confruntarea dintre forțele vlaho-bulgaro-cumane și cele latine sunt prezentate diferit de Geoffroy de Villehardouin și Niketas Choniates. Din informațiile transmise de Geoffroy de Villehardouin aflăm că în seara zilei de 30 ianuarie 1206, adică *„cu patru zile înainte de sărbătoarea Întâmpinării Domnului”*, Thierry de Tenremonde *„a făcut o străpungere”* cu *„vreo sută douăzeci de cavaleri”*, a ieșit din cetatea Roussion și după ce au călărit întreaga noapte, în dimineața zilei de 31 ianuarie războinicii latini au ajuns într-un sat unde staționa un corp de oaste format din vlahi și cumani, pe care l-au atacat[15].

Cu certitudine, cei 120 de cavaleri au fost însoțiți de un număr corespunzător de sergenți și arcași. Aplicând și în acest caz raportul stabilit între cavaleri și sergenți și arcași, considerăm că efectivele trupelor latine, participante la această acțiune au putut varia de la 600, la 960, până la 1.320 de războinici, în marea lor majoritate, călăreți greu înarmați. Cel mai probabil, numărul luptătorilor participanți la atacul asupra taberei vlaho-cumane s-a ridica la 960, poate chiar 1.000 de oameni.

Ajunși la destinație, înainte de zorii zilei de 31 ianuarie 1206, luptătorii latini au executat un atac de noapte prin care i-au luat prin surprindere pe vlahii și bulgarii staționați în sat. Succesul obținut a fost total. Latinii, consemnează Geoffroy de Villehardouin, *„i-au ucis pe mulți și au pus mâna pe vreo patruzeci dintre caii lor”*, după care au încercat să se replieze spre Roussion[16].

Informațiile transmise de Geoffroy de Villehardouin conduc la concluzia, că întâmplarea a făcut ca în aceeași noapte, grosul forțelor vlaho-bulgaro-cumane să întreprindă o acțiune similară împotriva cetății Roussion. În consecință, afirmă cronicarul francez, *„chiar în noaptea aceea, cumanii și vlahii au mers călare să-i lovească; și erau ca la vreo șapte mii”*[17]. Întreprinzând o asemenea acțiune, soldații țarului Ioniță Asan mizau, foarte probabil, pe elementul surprizei.

Știrea cronicarului francez cu privire la atacul întreprins de vlaho-bulgaro-cumani asupra cetății Roussion este confirmată de Niketas Choniates. Acesta relatează că în timp ce o parte a trupelor trimise de Ioniță Asan în campanie au împresurat cetatea Adrianopolis, *„altele, apropiindu-se de Roussion, fac să iasă la luptă armata latină care era în garnizoană în acel oraș”*[18].

În zorii zilei de 31 ianuarie, luptătorii vlaho-bulgaro-cumani, împreună cu cei greci aliați, au sosit *„în fața cetății Roussion”*[19]. Aliații vlaho-bulgaro-cumani și greci au rămas în fața cetății *„mai multă vreme”* fără a încerca însă cucerirea ei, deși *„orașul era apărat de puțini oameni”*[20]. În fața pericolului, puținii apărători *„închid deci porțile și se urcă pe ziduri, iar ceilalți s-au întors înapoi”*, fără a întreprinde ceva împotriva cetății[21].

Abandonarea acțiunii s-a datorat foarte probabil faptului că surpriza pe care mizau atacatorii nu s-a produs. Nu dispunem nici de informații potrivit cărora aliații vlaho-bulgaro-cumani și greci ar fi dispus de mașini de asediu. Absența acestora făcea imposibilă asedierea cetății, respectiv atacarea și luarea cu asalt a zidurilor.

În cursul zilei de 31 ianuarie 1206, relatează Geoffroy de Villeardouin, la o leghe și jumătate de oraș, respectiv la circa 5 km de oraș[22], latinii repliați spre Roussion au luat contact cu forțele vlaho-bulgaro-cumane, în număr de *„vreo șapte mii”*, care renunțaseră să atace cetatea și se retrăgeau[23]. Potrivit cronicarului francez, întâlnirea adversarilor s-a produs *„în ajun de Întâmpinarea Domnului”*[24]. Întrucât, sărbătoarea *Întâmpinarea Domnului* se prăznuiește în data de 2 februarie, informația transmisă de Geoffroy de Villehardouin conduce la concluzia, potrivit căreia confruntarea de la Roussion ar fi avut loc în data de 1 februarie 1206.

Cu totul diferit prezintă evenimentele, până la momentul confruntării, Niketas Choniates. Spre deosebire de Geoffroy de Villehardouin, cronicarul bizantin nu face nicio referire la vreo acțiune întreprinsă de Therry de Tenremonde împotriva vreunui corp de oaste vlaho-cuman în 30-31 ianuarie 1206. Acesta este categoric în a susține că confruntarea dintre forțele vlaho-bulgaro-cumane și cele latine s-a produs în contextul în care primele se pregăteau să atace orașul. Ca urmare, relatează Niketas Choniates, aflând de sosirea forțelor vlaho-bulgaro-cumane în apropierea cetății, soldații lui Thierry de Tenremonde s-au înarmat și s-au repezit *„spre locul unde aflaseră de la iscoade că și-au așezat tabăra cumanii”*[25].

Revenind la informațiile transmise de Geoffroy de Villhardouin, potrivit acestuia, în perspectiva confruntării cu forțele vlaho-bulgaro-cumane, net superioare din punct de vedere numeric, Thierry de Tenremonde a adoptat un dispozitiv defensiv. Intenționând să se replieze prin luptă spre cetate, comandantul cruciat și-a împărțit războinicii în patru corpuri de luptă distincte. În ariergardă a fost dispus corpul de oaste comandat de Villain de Loos. Centrul dispozitivului era format din două corpuri de oaste, unul comandat de André d'Urboise și Jean de Choisy, iar celălalt de Thierry de Tenremonde însuși, în timp ce în avangardă era dispus corpul de oaste comandat de Charles de Frêne[26].

Care a fost numărul de luptători destinat fiecărui corp de oaste nu știm. Dacă Thierry de Tenremonde a optat pentru împărțirea lor în număr egal, atunci în fiecare corp de oaste au intrat 30 de cavaleri, cu numărul de sergenți și arcași aferent, conform raportului stabilit. Acest lucru ar însemna că numărul total de luptători dintr-un corp de oaste a putut varia de la 150, la circa 240, până 330 de oameni.

În absența unor informații certe în acest sens, opinia exprimată de noi rămâne însă o simplă ipoteză.

Superioritatea numerică a forțelor vlaho-bulgaro-cumane și grecești a fost covârșitoare. Pe baza calculelor făcute suntem în măsură să considerăm că acestea au putut fi de peste 5 ori, până de peste 7 ori sau chiar de aproape 12 ori mai numeroase decât cele latine. Ca urmare, la rândul lui, raportul de forțe a putut varia de la peste 5:1, la peste 7:1, până la aproape 12:1 în favoarea luptătorilor vlaho-bulgaro-cumani și greci.

Confruntarea a început cu atacul forțelor vlaho-bulgaro-cumane asupra corpului de oaste din ariergardă, comandat de Villain de Loos, care a fost copleșit de mulțimea dușmanilor. *„Iar cumanii, vlahii și grecii* – scrie Geoffroy de Villehardouin – *îi presează îndeaproape și le rănesc mulți dintre cai. Strigătele și lupta fură mari și prin forță și suferință cumplită au fost împinși către corpul de bătaie al lui André d'Urboise și Jean de Choisy, și merg astfel rezistând multă vreme"*[27].

Informațiile transmise de Geoffroy de Villehardouin cu privire la faptul că atacul inițial al forțelor vlaho-bulgaro-cumane și grecești a fost îndreptat împotriva corpului de oaste latin care forma ariergarda trupelor comandate de Thierry de Tenremonde permite o constatare interesantă cu privire la tactica adoptată de comandanții lor. Din ele deducem că acestea au evitat un atac frontal asupra forțelor latine, pe care le-au lăsat să treacă, fără a încerca să le închidă calea spre cetate, pentru a le ataca apoi din spate.

Adoptarea unei asemenea tactici denotă un deosebit pragmatism din partea comandanților forțelor vlaho-bulgaro-cumane și grecești, fundamentat pe buna cunoaștere, atât a potențialului trupelor proprii, cât și a celui al adversarului. În primul rând, dacă s-ar fi interpus între forțele latine comandate de Thierry de Tenremonde și cetate, trupele vlaho-bulgaro-cumane și grecești s-ar fi expus unor lovituri din spate venite din partea apărătorilor cetății, chiar dacă aceștia erau puțini. În al doilea rând, deși de câteva ori mai numeroasă, cavaleria ușoară cumană, doar cu mare greutate ar fi putut face față unei confruntări în câmp deschis cu redutabila cavalerie grea a latinilor. În sfârșit, prin tactica adoptată, cavaleria ușoară cumană își asigura, atât un spațiu larg de manevră, care să-i permită executarea unor atacuri și și a unor replieri rapide, cât și posibilitatea retragerii imediate de pe câmpul de luptă, în eventualitatea unui eșec.

În opoziție cu informațiile transmise de Geoffroy de Villehardouin, Niketas Choniates prezintă o cu totul altă tactică adoptată de forțele lui Ioniță Asan, în perspectiva confruntării cu latinii. Referitor la acest aspect, cronicarul bizantin consemnează că forțele vlaho-bulgaro-cumane, anticipând însă atacul luptătorilor latini care constituiau garnizoana cetății, *„ocupă neobservați o poziție în apropierea orașului Roussion. Apărând înaintea latinilor care se întorceau, îi înfricoșează ivindu-se pe neașteptate și-i fac să se gândească că, datorită mulțimii lor, că le va fi foarte greu"*[28].

Știrile transmise de Niketas Choniates, permit concluzia potrivit căreia, informate asupra atacului latinilor, forțele vlaho-bulgaro-cumane au organizat o ambuscadă în care să îi atragă pe aceștia. În acest scop, ele au ocupat poziții ascunse vederii, au lăsat trupele latine să le depășească, fără a angaja lupta cu ele, după care le-au tăiat calea de retragere spre cetate.

Revenind la relatarea lui Geoffroy de Villehardouin, acesta consemnează că, după o rezistență înverșunată, corpurile de oaste latine, comandate de Villain de Loos, André d'Urboise și Jean de Choisy, atacate de forțele vlaho-bulgaro-cumane și grecești, au cedat sub presiunea adversarilor. Astfel că *„ceilalți revin și îi împing spre corpul de bătaie al lui Thierry de Tenremonde, conetabilul"*[29]. După o rezistență scurtă, forțele cruciate angajate în confruntarea cu vlaho-bulgaro-cumanii și grecii *„au fost împinse peste corpul de oaste comandat de Charles de Frêne"*, aflat în avangardă, care până atunci nu se angajase în luptă[30].

Sub presiunea puternică a inamicilor, care le atacau neîntrerupt, resturile corpurilor de oaste cruciate au reușit să se replieze prin luptă până la o jumătate de leghe (c. 1,5-1,6 km) de cetate. *„Iar ceilalți îi împresurau tot mai strâns și lupta împotriva lor era mare și avură mulți răniți dintre ei și dintre caii lor"*, scrie Geoffroy de Villehardouin[31].

Angajarea din fața cetății Roussion a reprezentat ultima fază a bătăliei. Copleșiți de su-

perioritatea numerică a adversarilor, luptătorii latini au cedat, situație în care *„nu s-au mai putut împotrivi și au fost biruiți”*[32].

Militar experimentat, Geoffroy de Villehardouin sesizează faptul că, în acesta fază finală a confruntării, echipamentul greu al războinicilor apuseni și manevrabilitatea redusă a cavaleriei grele latine s-au dovedit a fi un handicap dificil de surmontat pentru luptătorii cruciați, obligați de presiunea puternică exercitată de adversarii lor, să opereze într-un spațiu restrâns. În schimb, în respectivele condiții de ducere a luptei, cavaleria ușoară cumană s-a aflat în elementul ei. Ca urmare, consemnează cronicarul francez, luptătorii latini *„erau greu înarmați, iar inamicii lor ușor. Și aceștia începură să-i omoare”*[33]. Puținii supraviețuitori s-au refugiat în cetate.

Asemenea lui Geoffroy de Villehardouin, dar într-o relatare mult mai laconică și lipsită de detalii, Niketas Choniates prezintă dezastrul suferit de latini. În acest sens, el consemnează că *„s-a angajat o luptă violentă și unii și alții luptându-se cu vitejie, dar în cele din urmă latinii, după de au înfăptuit multe, au murit aproape toți”*[34].

Din păcate, niciunul dintre cronicari nu ne oferă vreo informație cu privire la poziționarea câmpului de luptă în raport cu orașul, ceea ce face extrem de dificil de localizat bătălia. Cu titlu de ipoteză, bazați pe faptul forțele vlaho-bulgaro-cumane urmau o direcție generală de deplasare aproximativ de la nord spre sud, credem că cel mai probabil, confruntarea a avut loc vecinătatea nordică a cetății.

Confruntarea de la Roussion a fost ultima acțiune de mare amploare la care au participat forțele lui Ioniță Asan în timpul campaniei din ianuarie 1206. După victorie, încărcate de pradă, acestea au revenit în teritoriile Țaratului Vlaho-Bulgar[35]. Retragerea forțelor vlaho-bulgaro-cumane, la începutul lunii februarie 1206, marca sfârșitul fulgerătoarei campanii antibizantine, derulată pe durata a două până la maximum trei săptămâni.

Bilanț și urmări. Pierderile suferite de latini au fost imense, raportate la mărimea efectivelor angajate în luptă. Conform afirmațiilor lui Geoffroy de Viilehardouin, din cei 120 de cavaleri, vreo 110 au murit pe câmpul de bătălie sau au fost capturați[36]. Aceasta însemnă că în luptă și-au pierdut viața aproape 92% din numărul cavalerilor apuseni angajați în confruntare. Aplicând raportul dintre aceștia și sergenți și arcași, putem estima aproximativ că pierderile ultimilor s-au putut ridica de la 440, la 770 sau chiar la 1.100 de luptători, ceea ce conduce la constatarea că pierderile totale ale forțelor latine au putut varia de la 550, la 880, până la 1.210 oameni, respectiv tot aproape 92% din totalul luptătorilor[37]. În temeiul raportului acceptat, credem că cifra de 880, poate 900, de oameni căzuți pe câmpul de luptă este una cât se poate de verosimilă.

Conetabilul Thierry de Tenremonde și toți ceilalți comandanți ai corpurilor de oaste latine și-au pierdut viața. Alături de aceștia, Geoffroy de Villehardouin îi mai reține între cavalerii morți pe câmpul de luptă, pe Orry de Lisle, Jean de Pomponne și Guy de Conflans[38].

Care au fost pierderile suferite de forțele lui Ioniță Asan, niciunul dintre cronicari nu precizează. Toate elementele de care dispunem converg în sensul că acestea au fost incomparabil mai reduse decât cele provocate adversarilor lor.

Potrivit relatării lui Geoffroy de Villehardouin *„din toți cei 120 de cavaleri nu scăpară mai mult de zece care nu fură omorâți sau prinși”*[39]. Care a fost numărul sergenților și arcașilor, care au supraviețuit luptei, autorul nu precizează. Dacă aplicăm și în acest caz raportul dintre cavaleri și sergenți și arcași, cu titlul de ipoteză putem afirma că numărul acestora a putut varia de la 40, la 70, până la 100 de oameni. Ducând raționamentul mai departe, la fel de ipotetic putem admite că numărul total al supraviețuitorilor din cadrul forțelor latine a putut la rândul lui varia de la 50, la 80 și până la 110 luptători, cel mai probabil, 80-100 de oameni.

Panica teribilă, care a pus stăpânire pe supraviețuitorii dezastrului și pe puținii luptători latini rămași în garnizoana cetății, i-a făcut pe aceștia incapabili să mai asigure apărarea orașului. În consecință, chiar în cursul nopții de 31 ianuarie / 1 februarie 1206, ei au abandonat cetatea și s-au retras la Rhaidestos.

Înfrângerea de la Roussion a fost caracterizată de Geoffroy de Villehardouin drept *„una dintre cele mai mari dureri și dintre cele mai grele pierderi s-a întâmplat în acea zi și*

una dintre cele mai mari năpaste care li s-a întâmplat vreodată creștinilor din ținutul Romaniei"[40]. Dimensiunile dezastrului suferit aici de latini sunt, de asemenea, elocvent reliefate de cronicarul francez. Confruntarea cu vlaho-bulgaro-cumanii, susține el, a provocat *„o mare pierdere în rândul celor mai buni oameni pe care-i aveau francezii, căci ai lor erau căzuți sau prinși"*[41]. La mai puțin de un an de la cumplita înfrângere de la Adrianopolis (14 aprilie 1205), latinii înregistrau, în bătălia de la Roussion, în fața aceluiași adversar și în condiții similare, un al doilea eșec militar de proporții.

În mod cu totul exagerat, însă, în unele enciclopedii virtuale, se susține că în timpul bătăliei de la Roussion, alături de cei 110 cavaleri alte *„mii de soldați obișnuiți au fost uciși în luptă sau capturați"*[42]. Cu toată mărimea lor, pierderile suferite de latini nu justifică însă asemenea concluzii, care sunt lipsite de orice fundament. În consecință, avansarea unor asemenea cifre reprezintă un demers pur și simplu fantezist.

Potrivit unei scrisori a împăratului latin al Constantinopolului, Henri I de Hainaut (1206-1216), din septembrie 1206, în urma victoriei obținute, vlaho-bulgarii au ocupat cetatea[43]. În schimb, nici Geoffroy de Villehardouin și nici Niketas Choniates nu înregistrează un asemenea rezultat în această fază a campaniei. Interesant este faptul că nici Georgios Akropolites, care scrie mai târziu, nu include Roussion pe lista principalelor cetăți cucerite de vlaho-bulgari în timpul domniei lui Ioniță Asan[44].

Informat, încă din 2 februarie 1206, asupra dezastrului de la Roussion, și temându-se de o ofensivă vlaho-bulgaro-cumană împotriva Constantinopolului, regentul Henri de Hainaut a luat unele măsuri de întărire a apărării regiunii, în special a cetăților care constituiau avanposturile capitalei. În acest scop, el l-a trimis pe Macaire de Sainte-Menehould cu 50 de cavaleri la Selymbria, pentru a asigura apărarea cetății[45].

La rândul lui, Ioniță Asan, îndemnat de rezultatul cu totul deosebit înregistrat de forțele sale în ianuarie 1206, a organizat și declanșat în februarie același an o campanie de mare anvergură împotriva Imperiului Latin de Constantinopol, acțiune militară care avea să se prelungească până în iunie 1206. Cu privire la debutul acesteia, Geoffroy de Villehardouin scrie că, informat asupra succesului obținut de corpul expediționar trimis împotriva latinilor în ianuarie 1206, țarul de la Târnovo *„a trimis în toată țara sa după toți oamenii pe care i-a putut avea și și-a constituit o oaste mare din cumani și greci și vlahi, [...], cu care el intră în Romania"*[46].

Prin prisma acestei evoluții a evenimentelor militare, campania vlaho-bulgaro-cumană din ianuarie 1206 poate fi considerată preludiul marii campanii antilatine organizate și condusе de Ioniță Asan însuși în perioada februarie-iunie 1206. Viteza de derulare și perioada scurtă de desfășurare, de două până la maximum trei săptămâni, ne determină să identificăm în campania din ianuarie 1206, mai degrabă, o acțiune de cercetare prin luptă, organizată de suveranul de la Târnovo în adâncimea teritoriului inamic, menită a identifica capacitatea militară și puterea de ripostă a forțelor latine. Prin rezultatele înregistrate, campania antilatină din ianuarie 1206 și-a depășit însă obiectivul.

Concluzie. În a doua jumătate a lunii ianuarie 1206, țarul Ioniță Asan a organizat o fulgerătoare campanie militară în teritoriile Imperiului Latin de Constantinopol. În decurs de numai două săptămâni, forțele vlaho-bulgaro-cumane trimise de suveranul de la Târnovo, însoțite de contingente puse la dispoziție de aliații greci, a străbătut cu rapiditate teritoriile Imperiului Latin de Constantinopol, până la Roussion. La 31 ianuarie 1206, în apropierea cetății, ele a provocat o înfrângere nimicitoare unui însemnat corp de oaste latin comandat de conetabilul Thierry de Tenremonde. Aproape 92% din totalul luptătorilor latini, participanți la confruntare, au fost uciși sau făcuți prizonieri. Viteza de derulare și perioada scurtă de desfășurare, maximum două sau trei săptămâni, ne determină să identificăm în campania din ianuarie 1206 o acțiune de cercetare prin luptă, organizată de suveranul de la Târnovo în adâncimea teritoriului inamic, care și-a depășit însă obiectivul inițial.

Campania vlaho-bulgaro-cumană 1206

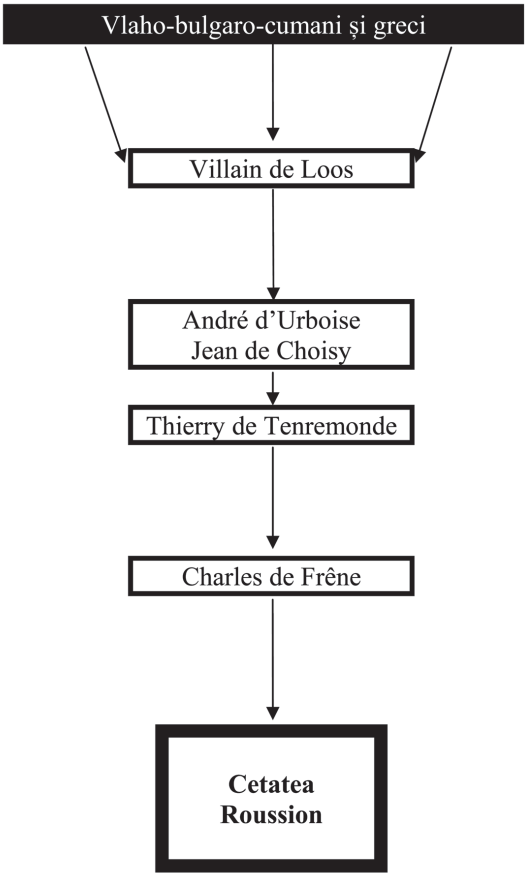

Bătălia de la Roussion din 31 ianuarie 1206
(După informațiile transmise de Geoffroy de Villehardouin)

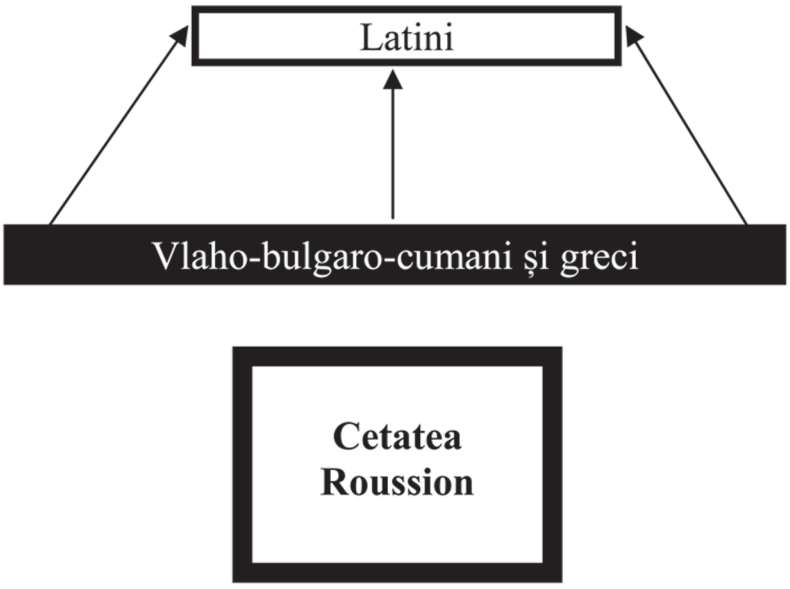

Bătălia de la Roussion din 31 ianuarie 1206
(După informațiile transmise de Niketas Choniates)

NOTE

[1] Geoffroi de Ville-Hardouin, *La conquête de Constantinople*, texte original, avec la traduction en regard, în vol. Geoffroi de Ville-Hardouin, *Conquête de Constantinople avec la continuation de Henri de Valenciennes*, texte original, accompagné d'une traduction par Natalis de Wailly, Paris, 1882, XCIII, 404 (în continuare: *La conquête*); *Villehardouin's Chronicle of the Fourth Crusade and the Conquest of Constantinople*, în *Memoirs of the Crusades by Villehardouin and de Joinville*. Translated by Fr. Marzials, London, Toronto, New York, 1955, p. 107 (în continuare: *Villehardouin's Chronicle*); Geoffroy de Villehardouin, *Cucerirea Constantinopolului*, traducere și note Tatiana Ana Fluieraru, ediție de Ov. Pecican, Cluj, 2002, IX, 4, 404 (în continuare: *Cucerirea*).

[2] *Ibidem*; *Ibidem*; *Ibidem*.

[3] Niketas Choniates *O City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates*. Translated by H.J. Magoulias, Detroit, 1984, p. 344.

[4] *Ibidem*.

[5] Geoffroi de Ville-Hardouin, *La conquête*, XCIV, 407; *Villehardouin's Chronicle*, p. 107-108; Villehardouin 2002, IX, 4, 407, 410.

[6] Niketas Choniates, *op. cit.*, p. 344-347.

[7] Geoffroi de Ville-Hardouin, *La conquête*, XCIV, 406; *Villehardouin's Chronicle*, p. 107; Geoffroy de Villehardouin, *Cucerirea*, IX, 4, 406.

[8] Niketas Choniates, *op. cit.*, p. 344.

[9] Ив. Иванов, *Обсадното изкуство във войните на цар Калоян (1201-1207 г.)*, p. 4, https://uni-vt.academia.edu/IvelinIvanov/Activity (accesat: 16.07.2016).

[10] Ив. Иванов, *Обсадното изкуство във войните на цар Калоян (1201-1207 г.)*, p. 3, https://uni-vt.academia.edu/IvelinIvanov/Activity (accesat: 16.07.2016).

[11] Geoffroi de Ville-Hardouin, *La conquête*, XCII, 402; *Villehardouin's Chronicle*, p. 106; Geoffroy de Villehardouin, *Cucerirea*, IX, 3, 402.

[12] Д. Ангелов, Б. Чопланов, *Българска военна история през средновековието (X-XV век)*, София, 1994 г., p. 118; К. Йорданов, *Нов поглед към битката при Адрианопол (Военният ресурс на ранната Латинска империя и кампанията от април 1205 г.)*, în „Mediaevalia", I, 2011, 2, p. 108; Ив. Иванов, *Битката при Адрианопол от 14 април 1205 година в контекста на средновековното военно изкуство*, p. 8, https://uni-vt.academia.edu/IvelinIvanov/Following (accesat: 15.07.2016); Ив. Иванов, *Войските, сраженията, обсадите и загубите в българо-латинската война от 1205-1213 г. опит за количествен анализ*, p. 3, n. 16, https://www.academia.edu/12311960/ (accesat: 15.07.2016) (Ив. Иванов, *Войските, сраженията, обсадите и загубите*); Idem, *Българо-латинската война от 1205-1207 г.: численост, битки, обсади, жертви,*

стратегия и тактика на противостоящите страни, p. 2-3, n. 14, https://www.academia.edu =/ 12311938/ (accesat: 15.07.2016) (*Българо-латинската война от 1205-1207 г.*).

[13] Ив. Иванов, *Войските, сраженията, обсадите и загубите*, p. 3, n. 16, https://www.academia.edu/12311960/ (accesat: 15.07.2016); Idem, *Българо-латинската война от 1205-1207 г.*, p. 2-3, n. 14, https://www.academia.edu/12311938/ (accesat: 15.07.2016).

[14] Niketas Choniates, *op. cit.*, p. 344.

[15] Geoffroi de Ville-Hardouin, *La conquête*, XCIV, 405; *Villehardouin's Chronicle*, p. 107; Geoffroy de Villehardouin, *Cucerirea*, IX, 4, 405.

[16] *Ibidem*; *Ibidem*; *Ibidem*.

[17] *Ibidem*, XCIV, 406; *Ibidem*; *Ibidem*, IX, 4, 406.

[18] Niketas Choniates, *op. cit.*, p. 344.

[19] Geoffroi de Ville-Hardouin, *La conquête*, XCIV, 407; *Villehardouin's Chronicle*, p. 107; Geoffroy de Villehardouin, *Cucerirea*, IX, 4, 407.

[20] *Ibidem*; *Ibidem*; *Ibidem*.

[21] *Ibidem*; *Ibidem*; *Ibidem*.

[22] *Le grand vocabulaire françois*, t. 16, Paris, 1771, p. 12, unde se precizează în perioada anterioară Revoluției franceze că leghea comună franceză măsura 2.282 de stânjeni și 25 de grade, plus 15 stânjeni (*„Les lieues communes de France sont de 2.282 toises & de 25 au degré, plus 15 toises"*), respectiv 3.248 m.

[23] Geoffroi de Ville-Hardouin, *La conquête*, XCIV, 406, 410; *Villehardouin's Chronicle*, p. 107-108; Geoffroy de Villehardouin, *Cucerirea*, IX, 4, 406, 410.

[24] *Ibidem*; *Ibidem*; *Ibidem*.

[25] Niketas Choniates, *op. cit.*, p. 344.

[26] Geoffroi de Ville-Hardouin, *La conquête*, XCIV, 407-408; *Villehardouin's Chronicle*, p. 107-108; Geoffroy de Villehardouin, *Cucerirea*, IX, 4, 407-408.

[27] *Ibidem*, XCIV, 407; *Ibidem*, p. 108; *Ibidem*, IX, 4, 407.

[28] Niketas Choniates, *op. cit.*, p. 344.

[29] Geoffroi de Ville-Hardouin, *La conquête*, XCIV, 408; *Villehardouin's Chronicle*, p. 107-108; Villehardouin 2002, IX, 4, 408.

[30] *Ibidem*; *Ibidem*, p. 108; *Ibidem*.

[31] *Ibidem*; *Ibidem*; *Ibidem*.

[32] *Ibidem*; *Ibidem*; *Ibidem*.

[33] *Ibidem*; *Ibidem*; *Ibidem*.

[34] Niketas Choniates, *op. cit.*, p. 344.

[35] Geoffroi de Ville-Hardouin, *La conquête*, XCIV, 410; *Villehardouin's Chronicle*, p. 108; Geoffroy de Villehardouin, *Cucerirea*, IX, 4, 410.

[36] *Ibidem*, XCIV, 409; *Ibidem*; *Ibidem*, IX, 4, 409.

[37] Cf. Ив. Иванов, *Българо-латинскитев ойни от първата половина на XIII в. Опит за количествен анализ*, în vol. *Великите Асеневци. Сборник с доклади от конфереинца, посветена на 830 години от въсанието на братята Петър и Асен началото на второто Българско Царство и обявявансето на Търново столица на България и 780 години от легитиманато възобиовяване на Българската Патриаршия*, Велико Търново, 2016, p. 184.

[38] Geoffroi de Ville-Hardouin, *La conquête*, XCIV, 409; *Villehardouin's Chronicle*, p. 108; Geoffroy de Villehardouin, *Cucerirea*, IX, 4, 409.

[39] *Ibidem*; *Ibidem*; *Ibidem*.

[40] *Ibidem*, XCIV, 409-410; *Ibidem*; *Ibidem*, IX, 4, 409-410.

[41] *Ibidem*, XCV, 412; *Ibidem*, p. 109; *Ibidem*, IX, 4, 412.

[42] *Battle of Rusion*, http://www.wikiwand.com/en/Battle_of_Rusion (accesat: 25.05.2016).

[43] Henricus Imperator Constantinopolitanus în *Recueil des historiens des Gaules et de la France*, t. XVIII. *Contenant la seconde livraison des monumens des règnes de Philippe-Auguste et de Louis VIII, depuis l'an MCLXXX jusqu'en MCCXXVI*, par M.-J.-J. Brial, Paris, MDCCCXXII, p. 528; a se vedea și ediția: Henricus Imperator Constantinopolitanus în *Recueil des historiens des Gaules et de la France*, t. XVIII. *Contenant la seconde livraison des monumens des règnes de Philippe-Auguste et de Louis VIII, depuis l'an MCLXXX jusqu'en MCCXXVI*, par M.-J.-J. Brial, Nouvelle édition publiée sous la direction de L. Delisle, Paris, MDCCCLXXIX, p. 528; Cf. Al. Madgearu, *Asăneștii. Istoria politico-militară a statului dinastiei Asan (1185-1280)*, Târgoviște, 2014, p. 137.

[44] Georges Akropolites, *The History*. Introduction, translation and commentary Ruth Macrides, Oxford, 2007, § 13.

[45] Geoffroi de Ville-Hardouin, *La conquête*, XCV, 411; *Villehardouin's Chronicle*, p. 109; Geoffroy de Villehardouin, *Cucerirea*, IX, 4, 411.

[46] *Ibidem*, XCV. 412; *Ibidem*; *Ibidem*, IX. 4. 412.

MERCENARI OTOMANI (BEŞLII) ÎN ŢĂRILE ROMÂNE ÎN „SECOLUL FANARIOT”

CLAUDIU NEAGOE *

Abstract

The establishment of the "Phanariot regime" in Moldavia (1711) and Wallachia (1716) had, among other things, negative consequences for the military organization of the two Romanian principalities. Phanariot princes, starting with the Mavrocordats, have greatly reduced the number of armed forces of the two countries, although there was no specific request from the Ottoman Empire in this regard. Phanariotes sought to transform domestic military groups into tax categories, relying in particular on the groups of foreign Balkan and Eastern mercenaries. The present study aims at an issue which was not insisted on during previous research, namely the wages and gifts that these Balkan and Turkey hirelings received from Phanariot princes for their jobs.

Keywords*: Phanariots, Moldavia, Wallachia, Ottoman mercenaries (beşlü), Turkish commander (beşli ağası), wages*

Una din consecinţele negative ale instalării de către Înalta Poartă a unor domni „străini de ţară” pe tronurile de la Iaşi (1708/1711) şi de la Bucureşti (1716) a fost reducerea semnificativă a potenţialului lor militar[1]. Noii domni, recrutaţi din rândul marilor familii greceşti sau româneşti grecizate de la Istanbul din cartierul Fanarului[2], au căutat să transforme corpurile militare tradiţionale în simple categorii fiscale[3]. Vreme de mai bine de un secol, fanarioţii s-au bazat pe corpuri de lefegii străini, recrutaţi mai cu seamă dintre supuşii Imperiului Otoman: albanezi, aromâni, bosniaci, bulgari, sârbi, greci, turci şi tătari[4].

Nu cu mult timp în urmă, am acordat o atenţie deosebită arnăuţilor[5] şi beşliilor[6], mercenari nelipsiţi din garda personală a domnilor fanarioţi[7], care apărau în permanenţă viaţa domnului şi a familiei sale, dar, în aceeaşi măsură, îi şi supravegheau politica internă şi externă[8]. În plus, prin intermediul acestor lefegii, domnii fanarioţi îi puteau ţine în frâu pe acei supuşi otomani, negustori mai cu seamă, care se dedau la abuzuri şi tâlhării în cuprinsul celor două ţări româneşti[9].

La o atentă analiză a surselor din „epoca fanariotă” vom observa faptul că, atât în cazul Ţării Româneşti cât şi în cazul Moldovei, numărul beşliilor, în marea lor majoritate musulmani şi creştini renegaţi, dar şi creştini[10], a fost destul de redus în timp de pace şi cu mult mai mare în timp de război.

* Conf. univ. dr., Universitatea din Piteşti.

EFECTIVELE BEŞLIILOR DIN MOLDOVA
(1711-1821/1822)

Anul/ Perioada	Domnia	Numărul beşliilor
1749	Constantin Mavrocordat	40 bosniaci
1753-1756	Matei Ghica	50 turci
1761-1764	Grigorie Callimachi	15 ieniceri şi 28 de beşlii turci
1787	Alexandru Ipsilanti	1 000 turci
1822	Ioniță Sandu Sturza	1 000 turci

EFECTIVELE BEŞLIILOR DIN ŢARA ROMÂNEASCĂ
(1716-1821/1822)

Anul/ Perioada	Domnia	Numărul beşliilor
1716	Nicolae Mavrocordat	1 300 – 2 000 turci şi tătari
1739	Constantin Mavrocordat	127 turci şi tătari
1788-1789	Nicolae Mavrogheni	600 tuhfecii şi delii turci
1791-1792	Mihail Suțu	300 – 400 ieniceri
1812-1818	Ioan Gheorghe Caragea	500 turci
1822	Grigore Ghica al IV-lea	2 000 turci

Surse: Claudiu Neagoe, *Mercenari otomani în oştile Ţărilor Române (secolele XVI–XVIII)*, în „Danubius", XXIV, Galaţi 2006, p. 79-80: idem, *Sfârşitul domniilor fanariote şi reinstaurarea domniilor pământene în Ţara Românească şi Moldova (1822)*, în „Argesis. Studii şi comunicări – seria Istorie", XXI, Piteşti, 2012, p. 163-164.

În cele două ţări româneşti, beşliii s-au aflat sub comanda unui căpitan turc numit baş beşliagă (*baş beşli-ağa*). Foarte probabil, ca şi în secolele anterioare, acest beşliagă era numit, împreună cu un număr oarecare de oşteni (*neferi*), pe lângă noul domn învestit la Poartă, de

Intrarea lui Nicolae Mavrogheni în Bucureşti, 1786
(după Johan Hieonimus Löschenkohl)

Fuga lui Mavrogheni din București, 1789 (după Johan Hieonimus Löschenkohl)

către aga ienicerilor (*yeniçeri ağasi*)[11]. Abia la 16-25 septembrie 1756, prin porunca sultanului Osmân al III-lea (1754-1757), numirea beșliilor și a agalelor de beșlii (*beşlü ve beşlü ağasi*) din Țara Românească a fost lăsată în seama lui Constantin Mavrocordat (1756-1758)[12].

În vremea lui Nicolae Mavrogheni (1786-1790), beșliii au fost puși sub autoritatea marelui agă[13]. În cazul Moldovei, aga de beșlii și locțiitorii (vechilii) acestuia au fost numiți prin „firman împărătesc" și puși în funcție prin „carte domnească"[14].

Beșliii erau nelipsiți, înainte de toate, din garda domnească. Dintr-un „raport" datat 30 septembrie 1716, trimis de căpitanul de Saint-Croix generalului Stainville, comandantul trupelor austriece din Transilvania, aflăm că Nicolae Mavrocordat (25 decembrie 1715/16 ianuarie 1716 – 14/25 noiembrie 1716) ținea la Curtea domnească din București „300 de turci tocmiți cu banii săi"[15]. Din relatările contelui Jan Karol Mniszech aflăm că, din garda lui Matei Ghica, domnul Moldovei (22 iunie/3 iulie 1753 – 8/19 februarie 1756), făceau parte și 50 de turci, aflați sub comanda lui Ali aga[16]. Beșliii puteau fi văzuți în vremea fanarioților la toate alaiurile și ceremoniile importante ale Curții domnești[17].

Pe de altă parte, beșliii constituiau un instrument de forță folosit împotriva supușilor

Deliu din oastea otomană (începp. sec. al XIX-lea)

otomani care creau probleme pământenilor cu diverse ocazii. Potrivit relatărilor marelui cărturar Dimitrie Cantemir, în Moldova beşliii erau folosiţi de domni „ca să împiedice de la stricăciuni trupele turceşti şi să pedepsească pe turci, dacă ar voi să se poarte ceva obraznic, pentru că între otomani se socoteşte o vină capitală ca vreun mahomedan să fie pedepsit sau biciuit de un necredincios, cum numesc ei obişnuit pe creştini”[18].

Unii călători şi oficiali străini din veacul al XVIII-lea ne-au lăsat succinte relatări despre rolul lefegiilor beşlii din Moldova, însă cele mai numeroase şi mai diverse informaţii ne sunt oferite de *Condica* lui Constantin Mavrocordat, întocmită sub cea de-a domnie a sa în Moldova (5/16 septembrie 1741 – 18/29 iulie 1743). Nu de puţine ori, negustorii şi oştenii otomani din ţinuturile sau cetăţile de margine îi jefuiau pe localnici de vite şi de bani[19]. În mai toate târgurile moldovene existau astfel de supuşi otomani care perturbau activităţile economice şi negoţul. Cel mai afectat dintre acestea, după cât se pare, a fost târgul Movilău din ţinutul Soroca. Din cauza abuzurilor la care se dedau unii supuşi otomani veniţi aici, Constantin Mavrocordat avea să poruncească, la 29 octombrie 1741, lui beşliaga Ali aga să ia măsuri împotriva *iamacilor*[20] veniţi de la Hotin la târgul Movilău[21]. Pe acelaşi Ali aga, domnul avea să-l numească, la 4 august 1742, vechil de beşliagă la acest târg[22].

Ienicer, cca. 1800

La 18 decembrie 1742, turcul Mustafa era numit ca beşliagă de Botoşani, el urmând să poarte de grijă locuitorilor acestui târg şi „să-i apere despre toate zulumurile şi supărările turcilor”. Pe cei care se făceau vinovaţi de astfel de fapte, beşliaga Mustafa trebuia să-i „pună în fiare” şi să-i trimită la Iaşi pentru a fi pedepsiţi[23]. O lună mai târziu însă, mai precis la 6 septembrie 1742, Ilieş, căpitanul de Soroca, înştiinţa pe Constantin Mavrocordat de faptul că acest vechil de beşliagă fusese alungat de nişte „zurbagii” turci, anume Iusuf bairactar, Mandragi şi Omer, care făceau la vremea aceea multe răutăţi, ei „îmblând cu săbiile goale şi cu cuţitele, îngrozind locuitorii”[24]. Pentru a pune capăt acestei situaţii, Constantin Mavrocordat adresa, la 25 octombrie 1742, o poruncă tuturor căpitanilor de menziluri din Moldova să asigure lui Ali aga, „ceauş împărătesc”, câte 6 cai de olac „din conac în conac”. Acesta urma „ca să rădice pe toţi turcii zulumgii” din cuprinsul Moldovei[25]. Însă, după cât se pare, nici acest trimis special al Înaltei Porţi n-a reuşit să-i potolească pe acei turci abuzivi şi recalcitranţi. Cu ocazia iarmarocului ţinut la Movilău, în ziua Sfinţilor Arhangheli Mihail şi Gavriil (8 noiembrie 1742), mai mulţi oşteni şi negustori turci, instigaţi de ceauşul Mehmet aga din Chişinău, „ş-au luat cu toţii armele ş-au mers cu zorba asupra lui Ali aga ceauş şi în tăria lor au scos de la fieră ş-au slobozit pe nişte turci făcători de rele ce i-au fost prins Ali aga şi-i pusese în heră, anume Chiur Mehmet, ce ş-au râs de 2 fete mari ş-au luat şi o fămeie de la bărbat şi altul Mustafa, nepot lui Chiurd Osman, care ţine *câşlă*[26] la satul Braicăul şi ţine argaţi fără bir ş-au slobozit pistoalele asupra lui Ilieş”, mare căpitan de Soroca[27]. La 23 septembrie 1742, Husein aga era trimis beşliagă la Focşani „ca să strice toate dughenile” turcilor brăileni veniţi la iarmarocul de aici[28].

O altă atribuție a beșliagăi, în Moldova, era aceea de a percepe *cunița* sau *conița*, o dare plătită de toți supușii otomani (turci și sârbi)[29] pe caii cumpărați sau pe vitele mari cumpărate și ținute la îngrășat în Moldova. Această dare era percepută de două ori pe an (vara și toamna)[30]. La 3 februarie 1731, Grigore al II-lea Ghica stabilise dările negustorilor ieniceri de la Bender pentru caii și vitele ținute de aceștia la pășunat în Moldova: „De vitele ce-or avea, vaci, boi, iepe, să de cunița 3 potronici bani vechi de vită, cum dau hotnicenii și de suta de oi câte 2 lei bani vechi, iară ciobanii lor, carei vor fi oameni streini, vor da goștina câte 2 parale de oae [...]. și de boii cei de negoț să de câte un leu vechi cornăritul de bou, osăbit de alt leu de bou vama ce plătesc la iarmaroace, la vameși, iară altăceva piste leul acela nemică mai mult să nu de”[31]. Tot astfel, Constantin Mavrocordat trimitea poruncă serdarului de Orhei, la 14 decembrie 1741, ca să supună la plata dărilor pe ciobanii turcilor de la Bender: „Și pentru ciobanii turcilor benderlii, să le de peceți și să le ia banii de pre la toți și să le ia și goștină de pre la ciobani, câte 6 bani de oae, pe oile lor, fără 2 parale ce-au mai dat la cuniceri”[32].

Adeseori, negustorii turci se sustrăgeau de la plata vămii sau a „cuniței turcești”. Iată de pildă, la 12 ianuarie 1742, Bechir aga, vechilul beșliagăi din Botoșani, primea poruncă de la Constantin Mavrocordat ca să recupereze cunița de la niște casapi[33] (măcelari) și negustori turci din Hotin, Osman Chiurd-oglu, Hasan și Ibrahim, care cumpăraseră 98 de vite din iarmarocul de la Suceava, însă nu plătiseră vama târgului[34]. Tot astfel, potrivit poruncii domnești din 29 noiembrie 1741, Suleiman Sulian, vechil de beșliagă de Botoșani, trebuia să strângă cunița de la negustorii turci[35].

În Moldova au existat, neîndoielnic, și cazuri în care Constantin Mavrocordat a fost nevoit să ia măsuri chiar împotriva acelora care trebuiau să-i țină în frâu pe supușii otomani. Iată de pildă, la 2 februarie 1742, i se cerea starostelui de Putna, Dumitrașco aga, să-l determine pe Heiden-oglu, beșliagă de Focșani, să restituie agăi Lupu Anastasie o datorie de 500 de lei[36]. Două săptămâni mai târziu, la 16 februarie, un „beșliu domnesc” era trimis la Heiden-oglu pentru recuperarea sumei respective[37]. Pentru nerespectarea unei porunci domnești, la 24 iulie 1742 un anume Tănase beșliul din Iași a fost trimis la ocnă[38]. Prin cartea din 2 octombrie 1742, biv vel vistierul Vasilache Măzărache, pârcălabul de Chișinău, aducea la cunoștință domnitorului Constantin Mavrocordat abuzurile beșliagăi de Chișinău, Mehmet aga: acesta „au mers vineri spre sâmbătă la casa unui târgoveț, dimpreună și cu ș-alt turc și s-au râs de fata târgovățului și până în zi au și fugit [...]”[39]. La 12 octombrie 1742, o carte domnească oprea, pe toți negustorii creștini care făceau negoț cu miere la Iași, să plătească beșliagăi de aici câte 1 leu pentru o bute de miere, așa cum o făceau negustorii turci[40].

Constantin Mavrocordat s-a confruntat, în timpul celei de-a treia domnii în Moldova (aprilie 1748 – 20/31 august 1749), cu o nouă problemă, aceea a negustorilor „lazi” (*Lâz*) supuși otomani din nord-estul Anatoliei (Trabezon/Trebizonda)[41]. Domnul se plânge împotriva acestora noului pașă de Hotin, Müsünzâde, arătând faptul că aceștia provoacă „mari păgubiri” țării, „mistuiesc și bucatele raelelor prin bucatele lor și ucid pe neguțătorii de loc. Și mântuesc săracii cu dobânda, că le eu câte 4 parale de leu pe lună, lepădându-le bani cu sila prin sate. Și eu meuerile și fetile săracilor cu sila, de umblă cu eli și pe bărbații lor îi gonesc cu sabiele și altele multe”[42]. Pentru pedepsirea acestora, Ali Hekim-oglu, pașă de Babadag, i-a trimis în ajutor lui Constantin Mavrocordat, prin intermediul boierului Antioh Caragea, un *mubașir*[43] cu „40 de delibași, tot aleși boșneci”, cărora domnul le-a dat „leafă și tain, cu toate că era o scumpete mari, ales pentru hrana cailor, căci și caii domnești în loc de ordzu mânca tărâță, iar acestora le găsisă ordzu de agiunsu, dându-le și câte un bacșiș de cheltuială pentru bună venire”[44]. Aproximativ 2 800 de lazi au fost alungați din Moldova, ei găsindu-și refugiu la Hotin. Cu toate acestea însă, problema lazilor nu a fost rezolvată. Noul domn, Constantin Racoviță Cehan (20/31 august 1749 – 22 iunie/3iulie 1753) a trimis un raport (*arz*) la Înalta Poartă împotriva lazilor care se mai aflau în Moldova. Astfel, Poarta a trimis „înalt firman” (*ferman-i âli*) lui Casâm aga, comandantul ieniceilor (*yeniçeri ağasi*) de la Hotin, „ca să umble prin toată Moldova și, după porunca împărătească, să nu lasă pui de laz, nici bucate, nici nemică a lor”[45]. La scurtă vreme,

Casâm aga avea să intre în Moldova și să-i alunge pe toți lazii din ținuturile Dorohoi, Botoșani și Hârlău[46].

Măsuri drastice împotriva negustorilor lazi au fost luate și de Matei Ghica (22 iunie/3 iulie 1753 – 8/19 februarie 1756). Astfel, în primul an de domnie 1 600 de câșle (locuri de iernat) au fost dărâmate, iar numărul negustorilor de miere (*balcı*) a fost limitat la 50, aceștia obligându-se, printr-un „angajament" scris (28 iunie 1754), să nu pricinuiască în vreun fel „supărare și nedreptate raialei" și să respecte anumite condiții: să nu achiziționeze cu forța și fără plată de la localnici orz pentru caii lor sau merinde pentru ei; să plătească dările obișnuite pentru mărfurile lor; să locuiască numai la Iași; să nu realizeze munci agricole în cuprinsul țării și să nu ridice câșle[47].

Pe parcursul veacului al XVIII-lea, Țara Românească s-a confruntat cu situații similare celor din Moldova[48]. Iată de pildă, la 24 iunie-3 iulie 1732, sultanul Mahmud I (1730-1754) poruncea ceaușului Hüseyn[49] să meargă, în calitate de *zabit*[50], la iarmarocul anual de la Câmpulung[51] pentru „a-i ține din scurt pe indivizii și inșii de joasă speță care, ajungând acolo, sub pretextul negoțului, nu stau la locul lor, asfel încât nimeni să nu încalce și să nu atingă mărfurile și onoarea neguțătorilor și negustorilor și altor robi ai lui Allah care, venind din cele patru părți, se adună în iarmarocul amintit"[52].

Din cauza evenimentelor petrecute în vara anului 1737[53], dar mai cu seamă a „răutăților turcilor ce începuse a face la acest bâlciu"[54], Constantin Mavrocordat (16/27 noiembrie 1735 – 5/16 septembrie 1741) a anulat în anul 1738 sau 1739[55], dreptul orășenilor câmpulungeni de a mai organiza acest iarmaroc anual[56]. Abia la 5 iunie 1772, prin porunca Divanului Țării Românești, ispravnicii de Muscel aveau să redeschidă bâlciul sau „sborul" de la Câmpulung[57].

Pentru a întări și mai mult autoritatea domnului în raport cu supușii otomani veniți în Țara Românească, sultanul Osmân al III-lea (1754-1757) a reconfirmat, la 16-25 septembrie 1756, „vechea regulă și uzanță a principatului" ca acesta[58] „să desemneze, dintre beșliii aflați în slujba sa, câte un locțiitor al agăi beșliilor, în târgurile și în împrejurimile lor". Pedepsirea turcilor „răufăcători și aț ățători și necinstiți" era lăsată în seama unui *beșli-ağasi*, aflat însă în subordinea principelui Valahiei[59]. Iată de pildă, în anul 1775 domnitorul Alexandru Ipsilanti a numit pe Ismail ağa ca baș-beșliagă și alți 17 „păzitori" care să-i țină în frâu pe toți turcii „făcători de răutăți" din cuprinsul Țării Românești[60]. Printre acești 17 „păzitori" s-a numărat și beșliaga Ibrahim haseki[61], martor într-un document datat 26 iulie-4 august 1777[62].

LISTA „PĂZITORILOR PENTRU TURCI"
DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ LA 1775

Locțiitori (vechili) de beșliagă	Județul	Sediul
1 odobașa	Slam Râmnic	Focșani
1 odobașa	Buzău	Buzău
1 bairactar	Prahova și Saac	Ploiești
1 aga de lipcani și 1 odobașa	Ialomița	Lichierești
1 odobașa	Ilfov	Oltenița
1 odobașa	Vlașca	Hodivoaia
1 odobașa	Teleorman	Zimnicea
1 odobașa	Olt	Slatina
1 bairactar	Argeș	Pitești
1 bairactar	Dâmbovița	Târgoviște
1 odobașa cu 5 neferi	Gorj, Mehedinți, Dolj, Romanați, Vâlcea	Craiova

Sursa: V. A. Urechia, *Istoria românilor (1774-1786)*, vol. I, București, 1891, p. 119.

La sfârșitul veacului al XVIII-lea, baș-beșliaga și vechilii (locțiitorii) acestuia în județe aveau să beneficieze în acțiunile lor și de sprijinul ispravnicilor. La 3 septembrie 1791, Mihail Suțu, domnul Țării Românești (martie 1791 – decembrie 1792), poruncea beșliagilor să-i alunge pe toți acei turci care se făceau vinovați de „fapte netrebnice”[63], ispravnicii urmând, potrivit pitacului domnesc din 26 martie 1792, să le acorde acestora, la nevoie, ajutor în oameni, provizii și bani[64]. Tot astfel, Constantin Ipsilanti (18/30 august 1802 – 12/24 august 1806) avea să poruncească ispravnicilor de Ialomița, la 9 mai 1806, ca să sprijine acțiunile beșliagăi din județul respectiv, împotriva acelor negustori turci care se dedau la abuzuri și tâlhării sau care refuzau să plătească taxele cuvenite pentru mărfurile lor[65].

Pentru serviciile lor și pentru slujbele îndeplinite în anumite momente, beșliii aflați în slujba domnului Țării Românești primeau din partea acestuia leafă, daruri în bani și veșminte. Toate acestea erau suportate de visteria țării, așa după cum aflăm din condicile domnești și din unele relatări de epocă. Iată de pildă, potrivit unei condici a visteriei care a fost redactată între 14 octombrie 1731 – 31 ianuarie 1732, Constantin Mavrocordat, ajuns pentru a doua oară în scaunul de la București (13/24 octombrie 1731 – 5/16 aprilie 1733), avea să plătească slujitorilor și mercenarilor de la Curtea domnească (mehteri, călărași de Țarigrad și beșlii), în ziua de 25 decembrie 1731, lefurile pe lunile decembrie (1731), ianuarie și februarie (1732), în total suma de 5 132 de taleri. La această sumă s-au adăugat alți 3 000 de taleri pentru cumpărarea postavului care le-a fost împărțit acestora în ziua de Paște a anului 1732[66]. Potrivit *Istoriei* lui Dionisie Fotino, la cumpăna dintre veacurile XVIII și XIX, baș beșliaga din București primea o leafă de 1 300 de lei pe lună, el având în subordine un bairactar (stegar) și 70 de neferi. În fiecare județ se afla câte un beșliu, care primea drept leafă lunară 264 lei și 70 de bani[67].

Sursele moldovene din veacul al XVIII-lea ne oferă mult mai multe informații cu privire la lefurile și câștigurile suplimentare ale beșliilor. Iată de pildă, în 1741 existau 9 vechili de beșliagă și 27 de neferi, care primeau lunar suma de 266 lei. Un vechil de beșliagă primea lunar 12 lei, iar un nefer 6 lei, la care se adăugau „tainul” acestora, respectiv un număr de care de fân și lemne. Lefurile și tainurile vechililor beșliagăi erau scăzute din „banii steagului” adunați în ținutul respectiv[68].

LISTA VECHILILOR BEȘLIAGĂI DIN MOLDOVA ȘI LEFURILE LOR LUNARE (1741)

Localitatea	Numărul beșliilor	Leafa beșliagăi	Leafa neferilor	Total lefuri
Roman	Ibrahim salahor cu 1 nefer	12 lei	6 lei	18 lei
Tecuci	Mola Husein cu 2 neferi	12 lei	12 lei	24 lei
Bârlad	Suit Mustafa emirul cu 2 neferi	12 lei	12 lei	24 lei
Vaslui	Mola Omer salahor cu 1 nefer	12 lei	6 lei	18 lei
Lăpușna	Mehmet bairactar cu 2 neferi	10 lei	10 lei	20 lei
Chișinău	Ahmet aga odobașa cu 8 neferi	12 lei	48 lei	60 lei
Soroca	Hasan bairactar cu 2 neferi	12 lei	12 lei	24 lei
Fălciu	Omer aga cu 2 neferi	12 lei	12 lei	24 lei
Cernăuți	Suleiman Sulian cu 7 neferi	12 lei	42 lei	54 lei

TAINURILE LUNARE ALE VECHILILOR DE BEŞLIAGĂ DIN MOLDOVA (1741)

Localitatea	Vechil de beşliagă	Tainul lunar	Valoarea tainului
Roman	Ibrahim salahor	2 care de fân şi 2 care de lemne	9 potronici*, 6 bani
Tecuci	Mola Husein	2 care de fân şi 2 care de lemne	1 leu, 3 potronici, 6 bani
Bârlad	Suit Mustafa emirul	2 care de fân şi 2 care de lemne	1 leu, 3 potronici, 6 bani
Vaslui	Mola Omer salahor	1 car de fân şi 1 car de lemne	7 potronici, 8 bani
Lăpuşna	Mehmet bairactar	2 care de fân şi 2 care de lemne	1 leu, 3 potronici, 6 bani
Chişinău	Ahmet aga odobaşa	4 care de fân şi 5 care de lemne	2 lei, 9 potronici
Soroca	Hasan bairactar	2 care de fân şi 3 care de lemne	1 leu, 5 potronici, 4 bani
Fălciu	Omer aga	4 care de fân şi 4 care de lemne	2 lei, 7 potronici, 2 bani
Cernăuţi	Suleiman Sulian	4 care de fân şi 4 care de lemne	2 lei, 7 potronici, 2 bani

Sursa: *Condica lui Constantin Mavrocordat*, vol. III, p. 112-113, nr. 1854.

Sub domnia lui Ioan Teodor Callimachi (august 1758 – iunie 1761), lefurile beşliagilor au crescut semnificativ. În aprilie 1760 un beşliagă primea în medie o leafă lunară 78 de lei[69], aşadar de 6,5 ori mai mult decât la 1741-1742. Pentru comparaţie, la aceeaşi dată, un căpitan aflat în slujba agiei din Ţara Românească primea, în medie, o leafă de 37 de lei[70]. La 1763, sub Grigore Callimachi (1761-1764), beşliaga de la Chişinău primea o leafă lunară de 60 de lei[71]. Cuantumul lefurilor pe 10 luni a beşliagăi şi a beşliilor din Iaşi, în 1763, era de 1 980 lei, în vreme ce leafa pe 7 luni a beşliagăi şi beşliilor de la Focşani se ridica la 595 lei, iar aceea a serdarului şi a beşliilor de la Galaţi, pe 5 luni, se ridica la suma de 1 185 lei[72].

LEFURILE BEŞLIILOR DIN IAŞI PE LUNA IUNIE, ANUL 1764

baş-beşleaga	50 lei
odobaşa	12 lei
bairactarul	12 lei
16 neferi turci	80 lei (câte 5 lei de nefer)
odobaşa de beşlii creştini	4 lei
12 neferi creştini	24 lei (câte 2 lei de nefer)

Sursa: *Sama Visteriei Ţării Moldovei pe anul 1764 ‹Sama a II-a›*, în *Sămile Visteriei Ţării Moldovei*, vol. I (*1763-1784*), editate de Ioan Caproşu, Iaşi, 2010, p. 391.

Dacă în 1741-1742, Moldova număra 1 baş beşliagă, 9 beşliagi şi 27 de neferi, sub domnia lui Mihail I Suţu (februarie 1793 – 25 aprilie/6 mai 1795), mai precis în 1795, sursele interne vor înregistra 1 baş beşliagă, 10 beşliagi şi peste 140 de neferi. Sesizabila creştere a numărului de beşlii, în cazul Moldovei, este explicabilă în condiţiile în care această ţară s-a confruntat, vreme de câteva decenii bune, cu problema lazilor şi a altor supuşi otomani care provocau tulburări prin târgurile şi ţinuturile acesteia. Bineînţeles şi cuantumul total al lefurilor a crescut de la 266 de lei pe lună, în 1741, la 1 575 de lei pe lună, în 1795. În medie, leafa lunară a unui beşliagă a ajuns acum, la sfârşitul veacului al XVIII-lea, la 37 de lei şi 50 de bani (ea crescând, aşadar, de trei ori faţă de leafa medie anul 1741), în vreme ce leafa unui nefer a rămas aceeaşi ca şi în trecut, respectiv 5 lei pe lună.

LEFURILE BEŞLIAGILOR DIN MOLDOVA PE LUNA APRILIE, 1760

Localitatea	Leafa başliagăi
Focşani	75 lei
Fălciu	35 lei
Lăpuşna	76 lei
Soroca	32 lei
Cernăuţi	45 lei
Botoşani	40 lei
Galaţi	287 lei
Huşi	35 lei

Sursa: Nicolae Iorga, *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*, vol. XXII: *Documente interne*, Bucureşti, 1913, p. 103-105.

LEAFA BEŞLIILOR DIN GALAŢI PE LUNILE APRILIE, MAI, IUNIE, IULIE, ANUL 1776

serdarul de beşlii	20 lei/ lună	80 lei/ 4 luni
Odobaşa	7 lei/ lună	28 lei/ 4 luni
8 neferi	40 lei/ lună	160 lei/ 4 luni

LEAFA BEŞLIILOR DIN IAŞI PE LUNILE MAI, IUNIE, IULIE, AUGUST, ANUL 1776

baş-beşliaga	50 lei/ lună	200 lei/ 4 luni
odobaşa	7 lei/ lună	28 lei/ 4 luni
bairactarul	7 lei/ lună	28 lei/ 4 luni
2 neferi turci	10 lei/ lună	40 lei/ 4 luni

Sursa: *sama Visteriei din vremea Mării sale Grigorie Alexandru Ghica voievod, 1776, fiind vistiernic mare dumnealui Neculai Roset*, în *Sămile Visteriei Ţării Moldovei*, vol. I (1763-1784), editate de Ioan Caproşu, p. 443.

LISTA BEŞLIAGILOR ŞI A BEŞLIILOR DIN MOLDOVA ŞI LEFURILE LUNARE ALE ACESTORA POTRIVIT BUGETULUI PE ANUL 1795

Localitatea	**Numărul beşliilor**	**Leafa beşliagăi**	**Leafa neferilor**	**Total lefuri**
Iaşi	1 baş beşliagă cu neferii săi (?)	500 lei	?	500 lei (?)
Galaţi	1 serdar de ieniceri cu 20 de neferi	80 lei	100 lei	180 lei
Focşani	1 beşliagă cu 12 neferi	40 lei	60 lei	100 lei
Tecuci	1 beşliagă cu 8 neferi	30 lei	40 lei	70 lei
Bârlad	1 beşliagă cu 10 neferi	30 lei	50 lei	80 lei
Vaslui	1 beşliagă cu 4 neferi	30 lei	20 lei	50 lei
Fălciu, Greceni şi Codru	1 beşliagă cu 20 neferi	50 lei	100 lei	150 lei
Chişinău	1 beşliagă cu 40 neferi	50 lei	200 lei	250 lei
Soroca	1 beşliagă cu 15 neferi	40 lei	75 lei	115 lei
Herţa	1 beşliagă cu 10 neferi	40 lei	50 lei	90 lei
Dorohoi	1 beşliagă cu 13 neferi	40 lei	65 lei	105 lei
Botoşani	1 beşliagă cu 8 neferi	25 lei	40 lei	65 lei

Sursa: V. A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. V (*1786-1800*), Bucureşti, 1893, p. 520.

LEFURILE LUNARE ALE ALTOR SLUJBAŞI MILITARI DIN MOLDOVA LA 1795

Numele slujbaşului	**Leafa lunară**
Delibaşa	57 lei, 60 bani
Tufeccibaşa	57 lei, 60 bani
Marele căpitan de dărăbani al agiei	50 lei
Căpitanul de lefegii al hătmăniei	40 lei
Başbulucbaşa Curţii domneşti	25 lei
Căpitanul de drăgani	20 lei
Căpitanul de leventi	20 lei

Sursa: V. A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. V, p. 514-516 şi p. 518.

În ultimele decenii ale „epocii fanariote” (1801-1821) s-a înregistrat din nou o creştere semnificativă a lefurilor beşliiilor din Moldova. Astfel, sub domnia lui Scarlat Callimachi (27 august/8 septembrie 1812 – 12/24 iunie 1819) leafa lunară a beşliagilor din Moldova, consemnată în *Sama visteriei* (1817-1818), era de 1 890 lei[73], în vreme ce Ali aga Karasângi baş beşliagasi primea lunar 300 de lei leafă, la care se mai adăugau încă 300 de lei, primiți ca dar de la domn[74]. În schimb, domnul Țării Româneşti, Alexandru Suțu (5/17 noiembrie – 19/31 ianuarie 1821) plătea anual beşliilor săi suma de 84 280 lei (respectiv 7 023 lei şi 33 de bani pe lună)[75].

Pentru unele servicii aduse ocazional domniei, beşliii primeau şi anumite gratificații sau remunerații. Iată de pildă, dintr-o carte domnească datată 12 octombrie 1742 aflăm că baş başliaga din Iaşi percepea de la fiecare neguțător turc 1 leu de fiecare bute de miere comecializată[76]. Sub domnia lui Grigore Callimachi (1761-1764), Visteria Moldovei deconta cheltuielile de drum ale beşliilor trimişi prin ținuturi cu diverse însărcinări, mai cu seamă cu însoțirea şi paza unor supuşi otomani trimişi în „surghiun”.

Data înregistrării în Sama Visteriei Moldovei	Suma dată de la Visterie pentru cheltuielile de drum	Însărcinarea dusă la îndeplinire de beşlii
4 ianuarie 1763	5 lei	unui beşliu care a însoțit 2 iamaci la Bender
11 ianuarie 1763	10 lei	pentru „cheltuiala la 2 beşlii ducând un vinovat la Hotin”
15 martie 1763	5 lei	unui beşliu care a fost trimis la Galați „cu un turcu vinovat”
7 aprilie 1763	5 lei	unui beşliu care a dus un turc vinovat la Bender
24 mai 1763	60 lei	beşliaga din Iaşi trimis la Galați
28 mai 1763	15 lei	unui odobaş de beşlii şi unui beşliu, care au fost trimişi să aducă nişte turci de la Tutova
15 iunie 1763	5 lei	unui beşliu pentru „cheltuiala drumului mergând la Galați cu un turc surgun”
21 iunie 1763	10 lei	pentru „cheltuiala drumului la 2 beşlii mergându la Ismail cu 4 turci vinovați”
30 iulie 1763	2 lei	unui beşliu care „au mersu cu un tătar surgun la Huşi”
4 august 1763	5 lei	unui beşliu care a dus un turc „în surghiun la Galați”
23 august 1763	5 lei	unui beşliu care a dus la Bender „un turc vinovat”
29 septembrie 1763	5 lei	unui beşliu care a însoțit 2 țigani turci prin țară „pentru a-şi căuta femeile”
24 decembrie 1763	50 lei	la doi beşlii „ce au mersu la Țarigrad pentru paza calpuzanilor”
28 martie 1764	3 lei	unui beşliu care a dus un turc „în surgun” la Galați
9 aprilie 1764	3 lei	unui beşliu care a dus „un om în surgun la Galați”
24 iunie 1764	5 lei	unui beşliu care a mers cu treburi la Brăila

30 iulie 1764	5 lei	unui beşliu care a dus nişte „vinovaţi” la Galaţi
2 noiembrie 1764	5 lei	pentru „cheltuiala unui beşliu mergându la Galaţi cu un turcu”

Sursa: *Sama Visterii din vreme Mării Sale Grigore Ioan Calimah voievod, 1763*, în *Sămile Visteriei Ţării Moldovei*, vol. I (*1763-1784*), editate de Ioan Caproşu, Iaşi, 2010, p. 222, 224, 252, 258, 259, 260, 261, 262; ‹*Sama Visteriei Ţării Moldovei pe anul 1764. Februarie-iulie*›, în *Sămile Visteriei Ţării Moldovei*, vol. I (*1763-1784*), p. 309, 319, 320; *sama Visteriei Ţării Moldovei pe anul 1764 ‹sama a II-a›*, în *Sămile Visteriei Ţării Moldovei*, vol. I (*1763-1784*), p. 390, 391

În 1784, Mehmet aga, beşliagă de Iaşi, primea din partea domnitorului Alexandru I Mavrocordat „Deli Bey” (28 mai/9iunie 1782 – 1/12 ianuarie 1785) suma de 55 de lei pentru că adusese la Curtea domnească un cal şi un armăsar[77]. Un alt beşliu, care a dus doi turci în surghiun la Focşani, a primit 5 lei[78]. Din *sama visteriei* Moldovei pe anul fiscal 1817-1818 aflăm că Ali aga Karasângi, baş beşliagasi din Iaşi, primea pe lunile octombrie şi noiembrie, ca dar din partea domnitorului Scarlat Callimachi (27 august/8 septembrie 1812 – 12/24 iunie 1819), suma de 900 de lei, la care se mai adăuga, pentru alte cheltuieli, suma de 600 de lei[79]. Tot astfel, Mehmet beşliaga de Botoşani primea ca dar, pe luna decembrie 1817, suma de 150 de lei[80]. În plus, unii baş beşliagi din Moldova beneficiau şi de un oarecare număr de slugi scutite de bir. Iată de pildă, în 1803 beşliaga de Focşani avea 2 slugi scutite de bir, beşliaga de Tecuci avea 5 slugi, beşliaga de Bârlad 11 slugi[81], beşliaga de la Târgul Hârlăului dispunea de 10 slugi care nu plăteau bir[82], iar beşliaga de la Târgu Frumos avea 6 rândaşi scutiţi de bir[83]. În 1820, beşliaga din Târgul Roman avea 4 slugi scutite[84], beşliaga de la Bacău doar 1 slugă[85], beşliaga de la Târgul Dorohoi avea 13 liude fără bir[86], iar beşliaga de la Botoşani 19 liude[87]. În schimb, baş beşliaga din Iaşi dispunea de 62 de scutelnici[88].

***

Anul revoluţionar 1821 avea să pună capăt prezenţei beşliilor în Moldova şi Ţara Românească. Odată cu sosirea lui Alexandru Ipsilanti la Prut (22 februarie), majoritatea arnăuţilor aflaţi în slujba domnitorului fanariot Mihail al II-lea Suţu (12/24 iunie 1819 – februarie 1821), care acceptase să colaboreze cu Eteria[89], au trecut de partea baş bulucbaşei Vasile Caravia, omul lui Ipsilanti. Sub conducerea acestuia din urmă, arnăuţii domneşti şi eteriştii au trecut la masacrarea beşliilor turci aflaţi în târgurile şi oraşele moldovene. Un prim şi sângeros episod a fost înregistrat la Galaţi, în ziua de 21 februarie, atunci când baş bulucbaşa Caravia a luat cu asalt locuinţa lui Mustafa Chiurt-oglu Topucci, „şeful poliţiei oraşului din partea conducerii turceşti” la acel moment, somându-l să predea armele şi să părăsească cât mai grabnic oraşul împreună cu oamenii săi. Acesta din urmă însă, a refuzat să se supună şi a deschis focul asupra arnăuţilor care-l însoţeau pe Caravia, doi dintre aceştia, stegarul Dimos şi Spiros Paraianos, fiind ucişi. În cursul luptei, Caravia a poruncit să se aducă două tunuri şi să se tragă cu ele asupra casei lui Mustafa aga. Încendiul care a cuprins în scur-

Arnăut din oastea otomană (sf. sec. al XVIII-lea)

tă vreme casa l-a obligat pe comandantul otoman să iasă împreună cu toți ai săi și să lupte cu disperare pentru viața lor. În cursul acestei sângeroase încăierări au căzut uciși 15 arnăuți și peste 60 de turci, în frunte cu Mustafa Chiurt-oglu Topucci. Un număr foarte mic de turci au reușit să scape din încleștare și să fugă la Brăila[90].

Un alt episod de acest gen este consemnat într-un raport al boierilor moldoveni, datat la 6 septembrie 1823, către primul domn pământean, Ioniță Sandu Sturdza (21 iunie/1 iulie 1822 – 23 aprilie/5 mai 1828). Astfel, la scurtă vreme după sosirea lui Alexandru Ipsilanti în Moldova, 20 de arnăuți și eteriști, sub comanda unui anume Hogi-oglu arnăutul, au venit în târgul Roman și au luat prizonieri un beșliagă cu doi neferi beșlii, pe care i-au dezarmat și jefuit de toate bunurile. După ce i-a ținut închiși peste noapte în mănăstirea Precista, a doua zi Hogi-oglu i-a scos pe cei trei beșlii turci din mănăstire, „supt cuvânt a-i duce la Eși", după care i-a ucis la marginea târgului[91]. De aceeași soartă au avut parte și trei negustori turci, unul al cărui nume nu-l cunoaștem și doi frați, Salih și Mustafa, fiii lui Ibrahim aga din Brăila. Zece dintre arnăuții lui Hogi-oglu „i-au prins pe tustrei, le-au luat armile, lucrurile, trii cai cu tacâmurile lor, și toți caii cei de negoț, iar pre dânșii legându-i și pornindu-i atunce noapte supt cuvânt că-i duc la Eși, i-au trecut alături cu târgul Romanul, fără a să abate printr-însul și pre drum din sus de târg în mijlocul câmpului le-au răpit viața [...]"[92].

După masacrarea turcilor din Iași de către eteriști, în ziua de 23 februarie 1821, baș beșliaga de aici s-a refugiat la Galați[93]. Tot astfel, în jurul datei de 20 martie baș beșliaga din București, împreună cu divan-efendi și alți negustori turci, aflând de apropierea trupelor slugerului Tudor Vladimirescu, aveau să părăsească capitala țării în mare grabă, ei fiind escortați până la Dunăre de arnăuții lui Bimbașa Sava[94].

NOTE

[1] *Istoria românilor*, vol. VI: *Românii între Europa clasică și Europa Luminilor*, coord. Paul Cernovodeanu, Nicolae Edroiu, București, Ed. Enciclopedică, 2002, p. 505. Situația extrem de dificilă în care ajunsese, de pildă, oastea Țării Românești, spre sfârșitul veacului al XVIII-lea, este reflectată de un „memoriu" adresat oficialităților ruse, de către boierii din divanul de la București, în 1770, sub titlul *Despre starea Țării Românești în perioada stăpânirii turcești*. Dacă la începutul secolului al XVIII-lea Țara Românească avusese circa 20 000 de oșteni (*Genealogia Cantacuzinilor*, publicată și adnotată de Nicolae Iorga, București, 1902, p. 453), acum, la 1770, oastea țării mai număra doar 7 500 de oșteni (Constantin Șerban, *Un memoriu de la sfârșitul secolului al XVIII-lea privitor la Țara Românească*, în „Studii și Materiale de Istorie Medie", III, București 1959, p. 380).

[2] Vezi pe larg, la Marcu-Filip Zallony, *Despre fanarioți*, cu o prefață de Iorgu P. Balș, București, 1897, p. 29-34.

[3] Potrivit cronicarului Radu Popescu însă, Constantin Brâncoveanu ar fi recurs prima oară la o astfel de măsură fiscală: „Slujitorimea, care era de rădica numai ei haraciul împărătesc, pă toți i-au strâns de i-au făcut podani pân satele lui și ale rudelor lui Cantacuzinii [...]" (Radu Popescu vornicul, *Istoriile domnilor Țării Românești*, ediție de Constant Grecescu, București, Editura Academiei, 1963, p. 206). O nouă măsură de acest gen a fost luată de Nicolae Mavrocordat, cel mai probabil în cea de-a doua domnie a sa (1719-1730): domnul „a găsit la venirea sa 18 000 de ostași, dar i-a stricat pe toți, supunându-i la bir, și lăsând câțiva dintr-înșii neînarmați, pentru slujba orașelor" (*Genealogia Cantacuzinilor*, p. 501). În sfârșit, Constantin Mavrocordat a redus pentru a treia oară, între 1735-1741, numărul slujitorilor domnești: după unele informații, la 1739 oastea Țării Românești mai număra 2 424 de slujitori lefegii, aflați sub comanda a 42 de căpitani și 70 de zapcii (Dinu C. Giurescu, *Anatefterul. Condica de porunci a visteriei lui Constantin Brâncoveanu*, în „Studii și Materiale de Istorie Medie", V, București 1962, p. 481). Potrivit altor informații însă, oastea țării ar fi fost redusă, în mod dramatic, sub Constantin Mavrocordat, la 1 620 de indivizi, ei fiind folosiți doar pentru „serviciile administrative" (Dionisie Fotino, *Istoria generală a Daciei sau a Transilvaniei, Țării Muntenești și a Moldovei*, tom. III, traducere din grecește de George Sion, ediție anastatică, București, Editura Valahia, 2008, p. 608).

[4] Ivan Petrovici Liprandi, *Scurtă descriere a Principatelor Moldovei și Țării Românești din punct de vedere politic, de la constituirea lor în principate și până la jumătatea anului 1831*, în *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, serie nouă, vol. II (*1822-1830*), coordonat de Paul Cernovodeanu și Daniela Bușă, București, Editura Academiei Române, 2005, p. 290.

[5] Claudiu Neagoe, *Arnăuții în oștile Moldovei și Țării Românești (secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea)*, în „Argesis. Studii și comunicări – seria Istorie", XIV, Pitești 2005, p. 423-433; idem, *Arnăuții în Țările Române. Studiu istoric*, București, Editura Ars Docendi, 2010, p. 148.

[6] Idem, *Mercenari otomani în oștile Țărilor Române (secolele XVI–XVIII)*, în „Danubius", XXIV, Galați 2006, p. 77-85; idem, *Mercenari otomani* (beșlii) *în oștile Moldovei și Țării Românești (secolul al XVII-lea)*, în *Argeșul și Țara Românească între medieval și modern. Studii de istorie și arheologie. Prinos lui Spiridon Cristocea la 70 de ani*, Brăila-Pitești, Editura Istros – Editura Ordessos, 2013, p. 239-247.

[7] La 14 septembrie 1716, căpitanul de Saint-Croix transmitea generalului Stainville, comandantul trupelor austriece din Transilvania, informația potrivit căreia domnitorul Țării Românești, Nicolae Mavrocordat, adusese de la sud de Dunăre și ținea pe leafă 1 100 de turci și 400-500 de tătari (*Călători străini despre Țările Române*, vol. IX, îngrijit de Maria Matilda Alexandrescu-Dersca Bulgaru și Paul Cernovodeanu, București, Editura Academiei Române, 1997, p. 38). Potrivit relatărilor generalului Charles von Tige, Nicolae Mavrocordat ar fi avut, în septembrie-octombrie 1716, vreo 600 de turci organizați în 5 steaguri și conduși de un *beșli-ağa* (Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. VI: *1700-1750*, București, 1878, p. 159, nr. LXXXVIII și p. 160, nr. LXXXIX).

[8] A se vedea, în acest sens, studiul nostru intitulat *Paza Curții domnești de la București în vremea fanarioților,* în volumul: *Miscellanea Historica et Archeologica in Honorem Professoris Ionel Cândea,* editori: Valeriu Sârbu și Cristian Luca, Brăila, Editura Istros, 2009, p. 511-520.

[9] În acest sens, un călător turc din prima jumătate a veacului al XVIII-lea, rămas anonim însă, ne relevă un fapt extrem de interesant, cel puțin în ceea ce privește Țara Românească: mulți supuși ai Imperiului Otoman, arabi și turci deopotrivă, „s-au lepădat de credința lor" și s-au stabilit în această țară (*Relația anonimă turcă despre Țara Românească, Moldova și Bugeac, 1740*, în *Călători străini*, vol. IX, p. 263). Potrivit unor relatări de epocă, în orașul București veneau anual în jur de 500 de negustori otomani. Totuși, aceștia nu aveau voie să se stabilească în oraș și cu atât mai puțin să-și ridice moschei (Antonio Becich, *Vizitație în Țara Românească și Moldova, 1745*, în *Călători străini*, vol. IX, p. 325). Domnul Moldovei, Grigorie Callimachi (mai-iunie 1761 – 29 martie 1764), ținea pe propria-i cheltuială, „o strajă turcească de zece sau cel mult cincisprezece ieniceri sub ordinele unui beșliu turc bine plătit, în toate localitățile mari, ca orașe și târguri, ale țării pentru a păstra buna rânduială printre acești negustători turci sau tătari care se află în număr mare" (Ruggiero Giuseppe Boscovich, *Jurnalul călătoriei de la Constantinopol în Polonia, 1762*, în *Călători străini*, vol. IX, p. 474). În 1764, aga beșliilor din Moldova era El-Hadj-Ali aga (*Documente turcești privind istoria României*, vol. I: *1455-1774*, întocmit de Mustafa A. Mehmet, Ed. Academiei R.S.R., 1976, p. 283, nr. 268). De remarcat, totuși, este faptul că, în anumite momente, domnii erau nevoiți să ia măsuri chiar împotriva acestor lefegii turci. Iată de pildă, un document datat 5 februarie 1780 relatează despre abuzurile beșliilor asupra sătenilor din Ulmeni, județul Teleorman (*Acte judiciare din Țara Românească, 1775-1781*, volum editat de Gheorghe Cronț, Alexandru Constantinescu, Anicuța Popescu, Theodora Rădulescu și Constantin Tegăneanu, București, Editura Academiei Române, 1973, p. 828, nr. 778).

[10] Acest fapt este dovedit, adeseori, chiar de numele lor. Iată de pildă, la Iași apar menționați Constantin beșliul (6 iulie 1729) și Ion beșliul (14 mai 1739) (*Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. IV: *Acte interne (1726-1740),* editat de Ioan Caproșu, Iași, 2001, p. 8, nr. 13), iar mai apoi Vasile beșliul (18 noiembrie 1741), Pascali beșliul (noiembrie 1741), Marco și Tănase beșlii (30 martie 1742). La Niculițel, în Dobrogea, beșliagă era Ioniță Pribeagul (29 ianuarie 1742), iar la Focșani este menționat Dumitrașcu beșliul (10 octombrie 1742) (*Condica lui Constantin Mavrocordat*, vol. II, ediție de Corneliu Istrati, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza" Iași, 2008, p. 104, nr. 290, p. 360, nr. 1767, p. 365, nr. 1113, p. 486, nr. 1257 și vol. III, p. 380, nr. 113). În *catastiful* orașului Iași din anul 1755 apar menționați: Dumitru beșliul în mahalaua Bărboiului, Enachi beșliul în mahalaua Sârbească, Ion Lupu beșliul în mahalaua Frecăul și Iordachi beșliul în mahalaua Rusească (Gheorghe Ghibănescu, *Catastihul Iașilor din 1755*, în „Ioan Neculce", an. I, fasc. 1, Iași 1921, p. 29, 32, 33 și 35). La 23 iunie 1759, apare menționat ca martor într-un document ieșean Ioan beșliaga (Nicolae Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. V: *Cărți domnești, zapise și răvașe. Partea I*, București, 1903, p. 61, nr. 278). La București, în 1785, apare menționat un anume Constantin beșliagă (G. I. Ionnescu-Gion, *Istoria Bucurescilor*, București, 1899, p. 183).

[11] Potrivit unei porunci (*hüküm*) a sultanului Süleymân Magnificul, din 5-15 mai 1566, aga ienicerilor (*yeniçeri ağasi*) trebuia să întocmească un catastif sau un inventar (*defter*) cu soldele plătite celor 200 de ieniceri aflați la Curtea domnitorului Moldovei, Alexandru Lăpușneanu; *Documente tur-*

ceşti privind istoria României, vol. I: *1455-1774*, întocmit de Mustafa A. Mehmet, Bucureşti, Editura Academiei, 1976, p. 82, nr. 82 şi p. 83, nr. 83.

[12] Valeriu Veliman, *Relaţiile româno-otomane (1711-1821). Documente turceşti*, Bucureşti, 1984, p. 342-345, nr. 130.

[13] Potrivit unei „condici domneşti" (*Condica rezumativă a ştirilor aducătoare de bucurie ce au sosit din ‹diverse› părţi, cuprinzând unele fapte de victorie şi izbândă*), redactată între 17-26 aprilie 1788, „aga şi bimbaşul beşliilor din Bucureşti" (*Bükreş beşlüyân ağasi ve bimbaşi*) era Sâlih aga (Valeriu Veliman, *Relaţiile româno-otomane*, p. 565-567, nr. 198). Doi ani mai târziu, beşliii au fost trecuţi în subordinea marelui agă Hangerli, un personaj temut atât de români, cât şi de greci şi turci (Pitarul Hristache, *Istoria faptelor lui Mavrogheni Vodă şi a răzmiriţei din timpul lui, pe la 1790*, în vol. *Cronici şi povestiri româneşti versificate (sec. XVII-XVIII)*, studiu şi ediţie critică de Dan Simonescu, Bucureşti, Editura Academiei, 1967, p. 271-271). Dintr-un pitac domnesc de la Constantin Ipsilanti (18/30 august 1802 – 12/24 august 1806) aflăm că baş beşliaga dădea ascultare atât marelui postelnic, cât şi lui divan-effendi, secretarul de limbă turcă al domnitorului (V. A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. XI (*1800-1834*), Bucureşti, 1900, p. 200).

[14] La 15 octombrie 1741, Constantin Mavrocordat numea pe turcul Mola Omer salahor, în baza unui „firman împărătesc", ca vechil de beşliagă la Târgul Fălciului (*Condica lui Constantin Mavrocordat*, vol. II, p. 512, nr. 1293). Acelaşi domn avea să dea, la 19 februarie 1742, „carte de beşlegie" lui Ibrahim aga, trimis cu 6 neferi beşlii la târgul Movilău, în ţinutul Soroca (*ibidem*, p. 138, nr. 409). Ozun Hasan aga din Botoşani avea să primească şi el de la Constantin Mavrocordat, tot în baza unui „firman împărătesc", o „carte de beşlegie", la 24 octombrie ‹1742› (*ibidem*, vol. III, p. 20, nr. 1645).

[15] Căpitanul de Saint-Croix, *Rapoartele de la Tismana (sept. – oct. 1716)*, în *Călători străini*, vol. IX, p. 41.

[16] *Jurnalul călătoriei spre Constantinopol a Înălţimii sale contele Mniszech, mare şambelan al Lituaniei şi trimis extraordinar al Regelui şi al Republicii polone făcută în anul 1755*, în *Călători străini*, vol. IX, p. 365.

[17] V. A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. I (*1774-1786*), Bucureşti, 1891, p. 302-304, vol. III (*1786-1800*), Bucureşti, 1892, p. 19, nota 1 şi vol. XII (*1800-1830*), Bucureşti, 1898, p. 461; idem, *Din domnia lui Ioan Caragea. Venirea la tron. Mişcări contra grecilor. Finanţe, 1812-1818*, extras din „Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii Istorice", s. II, tom. XXII, 1900, p. 157 şi p. 172; a se vedea, în acelaşi sens, Ioan Marco, *Relatare despre ceremoniile obişnuite în Ţara Românească la primirea unui consul nou acreditat, 1819*, în *Călători străini despre Ţările Române în secolul al XIX-lea*, serie nouă, vol. I (*1801-1821*), îngrijit de Georgeta Filitti, Beatrice Marinescu, Şerban Rădulescu-Zoner, Marian Stroia (secretar de volum), redactor responsabil: Paul Cernovodeanu, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2004, p. 791-793 şi Dionisie Fotino, *Istoria generală a Daciei*, tom. III, p. 654.

[18] Dimitrie Cantemir, *Descriptio Moldaviae/ Descrierea Moldovei*, traducere de Gheorghe Guţu, introducere de Maria Holban, comentariu istoric de Nicolae Stoicescu, studiu cartografic de Vintilă Mihăescu, indice de Ioana Constantinescu, cu notă asupra ediţiei de D. M. Pippidi, Bucureşti, Editura Academiei, 1973, p. 221.

[19] *Condica lui Constantin Mavrocordat*, vol. III, p. 178, nr. 2087.

[20] Iamac (*yamak*) – ostaş turc din trupele auxiliare, mai cu seamă din trupele care făceau de pază la cetăţi; *Glosar* la Valeriu Veliman, *Relaţiile româno-otomane*, p. 771.

[21] *Condica lui Constantin Mavrocordat*, vol. III, p. 124-125, nr. 1900.

[22] *Ibidem*, vol. II, p. 245, nr. 825.

[23] *Ibidem*, vol. III, p. 53, nr. 1718.

[24] *Ibidem*, vol. p. 60, nr. 1736.

[25] *Ibidem*, p. 21, nr. 1647.

[26] Câşlă (*kişla*) – loc de păşunat pentru vite, adăpost pentru oi sau vite pe timp de iarnă; Lazăr Şăineanu, *Influenţa orientală asupra limbei şi culturei române*, vol. II: *Vocabularul*, Bucureşti, 1900, p. 93.

[27] *Condica lui Constantin Mavrocordat*, vol. III, p. 73, nr. 1762.

[28] *Ibidem*, vol. II, p. 262-263, nr. 912 şi p. 2623, nr. 913.

[29] *Ibidem*, vol. III, p. 99, nr. 1823, p. 153, nr. 1989 şi nr. 1990.

[30] Nicolae Grigoraş, *Dările în Moldova de la întemeierea statului şi până la 1741* (III), în „Cercetări istorice", serie nouă, vol. XIV-XV, Iaşi 1983-1984, p. 166.

[31] *Condica lui Constantin Mavrocordat*, vol. II, p. 655, nr. 1445.

[32] *Ibidem*, vol. III, p. 156, nr. 2003.

[33] Casap (*kasap*) – măcelar; Lazăr Şăineanu, *Influenţa orientală*, p. 92.

[34] *Condica lui Constantin Mavrocordat*, vol. III, p. 164, nr. 2034.

[35] *Ibidem*, p. 153, nr. 1989.

[36] *Ibidem*, p. 193, nr. 2136.

[37] *Ibidem*, p. 209, nr. 2195.

[38] *Ibidem*, vol. II, p. 233, nr. 775.

[39] *Ibidem*, p. 65-66, nr. 1748.

[40] *Ibidem*, p. 14, nr. 1627.

[41] Încă din anul 1740, un autor anonim turc consemna prezența unui „serdar de ieniceri" (*yeniçeri serdarı*) la Galați, care avea sarcina de a-i ține în frâu pe așa numiții „lazi" (*Lâz*) care veneau aici ca negustori sau ca „salahori" și dădeau, adeseori, „prilej de încăerări" (*Relația anonimă turcă despre Țara Românească, Moldova și Bugeac, 1740*, în *Călători străini*, vol. IX, p. 265). La 3 martie 1742, Hassan aga Çorbagi a primit carte de numire ca „serdar de Galați" de la Constantin Mavrocordat (*Condica lui Constantin Mavrocordat*, vol. II, p. 139, nr. 410).

[42] Pseudo-Enache Kogălniceanu, *‹Letopisețul Țării Moldovei de la domnia întâi și până la a patra domnie a lui Constantin Mavrocordat voevod (1733-1774)›*, în *Cronici moldovenești*, ediție de Aurora Ilieș și Ioana Zmeu, București, Editura Minerva, 1987, p. 42.

[43] Mubașir (*mübaşir*) – delegat, trimis pentru rezolvarea unor chestiuni urgente; *Glosar*, în Valeriu Veliman, *Relațiile româno-otomane*, p. 773.

[44] Pseudo-Enache Kogălniceanu, *‹Letopisețul Țării Moldovei...›*, p. 44.

[45] *Ibidem*, p. 51.

[46] *Ibidem*, p. 52.

[47] Ariadna Camariano-Cioran, *Măsuri fiscale și administrative în Moldova (1753-1754)*, în „Studii și Materiale de Istorie Medie", V, București 1962, p. 526, Anexa III.

[48] A se vedea, în acest sens, și studiul nostru: *Sur le régime des marchands ottomans de Valachie (XVIe siècle et première moitié du XVIIIe siècle)*, în *Istorie, civilizație și cultură în spațiul românesc*, vol. I, București, Editura Ars Docendi, 2013, p. 136-138.

[49] În 1745, sub cea de-a patra domnie a lui Constantin Mavrocordat (iulie 1744 – aprilie 1748), Hüseyn aga avea să fie menționat ca aga de beșlii; *Documente turcești*, vol. I, p. 255, nr. 243.

[50] Zabit – comandant, supraveghetor.

[51] Cunoscut sub numele de „sborul de la S. Ilie" și ținut anual între 17 și 27 iulie (Claudiu Neagoe, *Considerații noi privitoare la bâlciul sau „sborul de la Sf. Ilie" din Câmpulung-Muscel (sec. XIV-XVIII)*, în vol. *Câmpulungul medieval și premodern*, București, Editura Ars Docendi, 2012, p. 148), acest târg aduna, la începutul veacului al XVIII-lea, un număr extrem de mare de negustori veniți din Transilvania și Ungaria, dar mai cu seamă din Imperiul Otoman (Anton Maria del Chiaro Fiorentino, *Revoluțiile Valahiei*, ediție de S. Cris-Cristian, Iași, 1929, p. 10; Franz Joseph Sulzer, *Istoria Daciei Transalpine*, în Adrian Săvoiu, *Câmpulungul în mărturiile vremii*, București, Editura Ars Docendi, 2008, p. 43).

[52] Valeriu Veliman, *Relațiile româno-otomane*, p. 202, doc. 71.

[53] La sfârșitul lunii iulie și începutul lunii august 1737, orașul Câmpulung a fost invadat mai întâi de trupele austriece, iar mai apoi de cele otomane; vezi Claudiu Neagoe, *Câmpulung, 1737*, în „Argesis. Studii și comunicări – seria Istorie", X, Pitești 2001, p. 181-183.

[54] Gheorghe Pârnuță, Ștefan Trâmbaciu, *Documente și inscripții privind istoria orașului Câmpulung-Muşcel*, vol. II (1700-1799), București, Editura Semne, 1999, p. 180, nr. 91.

[55] Pentru a preveni alte eventuale incidente neplăcute, Constantin Mavrocordat a numit la Câmpulung un căpitan și un număr de slujitori care trebuiau să supravegheze și să păstreze liniștea și buna orânduială în oraș și în întreg județul Muscel (Claudiu Neagoe, *Organizarea administrativă și militară a județului Muscel în veacul al XVIII-lea*, în „Argesis. Studii și comunicări", seria Istorie, vol. XIII, Pitești 2004, p. 217). Dintr-un document datat 9 martie 1739 aflăm că Sava căpitanul de Muscel primise poruncă de la domn să nu îngăduie unui negustor turc „a-i face supărare făr de judecată" egumenului Vasile Geabelea de la mănăstirea Câmpulung „pentru niște catasișă ce le-au luat cătanele" în cursul războiului din anii 1736-1739; Nicolae Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. I-II, București, 1900 p. 297, nr. LVII.

[56] George Georgescu, *Câmpulung-Muscel în Cronica franciscanilor de la 1764*, în „Argesis. Studii și comunicări – seria Istorie", IX, Pitești 2000, p. 254.

[57] Gheorghe Pârnuță, Ștefan Trâmbaciu, *Documente și inscripții*, p. 180-181, nr. 91; vezi și la Ștefan Trâmbaciu, *Câteva date privitoare la „zborul de la Sfântul Ilie" din Câmpulung*, în „Studii și comunicări", V, Câmpulung 1989, p. 303-304.

[58] Constantin Mavrocordat (8/19februarie 1756 – august 1758).

[59] Valeriu Veliman, *Relațiile româno-otomane*, p. 343-344, doc. 130. În a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, au continuat să se înregistreze, totuși, unele situații în care demnitarii otomani au fost obligați să intervină direct împotriva abuzurilor supușilor otomani aflați în Țara Românească. După anul 1760 de pildă, cadiul de Hârșova dădea poruncă serdarului Hasan aga să dărâme toate „câșlele" (țarcuri, stâne) și „odăile" făcute de turci pe pământul Țării Românești; Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Mitropolia Țării Românești*, DLXIV/9.

[60] V. A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. I (*1774-1786*), p. 119.

[61] Hasechiu (*haseki*) – oștean din garda seraiului sau a favoritei sultanului (*hâseki sultân*).

[62] *Documente turcești*, vol. II: *1774-1791*, întocmit de Mustafa A. Mehmet, București, Editura Academiei, 1983, p. 14, nr. 7.

[63] V. A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. IV (*1786-1800*), București, 1892, p. 44.

[64] *Ibidem*, p. 70.

[65] *Ibidem*, vol. XI (*1800-1834*), București, 1900, p. 266.

[66] Mihai Regleanu, *O condică a visteriei Țării Românești (14 octombrie 1731 – 31 ianuarie 1732)*, în „Revista Arhivelor", X, București 1967, p. 127.

[67] Dionisie Fotino, *Istoria generală a Daciei*, tom. III, p. 713.

[68] *Condica lui Constantin Mavrocordat*, vol. III, p. 112-113, nr. 1854.

* Potronic – monedă valorând 10 bani.

[69] Nicolae Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. XXII: *Documente interne*, București, 1913, p. 103-105. Potrivit unei *liste de cheltuieli*, domnul Moldovei, Grigore al III-lea Ghica (martie 1764 – ianuarie/februarie 1767), „lefurile scriitorilor turci ai hospodarului și ale beșliilor" se ridicau la 40 246 lei; Jean Louis Carra, *Istoria Moldovei și a Țării Românești*, trad. de Veronica Grecu, pref. de Ligia Livadă-Cadeschi, Iași, Editura Institutul European, 2011, p. 183.

[70] *Ibidem*, vol. XVI: *Documente de moșie*, București, 1909, p. 100-101.

[71] *Sama Visterii din vreme Mării Sale Grigore Ioan Calimah voievod, 1763*, în *Sămile Visteriei Țării Moldovei*, editate de Ioan Caproșu, vol. I (1763-1784), Iași, Casa Editorială *Demiurg*, 2010, p. 22.

[72] *Ibidem*, p. 265-266.

[73] V. A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. X, partea B, București, 1902, p. 493.

[74] *Ibidem*, p. 472-473.

[75] Ignati Iakovenko, *Situația actuală a Principatelor Moldova și Țara Românească (1820)*, în *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, vol. I, p. 904.

[76] *Condica lui Constantin Mavrocordat*, vol. III, p. 14, nr. 1627.

[77] Ioan Caproșu, *Sama visteriei Moldovei din decembrie 1784*, în „Cercetări Istorice", serie nouă, XVI, Iași 1997, p. 96.

[78] *Ibidem*, p. 100.

[79] V. A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. X, partea B, p. 472-473.

[80] *Ibidem*, p. 472.

[81] *Condica visteriei Moldovei din anul 1803*, editată de Corneliu Istrati, Iași, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2010, p. 327.

[82] *Ibidem*, p. 409.

[83] *Ibidem*, p. 422.

[84] *Catagrafia fiscală a Moldovei din anul 1820*, ediție de Corneliu Istrati, Iași, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2011, p. 142.

[85] *Ibidem*, p. 177.

[86] *Ibidem*, p. 347.

[87] *Ibidem*, p. 392.

[88] *Ibidem*, p. 476.

[89] Încă de la începutul anului 1821, Mihail Suțu aderase la Eterie în schimbul promisiunii ferme din partea lui Alexandru Ipsilanti că el va fi recunoscut, în scurtă vreme, „domnitor al ambelor principate sub protecția Rusiei" (*Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, vol. IV: *Eteria în Principatele Române*, îngrijit de Andrei Oțetea (redactor responsabil), București, Editura Academiei, 1960, p. 88, nr. 46). Sub pseudonimul de *Aristarhos* (*ibidem*, p. 89, nr. 47 și p. 95, nr. 50), domnitorul moldovean a dispus ca recrutarea susținătorilor Eteriei să se facă sub paravanul constituirii poterelor domnești (*ibidem*, p. 111, nr. 56), astfel că, la sosirea lui Ipsilanti la Prut (22 februarie), numărul arnăuților din Moldova ajunsese la 800 de eferi (Anonim, *Expediția din 1821 a lui Ipsilanti în Principatele dunărene*, în *DIR. Răscoala din 1821*, vol. IV, p. 244).

[90] Atanasie Xodilos, *Progresul societății prietenilor în revoluție*, în *DIR. Răscoala din 1821*, vol. IV, p. 286.

[91] *DIR. Răscoala din 1821*, vol. IV, p. 230, nr. 150.

[92] *Ibidem*, p. 230-231.

[93] Ludwig Kreuchely von Schwerdtberg, *‹Bucureștii în timpul revoluției din 1821 de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu›*, în *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, vol. I, p. 929.

[94] Ivan Petrovici Liprandi, *Răscoala panduri-lor sub conducerea lui Tudor Vladimirescu în anul 1821 și începutul acțiunii eteriștilor în Principatelor dunărene sub conducerea prințului Alexandru Ipsilanti precum și sfârșitul lamentabil al ambelor acestor mișcări în același an*, în *DIR. Răscoala din 1821*, vol. V: *Izvoare narative*, redactor responsabil Andrei Oțetea, București, 1962, p. 276-277.

JURNALUL DE RĂZBOI ȘI DE PRIZONIERAT AL PROFESORULUI ALEX DĂSCĂLESCU

GHEORGHE VARTIC *

Abstract

The study presents the diary of war and imprisonment kept by Alexandru Dăscălescu from the 56 Infantry Regiment from Fălticeni, established on April 1st, 1914. Professor in the civilian life, he was mobilized as a reserve officer (second lieutenant) and was deployed to the Company I of Battalion I. This subunit was part of the covering forces, who had the mission to occupy the Carpathian passes in the very night of the mobilization.

The diary is structured into two major parts, the first covering the life on the frontline, the second the life in the German prisoner camps. During the first phase (August 6/19 – November 6/19, 1916), the unit of the second lieutenant Dăscălescu accomplished its missions both in the Eastern Carpathians (in the sector Tulgheș-Toplița) and the second battle on Jiu River.

On November 6/19, second lieutenant Dăscălescu was taken prisoner and, for the next 600 days, he got to know the life in the prisoner camps with all its humiliations. After a short period in Sibiu, he was moved to the Straslund camp, located on the Dänholm Island in the Baltic Sea, and then to Ostenholtz, some 50 km north of Hanover, where the Germans kept the prisoners they considered to be the most hostile.

It was here where he witnessed the recruitment of Colonel Alexandru D. Sturdza, who turned to the enemy during the night of January 21 / February 5, 1917. Alexandru Dăscălescu refused the German offer to return to his country in the service of the enemy and subsequently was moved the Bresen camp, located near a wood, somewhere in South of the city of Wismar. On June 10/23, 1918, Alexandru Dăscălescu returned to his country.

Keywords: *Constantin Neculcea, Take Ionescu, Alexandru D. Sturdza, Alexandru Pașcanu*

Învățătorii, profesorii și preoții, acești adevărați apostoli ai satelor și orașelor noastre, s-au dovedit a fi făclii spirituale ale vieții locuitorilor în mijlocul cărora s-au aflat, dar și repere morale de comportament, atât în vreme de pace cât și în timp de război. Cvasimajoritatea ofițerilor de rezervă ai armatei în Războiul de Întregire a Neamului proveneau din rândul dascălilor.

Profesorul romașcan Alex Dăscălescu a fost mobilizat, ca ofițer de rezervă, în august 1914 la Regimentul 56 infanterie din Fălticeni. Partizan entuziast al intrării României în război, ca membru al partidului conservator-democrat, filiala Roman, Alex Dăscălescu participase la marea întrunire a Federației Unioniste din 2/15 iulie 1916 la sala „Dacia" din București, în delegația condusă de Constantin Cantacuzino-

* Comandor (r).

Take Ionescu

Pașcanu. Se pare că avea o relație apropiată cu șeful partidului, Take Ionescu.

Regimentul 56 infanterie fusese înființat la 1 aprilie 1914, prin Înaltul Decret Regal nr 1444, în contextul amplului proces de restructurare organizatorică a armatei și a completării materialului de război. Astfel batalionul de rezervă al Regimentului 16 „Suceava" existent din 1877, cu reședința în Fălticeni din 15 aprilie 1899, a fost transformat într-un regiment compus din trei batalioane permanente a câte trei companii și o companie de mitraliere. Comandant a fost numit colonelul Constantin Neculcea având ca ajutor pe locotenent-colonelul Ioan Pascu. Patronii spirituali ai Regimentului 56 infanterie erau Sfinții Împărați Constantin și Elena.

La mobilizare, sublocotenentul de rezervă Alex Dăscălescu a fost încadrat la compania I a Batalionului I de sub comanda maiorului Rotariu. Celelalte două batalioane erau comandate de căpitanii Bucescu și Gotcu.

Regimentul 56 infanterie împreună cu Regimentul 54 infanterie din Roman constituiau Brigada 28 infanterie comandată de generalul de brigadă Claudian Fl. Ionescu și aflată în compunerea Diviziei 14 infanterie (comandant, general de brigadă Paraschiv Vasilescu).

Drumul de luptă

Jurnalul de război al sublocotenentului de rezervă Alex Dăscălescu, publicat la Roman, în iunie 1925[1], descrie drumul de luptă al regimentului fălticenean începând cu 3/16 august 1916 până la 6/19 noiembrie 1916 când autorul avea să fie capturat de inamic.

Deplasarea celor trei batalioane ale Regimentului 56 infanterie, către aliniamentul cuprins între râul Neagra și vârful Bușmeiul Mare încredințat grupului de acoperire „Bistrița" sub comanda colonelului Constantin Neculcea și ocuparea dispozitivului de luptă în fața pichetelor grănicerești maghiare s-au încheiat la 14/27 august. Aflăm că prima misiune de luptă a Batalionului I a fost declanșarea atacului de pe aliniamentul Drăgoiasa-Glodu, neutralizarea pichetelor grănicerești inamice și ocuparea Bilbor-ului. În după amiaza zilei de 15/28 august, satul era curățit de dușmani, iar locuitorii ofereau trupelor române alimente și băuturi. 70 de prizonieri și un bogat material de război capturat cu prețul rănirii grave a sublocotenentului (rez) Al. Ebervain, „un intelectual de marcă", a caporalului Vizitiu, precum și cu moartea unui soldat. Între timp, batalionul II ocupase satul Corbu, iar batalionul III satul Bicaz.

Episodul surprinderii batalionului sub traiectoriile artileriei inamice în încercarea de a debușa pe valea Topliței este descris astfel:

„21 August – un eveniment pe batalion. Înaintând prea mult pe valea Lomașului (valea Topliței – n.n.,G.V.) *până la linia de decovil* (cale ferată îngustă de tip Decouville – n.n.,G.V.) *ce ducea la inamic în regiunea Zupa-Haza, suntem surprinși. Aici se deschide un foc puternic de artilerie asupra noastră, tocmai când ne repauzam puțin pentru a lua masa din rezerve ce aveam fiecare. Pentru prima oară făceam cunoștință cu o asemenea situațiune. Cădea asupra capului nostru trăsnetul Sf. Ilie, bubuitul proiectilelor fiind ajutat și de multiplul ecou al văii.*

Atât ofițerii cât și trupa au înghețat cu îmbucătura în gură, neștiind ce măsură să se ia. După un scurt timp, proiectilele se îndesesc, ne încadraseră admirabil, ba încă încep și două mitraliere să bată lungul văii.

Când am văzut că bat și mitralierele, am luat-o cu toții la goană, urcând la creasta muntelui dinspre inamic, pentru a scăpa sub traiectoria artileriei. Ajunși la creastă, căzusem drept sub nasul inamicului, ale cărui întăriturii cu sârmă și abatize (copaci tăiați și răsturnați) erau în fața noastră la 500 de metri. Noroc că inamicul a avut convingere că neam retras. Artileria însă nu ne-a mai slăbit o clipă până seara, lungind necontenit tragerea ca și cum ne-ar fi urmărit. La creastă, în pădure, toată lumea a fost pusă în trăgători pe un singur rând având ordin să atace numai cu baioneta... Stabilind legătură cu companiile II și III s-a hotărât între noi ofițerii subalterni rămânerea pe noapte în pădure dând numai luptă de baionetă... "

A doua zi s-a decis retragerea batalionului spre Bilbor.

„Retragerea s-a făcut în ordine și liniște, abia pe la sfârșitul acțiunii se trezește și inamicul punând în bătaie mitralierele, dar era prea târziu. Artileria nu a mai bătut. Aici, dacă nu am avut pierderi în oameni, în schimb trupa a pierdut lengeria și bocancii deoarece cu ocazia urcării la creastă prin smeuriș, s-au aruncat ranițele din spate sub focul năprasnic al artileriei. Bieții oameni au rămas numai cu sacul de cartușe, ba unii având o parte din cartușe în raniță au rămas și cu puțină muniție pentru care motiv s-a făcut intervenție grabnică la regiment pentru refacere".

După căderea defileului Toplița, la 30/12 august, plătită de data aceasta, cu viețile comandantului Batalionului III, căpitanul Gotcu, și a sublocotenentului (rez) Grigoraș, memorialistul își înștiințează familia , dar nu uită să trimită câte o carte poștală „prietenilor" Take Ionescu și Constantin Cantacuzino-Pașcanu, salutându-i pe acei care *„au reușit să ne împingă la realizarea României Mari de mâine"*.

La 31 august/13 septembrie, batalionul se pune în mișcare pe direcția Călimani pe un drum foarte anevoios printr-un teren „teribil de accidentat". Timpul se răcise, începuseră să cadă fulgi de zăpadă și să sufle vântul, iar *„noi cu toții, îmbrăcați subțiri, făceam piepteni"* (tremuram de frig, ne zgribuleam – n.n.,G.V.). În după amiaza zilei de 4/17 septembrie, trupa ocupă poziție pe muntele Pietrosu, la 1800 m altitudine: *„pe bâtca noastră sufla subțire de tot,*

Generalul Constantin Neculcea

ocupasem vârful ei, eram goi cu toții, fără niciun adăpost, închizătoarele la arme înghețaseră, lumea nu își afla loc de frig și flămândă din cale-afară". În diminețile zilelor următoare, inamicul a început să-și verse proiectilele de artilerie din patru guri de foc „aruncând brazde peste tranșeul nostru pe care îl lovea în față, încât nu era posibil nimeni să privească afară deoarece îl orbea aruncăturile de piatră și pământ". Cele două tunuri „Armstrong" ale artileriei noastre făceau față cu greu tirului inamic. Pe 13/26 septembrie, ostașii batalionului declanșează atacul precedat de focul artileriei: *„facem toți semnul crucii, trupa ia arma în cumpănire, iar noi cu lopata în mâna stângă fluierăm înaintarea. Bombardamentul din față e grozav, reușind însă să intrăm repede sub traiectorie, el nu mai e supărător; dar nu înaintăm 200 metri și deodată de la flancul drept al nostru se deschide un al doilea foc de artilerie de la punctul Piatra Roșie, de astă dată cu obuze, căzând drept între noi, fapt care ne-a determinat să înaintăm la inamic în pas gimnastic. În timpul acesta aud un ura-aaa! grozav de la ai noștri și o explozie fenomenală, urmată și de împușcăturile năprasnice ale trupei noastre care se fixase acum în trăgători culcați*

la pământ.... Lupta a durat până la ora 6 seara când inamicul a părăsit poziția cu pierderi grele, dar nu a putut fi urmărit din cauza lipsei de oameni, majoritatea fiind omorâți, iar jumătate răniți". Numai compania I a înregistrat peste 20 de morți și 40 de răniți, între care sublocotenentul (rez) Velea. De la Batalionul II a căzut eroic sublocotenentul (rez) Nicolae Stoleru, vrednicul dascăl din străvechiul târg Baia, promotor și animator al vieții culturale sătești și fondator al revistei „Vestitorul satelor".

La 17/30 septembrie, se primește ordin ca batalionul să se retragă de pe poziție urmând a fi înlocuit de trupe rusești. În realitate, decizia fusese determinată de înfrângerile suferite pe frontul de Sud culminând cu dezastrul de la Turtucaia. Dar și pierderile Regimentului 56 erau foarte mari: 700 de morți și răniți. Sub comanda colonelului Chiriițescu deoarece colonelul Neculcea trecuse la comanda Brigăzii 27 infanterie, ostașii mărșăluiesc către Toplița și mai departe spre Tulgheș. Odată cu ei, populația românească părăsește satele de teama represaliilor dușmanului. Tabloul sumbru și dezolant al bejeniei este descris astfel:

„Un convoi lung cât îți prinde ochiul: de care, căruțe, șarabane, ghiociuri, cotiugi și roabe, trase în chipul cel mai bizar posibil, se mișca greoi pe șoseaua ce duce la Toplița, iar pe marginea șoselei același convoi de lume mergea pe jos, încărcat cu samare de o greutate supraomenească. Plecau oamenii cu tot avutul ce-l purtau, însoțiți și de copiii lor, cât ulcelele de mari, ce trepădau ținându-se de poala unei femei sau pulpana unui bărbat, căci mâinile le erau ocupate. Răcnete în toate părțile de răsunau văile la bietele animale care trăgeau povara cu limba scoasă afară din cauza soarelui ce dogorea, luptându-se între ele sub greutatea poverei: un bou și un viței, o vacă și un bou, un cal și un mânz, un mânz și un bărbat ! Sărmanele femei care trăgeau sau împingeau la căruțe țipau și plângeau către noi să nu le lăsăm în urmă că le omoară ungurul. Erau unele gravide, cu burta la gură, ba unele duceau după cap și câte un copilaș și totuși se țineau de coloană...".

În prima jumătate a lunii octombrie (st. v.), batalionul a fost angajat în luptele pentru forțarea trecătorii Tulgheș. Intensele bombardamente ale artileriei grele inamice făcuseră ravagii, zdruncinând moralul ostașilor: *„acum, la retragere, cu toții, de la mic la mare, eram adânc mâhniți, văzându-ne întreaga operă sfărâmată. Erau mai fericiți cei care rămăseseră în Călimani în apogeul gloriei, închizând ochii cu un ideal nesfărâmat decât noi care în prezent beam cupa amărăciunii și a deznădejdii".*

În seara zilei de 16/29 octombrie, batalionul predă sectorul de apărare, situat la intersecția comunicațiilor Tulgheș-Ditrău și Tulgheș-Bicaz, unui batalion rusesc. Compania I rămasă doar cu 70 de oameni se pune în marș către Piatra Neamț și de aici se deplasează cu trenul spre București unde intră în refacere.

De la 1/14 noiembrie, Regimentul 56 infanterie a intrat în componența Brigăzii 4 mixte comandate de colonelul Constantin Neculcea care primește ordin de deplasare în direcția Filiași-Tg Jiu. În după amiaza zilei de 2/15 noiembrie, ostașii regimentului fălticenean debarcă în gara Cărbunești când luptele din defileul Jiului erau în toi. Batalionul I a ocupat inițial poziție pe dealul Ungurelu de lângă satul Ștefănești, pe malul stâng al Gilortului. Pe o vreme geroasă cu viscol, cavaleria dușmană sprijinită de artilerie a declanșat un atac furibund reușind să ocupe orașul, asta – relatează autorul – și ca urmare a trecerii la inamic a unui batalion din Regimentul 79/75 infanterie. În această situație, Batalionul I este deplasat spre sud, pe înălțimile dominante din jurul satului Părău de unde primește misiunea de a lovi de front inamicul coborând pe valea Gilortului. Nu a apucat să declanșeze atacul pentru că a fost înlocuit cu trupele Batalionului III și întors la nord-est de Cărbunești în zona Bârzeul de Pădure. În dimineața zilei de 5/18 noiembrie, Batalionul IV a intrat în acțiune împotriva dușmanului care ocupase satul Ștefănești. Două companii ale Batalionului I asigurau flancul drept al batalionului având misiunea de a tăia retragerea inamicului spre Hârnea.

„Clocotea valea de sunetul împușcăturilor de armă și al mitralierelor dușmane, iar bătaia artileriei asupra pădurii noastre era atât de puternică încât înaintam spre Prunești cu foarte multă greutate. Însuși călăuza a dispărut. Ne forța dușmanul cu orice preț să părăsim pădurea pentru a nu veni la atac contra infanteriei lui. Dar nouă celor oțeliți nu ne păsa; mergeam vârtos spre Prunești, lăsând în seama Domnu-

lui viața noastră numai cu un singur gând: să ajungem la ținta de pe planul de luptă. Eu în persoană am făcut planul de cercetare. Viscolea acum vârtos. Ajunși în Prunești, ora 1 p.m., imediat luăm formația de luptă înaintând pe eșaloane spre satul Hârnea, trimițând raportul domnului maior prin omul de legătură despre situație. Apoi înaintăm la prima creastă de deal. Aici, cu sublocotenentul Achimescu, examinăm câmpul de bătaie asupra satului Hârnea de unde suntem primiți cu un puternic foc de infanterie..."

În cele din urmă, inamicul pătruns în satul Hârnea a fost anihilat, dar insuccesul acțiunii celorlalte două batalioane a determinat ordinul de retragere către Bârzeu și apoi, noaptea, prin pădure, ajutați de călăuze din partea locului, prin Negoiești, Lihulești spre Hurezani. Imagini de coșmar în Lihulești: *„un număr foarte mare de răniți, proveniți din lupta ce a avut loc în timpul zilei. Era un moment sfâșietor; răniții plângeau cu toții de durerea trupească, rănile fiind deschise și nemâncați de trei zile și de o durere și mai mare, cea sufletească, văzând cum îi părăsim, lăsați fără niciun ajutor, în gura lupului. De astă dată erau mai fericiți acei care rămăseseră sfârâmați pe câmp".*

În zorii zilei de 6/19 noiembrie, ostașii companiei I în frunte cu plutonul I comandat de sublocotenentul (rez) Alex Dăscălescu mărșăluiau alături de locuitorii din satele evacuate pe șoseaua către Hurezani, paralelă cu râul Amaradia. La ieșirea din satul Scrada, coloana este atacată cu foc de infanteria inamică poziționată pe creasta dealului din dreapta șoselei. Ai noștri sar în gârla Amaradiei și deschid focul asupra dușmanului până când epuizează toată muniția. Inamicul își face apariția în imediata apropiere, trupa aruncă armele în baltă pentru că nu mai foloseau la nimic. Lipsiți de orice posibilitate de a se apăra, ofițerii români ies din gârla plină de sloiuri de gheață și întâmpină pe locotenentul bavarez cu cavalerism: Ich habe die Ehre sie zu grüssen! (Am onoarea să vă salut). Era ora 11.30. Pentru sublocotenentul Alex Dăscălescu, războiul luase sfârșit ! Sublocotenenții (rez) Oană și Dăscălescu, plutonierul Bercovici și aproape 60 de soldați sunt luați prizonieri de Regimentul nr 109 alpin de Würtenberg.

„Epoca Martirismului"

Partea a doua a jurnalului cuprinzând perioada 6/19 noiembrie 1916 – 10/23 iunie 1918 este numită, pe bună dreptate, de Alex Dăscălescu „Epoca Martirismului".

Sub escorta a patru santinele, prizonierii au fost încolonați și puși în marș spre Cărbunești. O încercare de evadare este dată în vileag de plutonierul Bercovici ! În zilele următoare, se mărșăluiește spre Târgu Jiu și Bumbești, unde sosesc și alți prizonieri: Aici, ofițerii sunt despărțiți de trupă și trimiși cu un camion la Sibiu. La 16/29 noiembrie, într-o cazarmă din Sibiu se adunaseră în jur de 500 ofițeri români căzuți în captivitate. Statutul de prizonier și presiunea psihică exercitată de inamic generau atitudini contradictorii în rândul oamenilor: unii își afișau atașamentul necondiționat față de idealul național, alții dezaprobau războiul; ofițerii în rezervă se îndoiau de competența celor activi; subofițerii și soldații evrei erau suspectați de sustragere de la angajarea în luptă și chiar de colaborare cu dușmanul. De remarcat comportamentul umanitar al unor ofițeri ardeleni conaționali care „se sileau din răsputeri să ne îndulcească viața".

De la Sibiu, prizonierii au fost distribuiți lagărelor din Ungaria și Germania în funcție de apartenența unităților care i-au capturat. Aproximativ 200 de ofițeri luați prizonieri de bavarezi, între care și sublocotenentul (rez) Dăscălescu, au fost îmbarcați în tren și trimiși în lagărul de la Straslund de pe insula Danholm din Marea Baltică[2]. După zece zile de carantină, la 3/13 decembrie, ofițerii români au fost repartizați în barăcile lagărului unde se mai aflau peste o mie de prizonieri ruși capturați cu un an în urmă și vreo 20-30 de englezi, cu grade de la sublocotenent la general. Aici, în lagărul de la Straslund unde „rația alimentară era extrem de slabă, cantitativ și calitativ" (100 grame de pâine și o supă de legume pe zi căreia i se adăuga, săptămânal, câte 100 grame de pește sau carne), Alex Dăscălescu a suportat privațiunile până la 28 decembrie când, în urma unei vizite medicale, 350 de ofițeri au fost trimiși la Ostenholtz, cam la 50 km nord de Hanovra. Lagărul de la Ostenholtz numit și Stroheer-Moor pentru că era așezat pe o mlaștină (*moor – mlaștină*, în germ.) era destinat ofițerilor prizonieri care, prin compor-

tamentul lor, erau socotiți periculoși pentru germani. Era de fapt un un lagăr de pedeapsă căruia autorul îl spune *„Offiz. Gef. L. Știroher-Moor”* și îl descrie astfel:

„Aici, în mijlocul pustiei, lagărul era împrejmuit cu trei rânduri de gard. Gardurile erau făcute din rețele de sârmă ghimpată, având înălțimea de trei metri, iar intervalul dintre ele tot trei metri. Barăcile erau construite din scânduri de brad, iar acoperișul din carton gudronat amestecat cu nisip. Ele nu erau împărțite în odăi (ștube), ci reprezentau o singură hală prin care sufla vântul din toate părțile, având dimensiunile următoare: lungimea, 100 metri, lățimea, 25 metri și înălțimea, 8 metri.

Confortul se compunea din: paturi de fier, saltele de paie, o pernă cu paie și două pături de învelit, toate reformă de la trupă. Niciun scaun de șezut sau masă de scris. Paturile de fier erau puse unul lângă altul și așezate pe două rânduri, suprapuse două câte două; fiecare baracă avea câte 200 bucăți. O singură sobă mare de tuci încălzea fiecare baracă. Temperatura camerei era veșnic sub zero grade, apa din cameră fiind totdeauna înghețată. La fiecare colț al lagărului era câte o gheretă în care se găsea așezată o mitralieră. Din aceste gherete se supraveghea lagărul de către sentinele”.

Insuficiența hranei și proasta calitate a acesteia provocau numeroase nemulțumiri și chiar incidente în rândul prizonierilor, îndeosebi atunci când se făcea împărțirea ajutoarelor oferite de prizonierii englezi. Atitudinea de frondă a sublocotenentului Dăscălescu îi aduce o pedeapsă de șase zile de arest sever.

Știrile despre mersul evenimentelor pe front ajung și la cunoștința prizonierilor care le interpretează și previzionează viitorul în funcție de sentimentele lor anti sau progermane, pentru că erau printre ei și germanofili. Pe fondul acestor divergențe de opinii, la începutul lunii februarie 1917, st. v., își fac apariția patru ofițeri prizonieri în frunte cu locotenentul Wachman, deținuți în barăcile vecine, „mai confortabile”. Se aflase deja că în luptele de la Soveja ar fi căzut prizonier și colonelul Alexandru Sturdza. Cei patru cărora li se raliase și căpitanul Păunescu Ioan din Regimentul 17 infanterie circulau printre prizonierii români și răspândeau ideea că și-ar putea recâștiga libertatea în schimbul acceptării de a se angaja să sprijine regimul de administrație germană în teritoriile românești ocupate. Din păcate, activitatea de prozelitism a acestora câștigase inițial destui adepți, până când grupul ofițerilor patrioți a condamnat cu vehemență propaganda trădătorilor de neam, oprind chiar cu mijloace neortodoxe încercarea de convertire. Obrăznicia germanofililor avea să fie curmată cu pumnul de către locotenentul aviator Alexandru Pașcanu care i-a aplicat câteva palme sublocotenentului (rez) Peclovici Gh din Regimentul 67 infanterie.

Evenimentul a culminat cu sosirea în lagăr a colonelului Alexandru D. Sturdza. Iată cum îl descrie Alex Dăscălescu:

„În ziua de 15 februarie st. v. 1917, ora 11½, prizonierul Colonel Alex. Sturza, îmbrăcat în uniformă și cu căciulă brumărie în cap, cu expresia feței plină de viață, intră în lagăr înaintând încet spre frontul ofițerilor prizonieri cari erau așezați pe două rânduri cu toții, afară de Locotenentul Pașcanu, pus la arest sever, adresându-se cu următoarele cuvinte:

Colonelul Alexandru D. Sturdza

–V-aș întâmpina cu cuvintele de „Bine v-am găsit!”, dar situațiunea în care ne aflăm cu toții nu îmi permite acest lucru. Țara moare, aruncată fiind în prăpastie de către ticăloșii noștri de politicieni. Nu ne-a mai rămas decât un singur petec de pământ necălcat, Moldova, dar și acolo Rușii își bat joc de femeile și fetele noastre! La Iași, abia fâlfâie un singur steag în localul corpului IV de Armată unde se zice că este Curtea Regală. Regele și-a pierdut capul; nu o duce decât într-o beție.

Nu ne rămâne acum altceva de făcut, decât să mergem cu toții în Muntenia cu buna învoială și dragoste a Germaniei, pentru a restabili cel puțin aici viața normală a bietului nostru popor, interesându-ne dacă nu de administrația lui, cel puțin de instrucția lui, ducându-se fiecare dintre D-voastră dascăl, oriunde va voi.

Germanii, având nevoie, au fost nevoiți să aducă în teritoriul ocupat prizonierii Negri senegalezi care își bat joc de femeile noastre; așa că cei care sunteți din Oltenia sau Muntenia unde aveți familiile, veniți cel puțin acasă; la rigoare, de prăsilă, dacă nu mai mult».

După aceasta, se fac prezentările din partea ofițerilor activi și de rezervă care îl cunoșteau, făcând cerc în jurul său, luându-i fiecare câte un mic interviev, după cum îl ducea capul.

Eu mă așezasem linia a II-a a cercului, drept în spatele lui Sturza, urmărind discuțiile cu o atențiune supraîncordată. Din acele discuțiuni, am prins exact următoarele:

La întrebarea unuia din camarazi:

– D-le Colonel, sunt mulți prizonieri?

– Până acum 80 000 (optzeci de mii) de soldați și 2 000 (două mii) ofițeri.

– Dar morți și răniți ?

– Circa 120 000 (una sută douăzeci de mii) așa că armata noastră este distrusă.

– Dar comandament avem bun?

– Nu, niște incapabili cu toții, numai o burtă franceză sau germană poate da naștere unui general.

Un alt camarad:

– Și Rușii, d-le Colonel, se poartă așa de rău?

– Totul ne ia cu de-a sila și, dacă te opui, te omoară; la Soveja, în fața mea, un rus a tăiat un băetan cu iataganul pentru că s-a opus să îi ia berbecul.

Un alt camarad:

– Dar în privința victoriei, ce credeți?

– Aceasta o va spune viitorul.

Deodată, se face liniște, se epuizaseră interviurile. Atunci, eu, de la spate, fără să mă prezint, răspund:

– D-le Colonel, v-am ascultat cu o deosebită atențiune și am constatat că prea s-a exagerat situațiunea.

– Se poate, acolo unde este din auzite, dar ce am văzut cu ochii, așa este.

– Nu mă îndoiesc de acest lucru, d-le Colonel. Îmi dați voie, România în ultimul ei salt mortal, câți ostași poate scoate ?

– Cel mult 700 000 (șapte sute de mii) de oameni.

– Bine ! D-le Colonel, am pierdut două sute de mii de oameni, mai avem 500 000 (cinci sute de mii) încă, care față cu îngustimea frontului pe care-l avem acum, fiind puși într-un corn de capră, am convingerea că putem duce războiul încă multă vreme, plus că acei de acolo se vor bate mai serios decât noi, dintre cari mulți nu ne-am înțeles nici rolul, nici vremurile pe care le trăim.

O uitătură lungă și expresivă spre mine din partea Colonelului Sturza, secondată și de o privire speriată a multora.

Era ora 12 fix, suna masa.

– Voi veni la ora 4 p.m. să continuăm, spune Colonelul Sturza, plecând din mijlocul nostru în lagărul de alături, separat prin un gard de sârmă ghimpată unde se găsea și comisiunea Wachman-Păunescu.

– Dar ce, domnilor, mă adresez către ofițerii care-l cunoșteau pe Sturza. Domnul Colonel nu ia masa cu noi, ca un prizonier?

Unul din adepții lui răspunde:

– O ia dincolo, singur, în baracă.

– Drept să vă spun, după căutătură, D-l Colonel nu seamănă deloc a fi prizonier, vorba românului: uită-te-n față și mă-ntreabă de viață.

– Dar ce este?

– Nu este curat, miroase a predare.

– Ce vorbești, d-le? D-ta știi cine este Sturza?

– Da, feciorul lui tată-său care a întors spatele lui Cuza să-și iscălească abdicarea.

Ofițerii au tăcut cu toții, uitându-se lung la mine și înaintând spre masă.

După amintirile sublocotenentului (rez) C. Popian, întâlnirea cu Sturdza s-ar fi soldat în final cu o reacție violentă a aceluiași aviator, Alexandru Pașcanu, care i-a rupt epoleții trădătorului și l-a scuipat în văzul tuturor, inclusiv sub asistența comandantului lagărului.

În luna aprilie a anului 1917 s-a procedat la o triere a prizonierilor în funcție de cultura generală, de cunoașterea limbii germane, dar mai ales de opțiunea lor de plecare în teritoriul ocupat. Cei care au ales să colaboreze cu dușmanul, în număr de 70-80, au fost transferați în lagărul de la Krefeld, care oferea condiții mai bune, alături de francezi și englezi. Ceilalți 265 au rămas pe loc până la 8 mai când au fost mutați în lagărul de la Bresen situat la marginea unei păduri, din vecinătatea sudică a orașului Wismar de pe golful omonim al Mării Baltice. Aici se mai aflau vreo sută de ofițeri care, de asemenea, refuzaseră „oferta" de a se pune la dispoziția administrației germane din România. Condițiile erau ceva mai bune decât la Strohen Moor, se mai primea supliment de hrană de la „Crucea Roșie", se primeau și câteva publicații din care prizonierii aflau vești despre situația fronturilor. Luptele de pe frontul Moldovei din vara anului 1917 stârneau entuziasmul, dar și îngrijorarea. Încep să sosească și ziare „Lumina" și „Bukarester Tageblatt" din România. Se află despre încheierea armistițiului de la Focșani.

Anul nou, 1918 a fost sărbătorit grație spectacolului organizat și prezentat de „artistul de forță", locotenentul (rez) C. Popian. În lunile următoare se intensifică animația culturală în lagăr, dar se înregistrează și mai multe încercări de evadare eșuate. Știrile despre împrejurările rușinoase ale căderii în prizonierat a generalului Constantin Costescu[3] ca și a altor ofițeri care dețineau planurile de bătălie sau despre părăsirea zonei de luptă de către generalul Alexandru Socec[3] alimentau clevetirile celor care se îndoiau de capacitatea de luptă a cadrelor active ale armatei române.

La 10/23 iunie 1918, calvarul prizonieratului în lagărele germane ia sfârșit pentru Alex Dăscălescu. Întors în țară, la București găsește „aceeași căldură de primire din partea populațiunii, cu toată straja prusacă și bavareză". Din discuțiile cu prizonierii eliberați din lagărele Tukel și Küstrin, autorul jurnalului află că acolo au murit de foame peste 60.000 de oameni. În pofida îmbrățișărilor de care se bucurau bieții oameni scăpați din lagăre, Alex Dăscălescu constată cu durere nepăsarea multora din cei rămași acasă și pune indiferența lor pe seama greutăților războiului. Totuși, el conchide: *„Pe cei ticăloși îi găsesc într-un flegmatism nenorocit, iar pe ticăloși, îmbogățiți de război, vâjâindu-se în automobil"*.

În ceea ce privește prizonierii, autorul îi clasifică în trei categorii: *cavalerii*, *păcătoșii* și *ticăloșii*. Primii sunt *„acei cari au căzut luptând cu unitatea lor, având drept dovadă materială numărul de morți și de răniți"*. A doua categorie o formează *„acei cărora le-a plăcut să cadă la inamic, găsiți fiind izolați de unitatea lor, prin păduri, case, șire cu paie, șanțuri, precum și orice fel de adăpost"*. Ultimii *„numiți și trădători sunt acei cari cu intenție și calcul bine chibzuit au trecut la inamic"*.

Cele 84 de zile de participare la război a lui Aex. Dăscălescu, din care 62 în prima linie de foc, precum și comportamentul demn pe parcursul a 600 zile de prizonierat în Germania îi dau dreptul autorului să se bucure de nota calificativă pusă pe memoriul depus la Regimentul 14 infanterie din Roman, nefiind nici măcar citat de Curtea Marțială.

Jurnalul său include și unele documente care reglementau activitatea în lagărul de la Bresen, dar mai cu seamă lista celor 350 de prizonieri deținuți în lagărul de la Stroher Moor pe care o prezentăm în continuare.

APELUL
Ofițerilor prizonieri în lagărul Stroher Moor Peful Ostenholz, Hanovra

No crt	Gradul	NUMELE și PRONUMELE	Regimentul	Profesiunea
1	Lt.	Crivețeanu Gheorghe	7 Inf	
2	Lt	Florescu Vasile	Div 13	
3	Slt	Racoviță Gr.	85 Inf	Învățător
4	Lt	Roșianu Al.	1 Art. m.	
5	Lt.	Vrânceanu Gh.	49 Inf	
6	Lt.	Manolescu Pascal	35 Inf	
7	Lt	Rădulescu Constantin	72 Inf	
8	Lt	Pilea Ștefan	44 Inf	
9	Lt	Grecea Constantin	11 Inf	
10	Slt	Manoliu I. Gh	7 Inf	Student
11	Slt	Popescu R. Constantin	5 Inf	Student
12	Lt	Manoliu I. C-tin	11 Inf	
13	Lt	Vlădescu Gh	30 Inf	Avocat
14	Lt	Draguș Petre	15 Inf	Vameș
15	Lt	Francis Petre	50 Inf	Avocat
16	Lt	Vasiliu Ion	64 Inf	Judect.
17	Lt	Dongoroz Gh	64 Inf	
18	Lt	Rarinca Constantin	2 Gr	
19	Lt	Sănătescu Gh	1 Husari	Avocat
20	Căp.	Marinescu I.	81 Inf	
21	Lt	Dimitriu Mircea	1 Vân.	
22	Slt	Velinescu Anastase	1 Vân.	Funcționar
23	Lt	Păltineanu Al.	42 Inf	
24	Lt	Raicovici Anton	5 Vân	
25	Lt	Rădulescu Marin	3 Vân	
26	lT	Savopol Constantin	1 Cav	
27	Lt	Constantinescu N.	58 Inf	
28	Slt	Ionescu Ion	58 Inf	Funcț. Comercial
29	Lt	Iordăchescu C.	26 Inf	
30	Lt	Florescu Ioan	81 Inf	
31	Lt	Jianu Dumitru	57 Inf	
32	Slt	Jianu Nic	57 Inf	
33	Lt	Cleanoveanu C-tin	57 Inf	
34	Slt	Dobrescu D. C-tin	1 Art M.	
35	Lt	Boșoreanu Ioan	R.corp. I.	Casier func.
36	Lt	Zaharia Ioan	57 Inf	Avocat
37	Slt	Anescu Dumitru	57 Inf	Învățător
38	Slt	Ivan Cristea	1 Cetate	
39	Slt	Biju Traian	35 Inf	Profesor
40	Slt	Hașeganu Ioan	48 Inf	Învățător
41	Slt	Iovan Neculae	1 Inf	
42	Slt	Paveliu Mihail	1 Vân.	Avocat
43	Slt	Danciulescu Dumitru	3 Inf	Învățător
44	Slt	Rădulescu Florea	59 Inf	Învățător
45	Slt	Olteanu Ioan	57 Inf	Învățător

46	Slt	Rădulescu Gr.	62 Inf	Învățător
47	Slt	Chiriță Alex.	49 Inf	Învățător
48	Slt	Baicu Dumitru	75 Inf	Învățător
49	Slt	Vulcan Dumitru	75 Inf	Învățător
50	Slt	Corlan Ilie	17 Inf	Învățător
51	Slt	Catan Victor	17 Inf	Învățător
52	Slt	Pavnotescu Constantin	57 Inf	Învățător
53	Slt	Popescu Neculai	81 Inf	Învățător
54	Slt	Pitulescu Mihail	57 Inf	Învățător
55	Slt	Popa Florea	81 Inf	Învățător
56	Lt	Gavrilescu Ion	54 Inf	Învățător
57	Slt	Popa Petre	71 Inf	Învățător
58	Slt	Budeanu Constantin	81 Inf	Învățător
59	Slt	Brașoveanu Ioan	57 Inf	Învățător
60	Slt	R. Teică Marin	17 Inf	Învățător
61	Slt	Dobrian Ilie	71 Inf	Învățător
62	Slt	Mosteor Grigore	17 Inf	
63	Slt	Fainiță Gheorghe	67 Inf	Învățător
64	Slt	Baiculescu D.	67 Inf	
65	Slt	Vraciu Dumitru	54 Inf	Învățător
66	Slt	Iscu Ion	67 Inf	Învățător
67	Slt	Vasiliu N.	67 Inf	Învățător
68	Slt	Borș Gheorghe	67 Inf	Învățător
69	Slt	Lapteș Mihai	67 Inf	Învățător
70	Slt	Roșiu Nis	67 Inf	Avocat
71	Slt	Oancea Gheorghe	67 Inf	Avocat
72	Slt	Dumitru Gheorghe	67 Inf	Avocat
73	Slt	Bărescu Gheorghe	2 Cetate	Învățător
74	Slt	Aramă Vasile	54 Inf	Învățător
75	Slt	Andrievici Constantin	2 Cetate	Învățător
76	Slt	Popescu Grigore	32 Inf	
77	Slt	Stoica Gheorghe	32 Inf	
78	Slt	Rădulescu Vasile	2 Vân	Architect
79	Slt	Niculescu I. Nic	7 Inf	Judecător
80	Slt	Tănăsescu Traian	55 Inf	
81	Slt	Stanoiu Dumitru	54 Inf	
82	Slt	Gheț Anibal	54 Inf	Învățător
83	Slt	Constantinovici N.	54 Inf	Agronom
84	Slt	Mănciulescu Celus	54 Inf	
85	Slt	Ștefănescu Traian	42 Inf	Învățător
86	Slt	Bacavanu Vasile	54 Inf	
87	Slt	Racoviță Marin	54 Inf	Învățător
88	Slt	Pantea Constantin	54 Inf	Învățător
89	Slt	Iacobeanu Gheorghe	54 Inf	Învățător
90	Slt	Lăzărescu Ioan	75 Inf	Învățător
91	Slt	Andriescu Grigore	64 Inf	Învățător
92	Slt	Micu Vasile	64 Inf	Învățător
93	Slt	Țuchel N.	64 Inf	Învățător
94	Slt	Cruceanu Dumitru	64 Inf	Învățător
95	Slt	Nuțu Harambil	86 Inf	Învățător
96	Slt	Teodorescu Gheorghe	86 Inf	Învățător

97	Slt	Nicolescu Remus	86 Inf	Funcționar
98	Slt	Uscatu Gheorghe	54 Inf	Institutor
99	Slt	Stan (Măleescu) Nic	81 Inf	Învățător
100	Slt	Pușcașu Gheorghe	67 Inf	Învățător
101	Căpitan	Vintilă Vasile	18 Inf	
102	Căpitan	Popescu Savel	64 Inf	
103	Căpitan	Strâmbeanu Ștefan	43 Inf	
104	Căpitan	Popovici Ioan	1 Grăn.	
105	Lt	Băicoianu Gheorghe	4 Cav.	
106	Căpitan	Popovici Gheorghe	2 Vân.	
107	Căpitan	Dumitrescu C.	1 Gr.	
108	Lt	Lazăr Horia	2 Vân.	
109	Căpitan	Burdulescu Vasile	1 Gr.	
110	Lt	Florescu Grigore	1 Gr.	
111	Lt	Popop Neculae	5 Inf	Proprietar
112	Lt	Niculescu Nicolae	26 Inf	Magistrat
113	Lt	Daniel Alex.	86 Inf	Profesor
114	Lt	Georgescu Paul	2 Inf	Avocat
115	Lt	Popovici Panait	50 Inf	A-at prof.
116	Slt	Peclovici Gheorghe	67 Inf	Controlor
117	Slt..	Georgescu C	68 Inf	
118	Slt	Popescu Ioan	75 Inf	
119	Slt	Ștefănescu Gh.	6 Inf	Profesor
120	Lt	Pașcanu Alx	2 aviație	
121	Slt	Creangă Horia	2 Pionieri	Arhitect
122	Lt	Cociu Leonida	2 Aviație	
123	Lt	Paraschivescu V.	47 Inf	Avocat
124	Lt	Novăcescu Ovidiu	72 Inf	Magistrat
125	Slt	Samuelli Jacques	72 Inf	Agricultor
126	Slt	Ghiță Gheorghe	1 Vân.	Învățător
127	Slt	Florescu Ioan	1 Vân.	Proprietar
128	Lt	Atanasiu Vladimir	54 Inf	
129	Lt	Popescu P.	82 Inf	Magistrat
130	Lt	Sorescu Caton	c. bicicl.	
131	Lt	Cartian Ioan	58 Inf	
132	Slt	Cornea Ivan	57 Inf	Proprietar
133	Lt	Nedelea Savin	1 Art.	
134	Slt	Negrescu Grigore	1 Cav.	Avocat
135	Căpitan	Flechtenmacher Mihai	11 Inf	Avocat
136	Căpitan	Condeescu N.	59 Inf	
137	Cîpitan	Zavricescu Gheorghe	24 Inf	
138	Căpitan	Voicescu Stavarache	72 Inf	
139	Căpitan	Todirașcu Alex.	44 Inf	
140	Căpitan	Petrescu D.	5 Inf	
141	Cîpitan	Gane Petre	2 Cav.	
142	Cîpitan	Bancov Gheorghe	54...	
143	Căpitan	Caracaș Gheorghe	2 Vân.	
144	Căpitan	Orășanu Alexandru	2 Vân.	
145	Căpitan	Popescu Vrec	1 Gr.	
146	Cîpitan	Nicolescu Florea	44 Inf	

147	Căpitan	Grigoriu Ioan	67 Inf	
148	Căpitan	Păunescu Ioan	17 Inf	
149	Căpitan	Mihailescu Mina	54 Inf	
150	Cîpitan	Mihailescu Nic.	66 Inf	
151	Slt	Andriescu Spridon	86 Inf	
152	Slt	Andreescu Atanasie	1 Gr.	
153	Slt	Alexandrescu Nec.	75 Inf	
154	Slt	Andreescu C-tin	73 Inf	
155	Slt	Andrei Dobre	50 Inf	
156	Slt	Abagiu Dumitru	76	
157	Slt	Berdan Gh.		
158	Slt	Barbulescu I.		
159	Slt	Baldovin Aurel	47 Inf	
160	Lt	Bădănsiu Gh.	5 Inf	
161	Slt	Budu Eugen	5 Inf	
162	Slt	Barbulescu Gh.	1 Gr.	
163	Slt	Bratu I. Dumitru		
164	Slt	Berbescu Vasile	42 Inf	
165	Slt	Berea Gheorghe		
166	Slt	Bălănescu Victor	59 Inf	
167	Slt	Bonciu Marin	59 Inf	
168	Slt	Boboc Florea	23 Inf	
169	Slt	Balaban Alex.	50 Inf	
170	Slt	Berbeciu Vasile	64 Inf	Învățător
171	Slt	Bran Dumitru	47 Inf	Învățător
172	Slt	Cătuț Gheorghe	18 Inf	
173	Slt	Calmuschi Titus	54 Inf	
174	Slt	Crăiniceanu Dumitru	19 Inf	Învățător
175	Slt	Ciotor Ioan	41 Inf	Învățător
176	Slt	Constantin Ioan	10 Inf	Învățător
177	Slt	Călușaru Dumitru	10 Inf	Învățător
178	Slt	Constantinescu I.C.	64 Inf	Învățător
179	Slt	Constantinescu N.		
180	Slt	Coman Ion	48 Inf	Învățător
181	Slt	Contescu D.	18 Inf	Învățător
182	Slt	Constantinescu I.	70 Inf	Învățător
183	Slt	Constantinescu D.	48 Inf	
184	Slt	Constantin I.V.	70 Inf	
185	Slt	Caligari Nic.	2 Cav	
186	Slt	Carp Ion	5	Învățător
187	Slt	Constantinescu Florea	59 Inf	
188	Slt	Constantinescu Ion	7 Inf	
189	Slt	Costescu C.	71 Inf	
190	Lt	Capitanescu Th	59 Inf	
191	Slt	Cojocariu Constantin	50 Inf	Învățător
192	Slt	Crăciunescu C.	72 Inf	
193	Slt	Davidescu Victor	54 Inf	Învățător
194	Slt	Dan Nicolae	54 Inf	Învățător
195	Slt	Daiciu Const.	18 Inf	
196	Slt	Voinea Dumitru	85 Inf	

197	Slt	Dascalu Ion	68 Inf	
198	**Slt**	**Dăscălescu Alex.**	**56 Inf**	**Chimist**
199	Slt	Denise Eugen	47 Inf	Profesor
200	Slt	Dumitrescu Filimon	18 Inf	
201	Slt	Dinescu Dinu	44 Inf	
202	Slt	Dinulescu Ion	3 Obuz.	
203	Slt	Dabija Constantin	64 Inf	
204	Slt	Dimoftache Gr.	64 Inf	
205	Slt	Enăsescu C.	77 Inf	
206	Slt	Epure Ioan	67 Inf	
207	Slt	Eftimie Vascan	64 Inf	
208	Lt	Frățilescu Tr.		
209	Lt	Enescu Constantin		Funcționar
210	Slt	Florea Constantin	15 Inf	
211	Slt	Filișeanu Sava	23 Inf	stud. medic.
212	Slt	Florea Ion	50 Inf	
213	Slt	Focănescu C.	70 Inf	
214	Slt	Grigorescu Vasile		
215	Slt	Gheorghiu Emil	54 Inf	Portarel
216	Slt	Gheorghiu Virgil	40 Inf	Chimist
217	Slt	Grigorescu Smarand.	52	
218	Slt	Gantă Ioan	1 Gr.	
219	Slt	Gheorghiu Dinu	47 Inf	
220	Slt	Georgescu I.D.	2 Inf	
221	Slt	Giugiulan Ion	2 Inf	
222	Slt	Gheorghiu Iulian	82 Inf	
223	Slt	Guran Petre	82 Inf	
224	Slt	Gasparovici Th.	82 Inf	
225	Slt	Grosu N. Gh		
226	Slt	Ghinea Ioan	64 Inf	
227	Slt	Ionescu A. Alion	35 Inf	
228	Slt	Ilioasa Florea	41 Inf	
229	Slt	Jipa Ioan	20 Inf	Comersant
230	Slt	Ionescu M. Ioan	5 Inf	
231	Slt	Iosif Ioan	82 Inf	
232	Slt	Ionescu C. Gh	82 Inf	
233	Slt	Ionescu M. Chirițescu	44 Inf	Învățător
234	Slt	Ionescu D. Andrei	5 Inf	
235	Slt	Ionescu I. Ilie	73 Inf	
236	Slt	Ionescu Gr. Ioan	60 Inf	
237	Slt	Iliescu Gheorghe	59 Inf	
238	Slt	Luță Gheorghe	7 Inf	
239	Slt	Ionescu Neculai	62 Inf	Avocat
240	Slt	Iliescu Ioan	64 Inf	
241	Slt	Lăzărescu Luiose	44 Inf	
242	Slt	Mazareanu Sotir	44 Inf	
243	Slt	Mardare Dumitru	86 Inf	
244	Lt	Manoliu Gh. C-tin	54 Inf	
245	Slt	Mateiasi Emil	54 Inf	
246	Slt	Martinescu Oprea	59 Inf	

247	Slt	Manolescu Constantin	41 Inf	
248	Slt	Mihail Ioan	79 Inf	
249	Slt	Macedon Gheorghe	49 Inf	
250	Slt	Mardare Ștefan	11 Inf	
251	Slt	Marinescu Radu	20 Inf	
252	Slt	Mandița Dumitru	72 Inf	
253	Slt	Marineanu Matei	68 Inf	
254	Slt	Mihai Mihail	25 Inf	
255	Slt	Mihailescu Stelian	48 Inf	
256	Slt	Nițulescu Gheorghe	1 Inf	
257	Slt	Nuță Nicolae	20 Inf	
258	Slt	Năsturaș Gheorghe	54 Inf	
259	Slt	Nicolae Nicolae	43 Inf	
260	Slt	Naum Moisina Gh.	44 Inf	Student
261	Slt	Neacșu Pavel	26 Inf	Învățător
262	Slt	Nicorescu Miltiade	11 Inf	Învățător
263	Slt	Nicolescu Gheorghe	50 Inf	Învățător
264	Slt	Nicolescu T. Nic.	62 Inf	Învățător
265	Slt	Nastasă Dumitru	11 Inf	Învățător
266	Slt	Ochea Virgil	26 Inf	Învățător
267	Slt	Oană Gheorghe	56 Inf	Învățător
268	Slt	Oproiu Constantin	47 Inf	Institutor
269	Slt	Opran Ioan	72 Inf	Învățător
270	Lt	Popovici Pantilimon	54 Inf	
271	Slt	Pantelimenescu Th.	85 Inf	Învățător
272	Slt	Popescu Constantin	72 Inf	Învățător
273	Slt	Pascal Cezar	3 Inf	
274	Slt	Petrescu Ion	50 Inf	Învățător
275	Slt	Popescu R. Ioan	44 Inf	
276	Slt	Pârvulescu Ioan		
277	Slt	Popescu Th.	45 Inf	
278	Slt	Predoiu Dragomir	35 Inf	
279	Slt	Popescu D. Ioan	44 Inf	
280	Slt	Pasca Remus	2 Inf	Student
281	Slt	Popescu Constantin	42 Inf	Maistru L.
282	Slt	Palade Emil	53 Inf	
283	Slt	Pais Constantin	44 Inf	
284	Slt	Popescu I. Constantin	2 Inf	
285	Lt	Pavlovici Constantin	59 Inf	Avocat
286	Slt	Podașcă Gheorghe	57 Inf	
287	Slt	Patraulea Ilie	60 Inf	
288	Slt	Popescu Constantin	62 Inf	
289	Slt	Protopopescu N. Gh.	62 Inf	
290	Slt	Paiu Vasile	24 Inf	
291	Slt	Popescu Mihail	50 Inf	
292	Slt	Popescu Ștefan	47 Inf	
293	Slt	Rădulescu Gheorghe	47 Inf	
294	Slt	Rădulescu Constantin	47 Inf	
295	Slt	Rădăcină Eugen	1 Vân.	
296	Slt	Ricman Ștefan	59 Inf	

297	Slt	Rosenblat M.	64 Inf	Doctor
298	Slt	Rosca M.	50 Inf	
299	Slt	Strachinescu A.	24 Inf	Lic. Istor.
300	Slt	Stoenescu Constantin	1 Inf	
301	Slt	Stănescu A.N.	2 Vân.	
302	Slt	Simion Vasile	86 Inf	
303	Slt	Susanu Ioan	67 Inf	
304	Slt	Știrbu Ioan	56 Inf	
305	Slt	Ștefan C.	46 Inf	Actor
306	Slt	Ștefănescu Dumitru	10 Vân.	
307	Slt	Stănculescu C. Ioan	1 Vân.	Învățător
308	Slt	Stan R. Stancu	1 Gr.	Învățător
309	Slt	Săvoiu Constantin	1 Gr.	
310	Slt	Stănculescu Ioan	44 Inf	Învățător
311	Slt	Stoenescu Stoica	44 Inf	Învățător
312	Slt	Stroescu Ioan	42 Inf	Învățător
313	Slt	Stănescu N. Gheorghe		
314	Slt	Suceveanu Constantin	53 Inf	Învățător
315	Slt	Stănculescu Sandu	68 Inf	Învățător
316	Slt	Șachelarie P. Ioan	62 Inf	Student
317	Slt	Stănescu Neculai	50 Inf	
318	Slt	Teodorescu Marin	86 Inf	
319	Slt	Teodoru Gheorghe	86 Inf	
320	Slt	Teodorescu P.		
321	Slt	Teodorescu Stoica	47 Inf	Student
322	Slt	Tomescu Gheorghe	1 Gr.	Învățător
323	Slt	Teodorescu Gheorghe	57 Inf	
324	Slt	Tâmpeanu Gheorghe	44 Inf	Funcționar
325	Slt	Teodorescu N. Nic.	64 Inf	
326	Slt	Ursu Ioan	51 Inf	
327	Căpitan	Văleanu Cristof.	68 Inf	
328	Slt	Ursache Florentin	86 Inf	
329	Slt	Voinea Florea	41 Inf	
330	Slt	Voicu Gheorghe	58 Inf	Agronom
331	Slt	Vasilescu Constantin	50 Inf	
332	Slt	Vintilescu Constantin	53 Inf	Student
333	Slt	Vlădescu Gheorghe	50 Inf	
334	Slt	Voiculeț Neae	47 Inf	
335	Slt	Vasilescu Romeo	3 Inf	
336	Slt	Vlădoianu Ioan	50 Inf	
337	Slt	Vasilache Gheorghe	64 Inf	
338	Slt	Vasilescu Ioan	50 Inf	
339	Slt	Vâlcu Gheorghe	50 Inf	
340	Slt	Zaharia Marin		
341	Slt	Zoicariu C.	21 Inf	Func. M.D.
342	Slt	Zoinescu Bucur	1 Obuz.	
343	Ober. Lt.	Nicolescu A. Ion		
344	Căpitan	Coni Alexandru		
345	Slt	Stoinescu C. Marin	26 Inf	
346	Slt	Constantinescu Ilie	26 Inf	Învățător

347	Slt	Cotru Vasile	26 Inf	
348	Slt	Niculescu ...		
349	Slt	Ionescu Gr.	59 Inf	
350	Slt	Grigoriu Cerchez	34 Inf	

NOTE

[1] Profesor Alex. Dăscălescu, *Jurnal-Operativ de pe câmpul de Război*, 1925, Roman, Tipografia „BERAM-Tatăl", 112. pag.

[2] Condițiile de detenție ân lagărele germane, a se vedea și Constantin C. Popian, *Amintiri din viața militară. Jurnale din război și din prizonierat*, ediție îngrijită, note și comentarii de Linu Dragu Popian, prefață de colonel(rez) Dumitru Roman, Editura Militară, București, 2007 și Arhibald, *Cimitirul prizonierilor români. Impresii din timpul resboiului. Note de om necăjit*, „POPORUL" S.A., București, 1921.

[3] Generalul Constantin Costescu (1861-1945) era comandantul Diviziei 10 infanterie când a fost capturat de inamic, la 23 noiembrie/6 decembrie 1916.

[4] Generalul Alexandru Socec (1859-1928) era comandantul Diviziei 2 infanterie în timpul Bătăliei Bucureștilor din toamna anului 1916. Acuzat că și-a părăsit postul de comandă provocând retragerea în dezordine a diviziei, a fost condamnat de Tribumalul Militar și degradat în fața trupelor proprii.Vezi, pe larg, Petre Otu, *Pace și război în spațiul românesc. Secolul al XX-lea*, Editura Militară, 2010, pp. 63-72.

PROBLEMATICA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL ÎN „REVISTA DE ISTORIE MILITARĂ" EDITATĂ DE CENTRUL PENTRU ISTORIE ȘI ȘTIINȚE SOCIALE AL BUNDESWEHR-ULUI (1)

SORIN NEGOIȚĂ *

Abstract

The works of the two authors bring into discussion, from a German perspective, the most important events during World War I on the southeastern front of Europe in the Carpathian-Balkan area.

Concerning the struggles in our country, it insists on the first part of the Romanian Army's participation in hostilities after our entry into the war in 1916, highlighting on one hand the disastrous leadership and lack of experience of the Romanian soldiers, and on the other hand the good organization of the German 9th Army led by the infantry general von Falkenhayn, which led to the occupation by the Central Powers of the Muntenia, Oltenia and Dobrogea provinces and the withdrawal of the leadership of the Romanian state and the army in Moldova. It also highlights the assistance received by the Romanian Army from the French military mission led by General Berthelot.

As far as the Serbian war theater is concerned, the failure of the Austro-Hungarian Army in the summer-autumn 1914 campaign was presented, due in particular to the significantly higher battle experience of the Serbian soldiers during the two Balkan wars 1912-1913, and also, the atrocities committed on the Serbian population. Subsequently, after the Bulgarians entered the war on the part of the Central Powers in 1915 and the support of the German forces, the situation changed radically and the Serbs had to withdraw to the island of Korfu, where the army was reorganized, succeeding in regaining the national territory in the autumn of 1918 .

Keywords: *neutrality, national unity, disastrous leadership, reorganization, nationalism, executions, refuge*

Cu ocazia împlinirii a 100 de ani de la Primul Război Mondial, literatura de specialitate din statele participante la această conflagrație prezintă, într-o viziune proprie, modul de desfășurare a acestuia în diferite teatre de război.

Un interes aparte îl are Revista de istorie militară editată de Centrul pentru istorie militară și științe sociale al Bundeswehr-ului, care abordează, în paginile sale, unele aspecte și particularități privind participarea beligeranților în diferite zone de acțiune.

* Șef secție programe studii de apărare la Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

Pentru început, vom prezenta perspectiva germană a particularității acțiunilor desfășurate în Primul Război Mondial de România și, respectiv Serbia, în zona de operații sud-est europeană, apărută în numărul 3/2015 al revistei, sub semnătura locotenent-colonelului în rezervă dr. Marc Stegherr, lector pentru studii regionale sud-slavice la Universitatea Ludwig-Maximilian din München și a dr. Gorch Pieken, director științific la Muzeul militar al Bundeswehr-ului din Dresda.

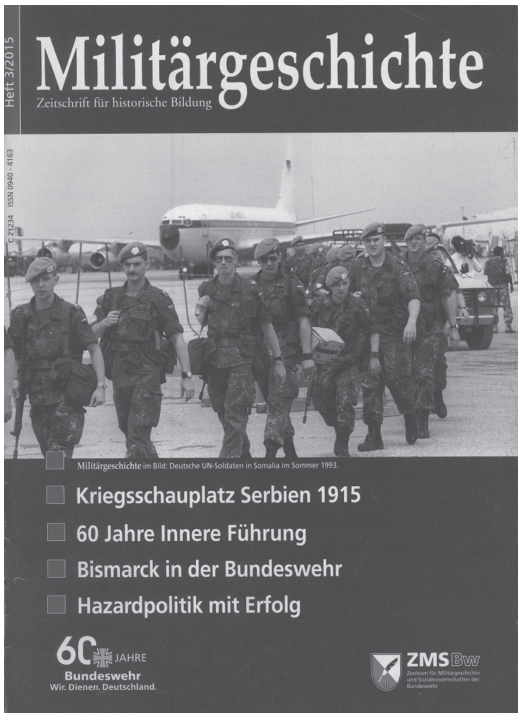

Militärgeschichte nr. 3/2015

Intrarea României în Primul Război Mondial

Intrarea României în Primul Război Mondial, în 1916, de partea Antantei[1], este văzută de dr. Marc Stegherr ca *„o trădare și un joc riscant de noroc, care a avut un surprinzător final bun"*.

După cum afirmă autorul, România a fost învinsă și a trebuit să semneze, în mai 1918, o pace separată umilitoare cu Puterile Centrale, însă victoria Antantei a scos România învingătoare și, prin aceasta, și-a mărit teritoriul cu mai mult de două treimi[2].

Declarația de neutralitate din 1914

La izbucnirea Primului Război Mondial în anul 1914, Guvernul de la București a declarat neutralitatea României[3], spre marea decepție a regelui Carol I, care provenea din casa regală germană.

Autorul precizează că, după atentatul de la Sarajevo din iunie, primul ministru ungar, contele Istvan Tisza, se temea de un atac prin surprindere al românilor în Transilvania, dar a trebuit totuși să cedeze sub presiunea Guvernului german, după ce acesta a garantat neutralitatea României. Totodată, acesta a promis să întărească granița Transilvaniei și să disloce trupe acolo, deoarece granița ungaro-română era apărată practic numai de jandarmerie.

„La 26 iulie 1914 a fost declarată starea de urgență pe un sector larg de graniță din Serbia până în Galiția, deci și în partea ungară a Transilvaniei: au fost restrânse trecerea frontierei, dreptul la întrunire, competențele administrative ale comitatelor (unități administrative ungare), au fost abrogate instanțele sub jurământ și au fost introduse procedurile penale accelerate. În toată țara era valabilă cenzura presei, a fost permis controlul serviciilor poștale, telegrafice și telefonice de către autorități. Caii și autovehiculele au fost rechiziționate pentru scopuri de război și au fost recrutați în masă militari în termen."

De la izbucnirea războiului a existat o competiție între Antantă și Puterile Centrale[4], care a încercat fiecare, să câștige România de partea sa, atât din motive strategice, dar și pentru a obține petrolul și produsele agricole din zonă.

Intrarea în război în anul 1916

Autorul arată că, hotărâtoare pentru intrarea României în război de partea Antantei, în anul 1916, a fost moartea regelui Carol I la 10 octombrie 1914, iar urmașul acestuia la tron, regele Ferdinand, s-a simțit mai puțin îndatorat Reich-ului german precum predecesorul său și a fost de acord cu politica amabilă a Guvernului condus de Ion Brătianu față de Antantă. Totodată, perspectiva de a câștiga ușor teritorii, ca în anul 1913, ca urmare a celui deal Doilea Război Balcanic, precum și speranța Guvernului român pentru o cedare a Bucovinei, pe care Rusia a promis-o într-o înțelegere

secretă, au fost motive suficiente pentru acesată hotărâre.

Având în vedere că bătălia de la Verdun părea să se termine catastrofal pentru partea germană și puterile Antantei aveau o bună perspectivă de a sparge frontul german în vest, în bătălia de pe Somme, iar forțele austro-ungare s-au retras ca urmare a ofensivei ruse Brussilov, Guvernul român s-a simțit mai sigur în fața unei reacții germane puternice în 1916. *„Părea aproape la fel ca și când, prin intrarea în război de partea Antantei, România ar fi putut să dea lovitura de grație Monarhiei Dunării aflată în colaps și să încorporeze Transilvania, pentru că nu mai era de așteptat un sprijin suplimentar german."*

Luptele din Transilvania

Dr. Marc Stegherr afirmă că, după doi ani de *„neutralitate armată"*, ambasadorul român la Viena a dat, la 27 august 1916, o declarație, conform căreia România se alătura celor care ar fi în măsură *„să asigure punerea în aplicare a unității sale naționale"*. Astfel, România a declarat război Monarhiei Dunării, iar tratatul secret de alianță cu Puterile Centrale din anul 1883[5] a fost rupt. Imediat au urmat declarațiile de război ale Germaniei, Bulgariei și Turciei la adresa României.

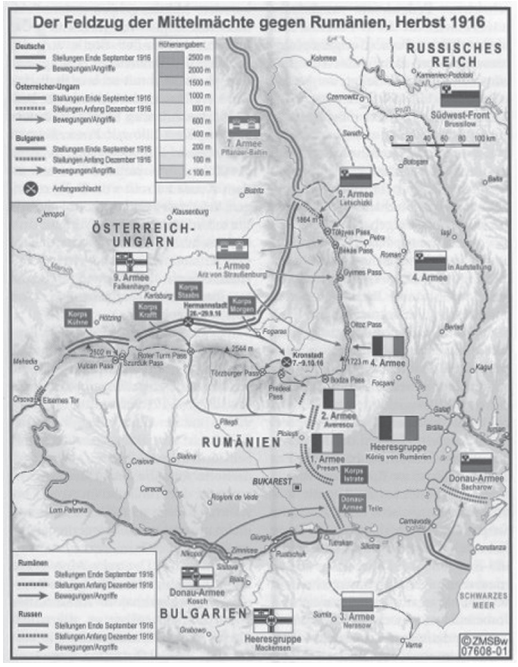

Sursă: Militärgeschichte nr. 3/2015

În continuare, autorul prezintă cum, o zi mai târziu, la 28 august 1916, Armata română a trecut în Transilvania[6] prin trecătorile Carpaților și a ocupat partea de sud-est a acesteia. Lovitura a avut loc foarte rapid, însă Armata română nu era încă suficient de pregătită pentru război, iar atacul a fost respins într-o perioadă scurtă de timp sub rezistența germană în Transilvania și cea germano-bulgară în Dobrogea. La 10 septembrie, a apărut, lângă Sibiu, Armata 9 germană sub conducerea generalului de infanterie Erich von Falkenhayn, care a oprit ofensiva română cu ajutorul austriecilor și trupele române au fost forțate să se retragă, cu pierderi mari. Astfel, Reich-ul german, sub conducerea unor *„lideri germani binecunoscuți"*[7], i-a oferit sprijin firavei Alianțe austro-ungare sub cele mai nefavorabile circumstanțe de timp, strategice și logistice.

Autorul relatează că: *„În noaptea de 21 spre 22 septembrie 1916 s-a ajuns la Sibiu pentru bătălia, în care, printre altele, Corpul de cavalerie german Schmettow, Divizia 71 Trupe de Infanterie k.u.k.[8] [...] și Regimentul 82 Secuiesc s-au remarcat împotriva atacurilor și încercărilor de pătrundere repetate ale Armatei române. Prin manevre abile prin munții de netrecut, în zona pasului Turnu Roșu[9], în special de către Corpul alpin german, [...] s-a reușit să se încercuiască Armata română. Românii aflați în retragere disperată au încercat să pătrundă prin trecere. Partea română a adus întăriri pentru a rupe încercuirea, care au fost totuși respinse de partea germană, ceea ce a provocat pierderi teribile unităților românești."*

La 29 septembrie 1916, Armata 1 română a fost învinsă, aproximativ 40 de batalioane și 16 baterii au fost dispersate, iar 3.000 de soldați au fost luați prizonieri. Armata a 2-a română, care nu a putut veni în ajutorul Armatei 1 în bătălia de la Sibiu, a avansat totuși în direcția nord-vest și vest, a acționat cu succes împotriva trupelor germane și austriece între râurile Olt și Hârtibaciu, forțând forțele Puterilor Centrale la o nouă manevră mai rapidă. *„Regruparea rapidă, marșul forțat prin Pădurea fantomelor (spiritelor) spre Brașov și atacul rapid asupra Armate a 2-a române au fost, după bătălia de*

la Sibiu, a doua etapă decisivă pentru eliberarea Transilvaniei", așa cum afirmă autorul.

După primele atacuri, la 2 și 3 octombrie, Armata a 2-a română a trebuit să se retragă, iar la 7 octombrie a ajuns în defensivă lângă Brașov pentru a acoperi retragerea de materiale și oameni în munți. În timp ce Sibiul a rămas neatins de lupte, în partea de nord a Brașovului au avut loc lupte grele și, în cele din urmă, în zorii zilei de 9 octombrie, în jur de 200 vagoane încărcate cu produse alimentare, 1.200 de soldați români și 23 de tunuri au căzut în mâinile învingătorilor, iar Armata a 2-a română a trebuit să părăsească Transilvania.

Autorul face referire la ordinul[10] generalului von Falkenhayn, adoptat la 10 octombrie, în care descrie luptele din zona Sibiului și Brașovului.

În același timp, Armata 1 germană a străpuns forța adversarului la sud-est de Târgu Mureș, dar lupta pentru Transilvania încă nu a fost finalizată, încercările românești de a sparge trecătorile montane, gerul și vremea ploioasă și cu zăpadă, ducând la tărăgănarea luptelor până în noiembrie.

Autorul prezintă cum, la 14 noiembrie, Armata a 9-a germană a pătruns în sudul Carpaților în Țara Românească, prin valea Jiului, pentru că partea română adusese întăriri pe valea Argeșului, la Câmpulung si Sinaia. Rolul decisiv în luptă a revenit infanteriei, vânătorilor, trupelor de mitraliere și geniștilor, deoarece artileria, care a fost folosită pe râul Jiu împotriva pozițiilor românești, a fost adusă doar parțial peste munți, cu o greutate de neimaginat, datorită inaccesibilității terenului. Armata română, care nu a putut menține orașul Târgu Jiu și s-a stabilit pe înălțimile din sudul localității, a fost învinsă, cu pierderi grele, iar trupele lui Falkenhayn au putut înainta în Țara Românească.

Armistițiul și pacea separată

În timp ce luptele în Transilvania erau în plină desfășurare, forțele româno-ruse au fost complet învinse, până la 21 octombrie 1916, de către Armata germano-bulgaro-turcă sub comanda feldmareșalului Mackensen, care a pătruns din Bulgaria în Dobrogea, cum precizează autorul.

Provinciile Dobrogea, Oltenia și Muntenia au fost ocupate de către unitățile Puterilor Centrale. Regele Ferdinand I, curtea sa și Guvernul au fugit la Iași, și, după bătălia de pe Argeș, între 1 și 3 decembrie, Bucureștiul a căzut fără luptă, la 6 decembrie 1916.

Autorul face referire la misiunea militară franceză a lui Henri Berthelot, cu ajutorul căreia Armata română a fost reorganizată, reușind astfel, în iulie 1917, să împiedice ca Moldova să fie invadată. România a fost însă atât de slăbită, încât a fost forțată, după colapsul partenerului de război rus în urma revoluțiilor din februarie și octombrie 1917, să încheie un armistițiu și o pace separată umilitoare, la 7 mai 1918, la București, cu Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria și Turcia, asociate cu pierderi considerabile de teritoriu (Dobrogea, culmile Carpaților) și reparații substanțiale.

Conform autorului, *„Regimul de ocupație sub conducere germană a beneficiat de livrările de alimente și petrol către Reich-ul german, perioada fiind descrisă «ca exploatatoare și represivă». Având în vedere totuși atitudinea pe scară largă pro-germană, armata de ocupație nu s-a comportat precum un stat inamic vis-a-vis de populația românească, ci a întărit cooperarea. Astfel, datorită faptului că germanilor le lipsea personalul pentru a prelua întreaga administrație a României, au fost atrase în mare parte forțele locale și menținute structurile existente, ceea ce a făcut ca populația românească să reușească să se sustragă de la controlul neîntrerupt și accesul ocupanților. Au existat, totuși, rețineri de suspecți, dar viața publică a decurs fără intervenții substanțiale."*

Ca aliat al puterilor Antantei, România a primit la sfârșit, prin Conferința de la Paris 1919/1920, ceea ce a constituit obiectivul pentru care a intrat în război în 1916: Transilvania, în plus Banatul și Bucovina.

Autorul se întreabă în final *„dacă menținerea neutralității nu ar fi fost o alegere mai bună, având în vedere conducerea dezastruoasă a războiului, cu mai mult de 100.000 de români morți și 150.000 de prizonieri de război."*

Teatrul de război necunoscut: Serbia 1915

Într-un alt articol al numărului 3 al revistei, dr. Gorch Pieken prezintă câteva aspecte ale participării Serbiei în Primul Război Mondial.

Granița pe Sava

În secolele al 17-lea și al 18-lea, râul Sava separa Imperiul Habsburgic de Imperiul Otoman, iar din secolul al 19-lea, marca granița dintre Austro-Ungaria și Serbia. Mulți oameni care locuiau în satul de graniță Jarak, situat la gura de vărsare a râului Jarcina în râul Sava, pe malul nordic al acestuia, și locuit în majoritate de sârbi, serveau în armatele Austriei și Ungariei.

Potrivit autorului, *„Când Austro-Ungaria a anexat, în 1908, Bosnia-Herțegovina, Europa a ajuns la un pas de un război al marilor puteri, iar ministrul sârb de externe a numit noii cetățeni ai Austro-Ungariei «popoare oprimate» și a pus sub semnul întrebării granița sudică extinsă a Imperiului Habsburgic, în care trăiau în total aproximativ două milioane de sârbi. Prim-ministrul sârb și-a cerut scuze pentru exprimarea ministrului său de externe, însă relația cu Viena a rămas împovărătoare, nu în ultimul rând, din cauza unui război comercial de durată între cele două state, din 1906 până în 1911."*

La acestea s-a adăugat inițiativa diplomatică a Austro-Ungariei și Italiei de formare a statului Albania, ce a acționat ca o barieră în calea dorințelor de expansiune ale Serbiei[11] până la Marea Adriatică.

În acest context, așa cum arată autorul, asasinarea la Sarajevo, la 28 iunie 1914, a urmașului tronului austro-ungar, arhiducele Franz Ferdinand și a soției sale Sophie de către un naționalist sârb născut în Bosnia, a condus la o criză periculoasă, mai ales că Guvernul austriac suspecta o implicare a Guvernului sârb în atentat.

Autorul prezintă faptul că, inițial, granița dintre Austro-Ungaria și Serbia a rămas deschisă, iar oamenii de pe ambele maluri ale râului Sava, care vorbeau majoritar limba sârbă, puteau să traverseze în continuare râul fără pașaport sau să folosească vaporul între orașul portuar k.u.k. Slavonski Brod și capitala sârbă Belgrad.

La o lună după atentat, la 28 iulie 1914, Austro-Ungaria a declarat război Serbiei, iar în ziua următoare, așa-numitele monitoare ale Dunării, nave de război ale Marinei de război k.u.k., au bombardat orașul Belgrad.

Ofensivele Austriei eșuează

Puțin mai târziu, trupele austro-ungare au intrat în Jarak pentru a pregăti invazia Serbiei, prin construirea unui pod de pontoane peste râul Sava. Concomitent, au fost înrolați bărbații apți pentru armată din satul Jarak.

Autorul prezintă opiniile unor ofițeri austrieci, care nu descriau campania împotriva Serbiei ca un război, ci ca o acțiune de pedepsire, care ar fi trebuit să fie dusă cu toată forța, nu numai împotriva soldaților inamici, ci și împotriva civililor[12].

La 12 august, primii soldați austro-ungari au traversat râurile de frontieră Drina și Sava, au instalat în mai multe locuri spânzurători și au executat nenumărați oameni care au fost acuzați de „spionaj", doar în baza unor simple suspiciuni sau învinuiri cu sau fără valoare probatorie. Potrivit autorului, soldații austro-ungari au comis sistematic crime împotriva civililor în Serbia, dar, în același timp, erau amenințați de un război de gherilă dus de către unitățile sârbe neregulate (Komitas/Komitadis), care trăgeau din ascunzători în teritoriile deja cucerite.

Conducerea Armatei austro-ungare a stabilit reguli de conduită, pentru *„disciplinarea populației civile sârbe[13]"*, prin care fiecare rezident întâlnit în afara localității, în special în zonele împădurite, era considerat membru al bandelor, care ascundeau arme și, dacă părea oarecum neîncrezător, era executat. Autorul afirmă că surse contemporane vorbesc de 11.400-36.000 civili sârbi, care au fost uciși în primele luni ale războiului.

Prima ofensivă austro-ungară s-a desfășurat pe parcursul a câtorva zile în Stocken, iar în bătălia de la Cer, a fost prima înfrângere majoră a Armatei k.u.k., nu în ultimul rând datorită experienței de luptă semnificativ mai mare a soldaților sârbi obținute pe parcursul celor două războaie balcanice din 1912-1913.

Până la 20 august, soldații monarhiei duble s-au retras din Serbia, dar au comis, în diverse locuri, violențe împotriva populației civile, prezentate de autor: *„În orașul de frontieră Sabac au fost adunați și împușcați în piața bisericii, pe 17 august 1914, între 60 și 80 de civili, iar în Lesnica au fost masacrați aproximativ 100 de săteni, printre care mulți copii. Nu a fost cruțat nici satul Jarak[14], situat la numai 12 kilometri*

de Sabac. Adesea, soldații armatei regale nu făceau nicio deosebire între sârbi și minoritatea sârbă în propria lor țară."

După ce, în luna august, în timpul retragerii austro-ungare, satul Jarak a fost cucerit de soldații sârbi, trupele k.u.k. s-au reîntors la 13 septembrie 1914[15]. Au avut loc violențe în Sabac, dar și în Jarak, sub comanda generalului k.u.k. Kasimir Freiherr von Lütgendorf, care nu a fost tras la răspundere în fața instanței niciodată.

Așa cum arată autorul, *„a doua ofensivă a armatei austro-ungare împotriva Serbiei, lansată în septembrie, a eșuat din cauza lipsei de sprijin de artilerie, vremii rele și a unui «haos al conducerii temporare». Cu toate acestea, în octombrie au pătruns din nou în Serbia două armate k.u.k. și au cucerit Belgradul la 2 decembrie."*

În sprijinul armatei sârbe a sărit Grecia, care a lăsat să treacă, în aceeași lună, cu încălcarea neutralității sale, vaste transporturi de muniție franceze. Serbia a chemat la luptă pe fiecare bărbat și fiecare tânăr, care putea transporta o pușcă. Această forță a respins din țară, în decursul a două săptămâni, Armatele a 5-a și a 6-a k.u.k. Conducerea armatei austro-ungare a lăsat podurile de peste Sava să fie distruse, iar campania a eșuat în cele din urmă.

Bulgaria atacă

Situația militară a rămas neschimbată până spre sfârșitul anului 1915 și niciuna dintre părțile aflate în conflict nu a putut să-și atribuie în continuare vreun succes semnificativ.

Așa cum afirmă dr. Gorch Pieken, abia intrarea în război a Bulgariei de partea Puterilor Centrale și noua ofensivă a Austro-Ungariei, susținută de puternice unități germane[14], a condus la înfrângerea armatei sârbe la mijlocul lunii noiembrie 1915[16]. Armata sârbă era compusă, la acel moment, nu numai din oameni apți pentru armată, ai tuturor păturilor sociale, dar, de asemenea, din băieți[17].

Autorul arată că, *„un sprijin decisiv aliat a lipsit, în ciuda detașării soldaților franco-britanici la Salonic, deoarece linia de cale ferată centrală a fost cucerită de armata bulgară. Trupele sârbe au putut să scape din încercuire numai prin evacuarea spre sud-vest, la Marea*

Sursă: Militärgeschichte nr. 3/2015

Adriatică, peste masivul muntos al Albaniei și Muntenegrului. Coloanelor mari de soldați ai armatei sârbe li s-au alăturat nenumărați civili[18]".

Sârbii au încercat să scape de trupele bulgare, deoarece s-au temut de represalii pentru înfrângerea bulgară în al Doilea Război Balcanic. Printre fugari s-au găsit, de asemenea, mulți membri ai elitei din Serbia, precum guvernul și familia regală, inclusiv regele sârb Petar I și fiul său Aleksandar. În timpul marșului peste

munți, nenumărați oameni au murit de foame și de frig, alții au fost uciși de către munteni albanezi sau au căzut în prăpastii de pe trecătorile înghețate ale munților.[19]

Ultimul refugiu în Korfu

Obiectivul final al trupelor refugiate și al civililor erau orașele-port Durres, Vlora și Shengjin de pe coasta Adriaticii.

Așa cum prezintă autorul, la 8 ianuarie 1916, aliații au decis crearea unui centru de primire temporară pe insula Corfu. Surse franceze citează un total de 169.828 persoane, din acestea 140.000 soldați[20], care au fost transportate cu 70 de nave de război. Pe insula Corfu au apărut tabere de corturi pentru soldați, iar răniții grav au fost duși pe mica insulă Vido, care a fost numită de către supraviețuitori „Insula morții". După scurt timp, cimitirul local nu mai oferea niciun loc, astfel că morții puteau fi îngropați în mare.

Numărul de persoane, care au căzut victime greutăților acestui marș a rămas necunoscut până astăzi. Unele estimări precizează până la 240.000 de decese[21].

Conform autorului, *„cu un total de aproximativ 600.000 de morți, armata sârbă a suferit, în raport cu propria populație, cele mai mari pierderi din toate statele participante la Primul Război Mondial. Numărul de decese în rândul populației civile a fost, de asemenea, ridicat[22]. Nu în ultimul rând, datorită acestor enorme pierderi de vieți omenești, Primul Război Mondial a avut parte de o atenție considerabilă și importanță de epopee națională în literatura sârbă, în care evadarea peste munții albanezi este descrisă ca fiind «Golgota sârbească».*"

Între timp, Austro-Ungaria și Bulgaria au împărțit între ele teritoriul Serbiei, stabilind granița pe râul Morava. Guvernul sârb a rămas în exil pe insula Corfu și a format o nouă Armată sârbă de 125.000 persoane.

În final, autorul arată că, la 1 noiembrie 1918, forțele sârbe au eliberat capitala Belgrad, iar două zile mai târziu, Austro-Ungaria a ieșit din război. Monarhia Dunării s-a dezintegrat, în timp ce în Balcani a luat naștere Regatul sârbilor, croaților și slovenilor (din 1929 denumit Regatul Iugoslaviei).

Bibliografie

❖*Marc Stegherr,* Politică de hazard cu succes: Intrarea României în Primul Război Mondial, Potsdam, 2015

❖*Gorch Pieken,* Teatrul de război necunoscut: Serbia 1915, Potsdam, 2015

NOTE

[1] Armata Federală Germană.

[2] Formată din Franța, Marea Britanie și Rusia.

[3] Cu Transilvania, părți din Banat, Maramureș, Bucovina și Basarabia.

[4] Cu toate că în anul 1883 țara s-a alăturat „Uniunii celor trei", o uniune defensivă secretă între Imperiul german, Monarhia dublă austro-ungară și Italia, care a fost reînnoită ultima dată în 1912.

[5] Puterile Centrale au promis Regatul Basarabiei pentru intrarea în război de partea lor, pe de altă parte Antanta a promis Banatul, Bucovina și Transilvania.

[6] Testamentul politic al lui Carol I.

[7] Când trupele române au intrat în Transilvania la sfârșitul lunii august 1916, regele Ferdinand a exprimat, *„chiar și românii transilvăneni i-au primit ca dușmani"*, iar politicianul și profesorul Nicolae Iorga a remarcat: *„Nici un singur cuvânt de salut nu a venit din rândurile lor, atunci când armata română a trecut granița în 1916"*. Importanți intelectuali români, pe care istoricul român Lucian Boia i-a numit „germanofili", s-au exprimat în favoarea neutralității sau pentru intrarea de partea Puterilor Centrale. Mulți dintre ei au fost prezentați după război în fața justiției ca trădători de țară – respectiv Ioan Slavici, Tudor Arghezi, Gheorghe Teodorescu și Constantin Stere – și chiar au fost închiși.

[8] *„Acestor «binecunoscuți» militari îi aparține, în primul rând, feldmareșalul August von Mackensen, care a fost implicat într-un punct decisiv în Bătălia de la Tannenberg și împreună cu său șeful său de stat major Hans von Seeckt trece drept arhitect al importantelor victorii de la Gorlice-Tarnow, Brest-Litovsk, Pinsk, Belgrad și de asemenea în România; în al doilea rând, generalul locotenent regal bavarez Konrad Krafft von Dellmensingen, purtător al Ordinului Pentru Merit pentru realizările sale de la Verdun; în al treilea rând generalul locotenent Eberhard Graf von Schmettow și în al patrulea rând generalul de infanterie k.u.k. și mai târziu șeful Statului Major General Artur Baron Arz von Straußenburg."*

[9] k.u.k. = Keiser und König – statutul dat de apartenența imperială / regală

[10] *Îngustimea drumului prin trecătoare a fost o capcană pentru unitățile românești, care intrau dinspre nord. Munți de cadavre au fost îngrămădite pe drum și pe pante și au fost împinse în râu de ceilalalți soldați care au vrut să deschidă calea, fiind duși cu sutele la vale.*

[11] *«Într-un marș triumfal de 14 zile, trupele aflate sub comanda mea au lovit și împrăștiat nimicitor Armatele 1 si a 2-a române, care, fiecare dintre acestea, era superioară din punct de vedere al numărului de persoane față de forțele întrebuințate împotriva ei. Faima zilelor de la Sibiu și înainte de Pasul Turnu-Roșu, la Pădurea fantomelor și la Brașov, pe Oboroca și Tulisa va străluci pentru totdeauna. Intrusul (Invadatorul) obraznic (îndrăznet) care s-a strecurat deja în inima Transilvaniei, este măturat de pe pământul nostru sfânt. Prin refugiul rapid în munții de netrecut, el crede că poate eluda în sine forța armelor noastre.»*

[12] Serbia își dublase teritoriul în anii 1912 și 1913, în Primul și al Doilea Război Balcanic.

[13] Într-o broșură, care era adresată comandanților de unități k.u.k. din zona de operații sârbă, se putea citi: *„Războiul ne va conduce în teritoriul inamic, care este locuit de o populație plină de ură fanatică împotriva noastră, într-o țară, în care asasinatul, ca și catastrofa de la Sarajevo, arată în sine, atât cât este considerat permis la nivele permanente ridicate, unde este el sărbătorit de-a dreptul ca eroism. Unei astfel de populații îi este extrem de nepotrivită orice umanitate și efeminare, de-a dreptul dăunătoare."*

[14] *Cei spânzurați rămâneau în parte agățați în spânzurătoare timp de câteva zile, cu o tăbliță în jurul gâtului, care descria infracțiunea aducătoare de moarte.*

[15] *Așa cum remarca și Stevan Idjidovic Stevens în Jarak: «La spânzurătorile ridicate în grabă în apropiere de cimitir ne-am confruntat cu privirea macabră a șase corpuri suspendate. Cadavrele a cinci bătrâni agricultori sârbi cărunți și a unui tânăr fermier sârb care se mișcau ușor în vânt.»*

[16] *Stevan Idjidovic Stevens descrie în memoriile sale, că soldații austro-ungari au dat foc caselor și au împușcat fără discriminare rezidenții, ca o răzbunare pentru presupusul sprijin al inamicului. «Nu puteam înțelege, de ce ne-au ars satele noastre din Serbia; am fost de generații supuși loiali Imperiului.»*

[17] *„La 06.10 ar trebui să înceapă manevra împotriva Serbiei, și anume cu o asemenea forță, încât să fie nimiciți frații dintr-o singură lovitură și noi să putem veni în ajutorul Turciei. Va fi o luptă similară cu cea din Belgia și, prin urmare, pot trece săptămâni, înainte de a primi ceva de la mine"*, scria soldatul german Paul Rockstroh soției sale Gretel, la 04 octombrie 1915.

[18] O lună mai târziu, campania era deja aproape terminată, așa cum remarca soldatul german Paul Rockstroh într-o scrisoare către soția și fiii săi, la 5 noiembrie: *„La urma urmelor, sârbii au suferit pierderi mari în ultimele zile aici. Au fost transportați prizonieri în număr mare pe lângă noi și bulgarii ar trebui să fie la numai 2 ore distanță de noi. De asemenea, în această zonă, sârbii ar putea fi lichidați curând"*.

[19] Unul dintre acești copii-soldați a fost Stevan Idjidovic, ale cărui amintiri au apărut postum, în anul 2012, sub numele pe care l-a adoptat după imigrația sa în Statele Unite ale Americii: Stevan Idjidovic Stevens.

[20] Refugiați a văzut și Paul Rockstroh: *„Cine nu a văzut asta, nu-și poate face nicio imagine. [...] Trebuie să ne întrebăm întotdeauna, pentru ce sunt făcute de fapt aceste eforturi colosale. Ceva mai absurd ca un astfel de război nu poate exista. Ce fel de suferință și mizerie s-au abătut prin urmare peste o țară, arată, nu în ultimul rând, mulți refugiați, pe care îi întâlnim. [...] Ar fi o binecuvântare pentru toate popoarele implicate, dacă ar fi pace în curând."*

[21] Feldmareșal August von Mackensen: Înregistrare în Jurnal.

„Sârbii sunt obosiți de război. Poporul a sângerat destul. [...] De asemenea, inamicul nu mai poate opune acum o rezistență cu adevărat serioasă. El a încercat să-și salveze rămășițele în Muntenegru și Albania. Nu cred că va duce mult peste graniță. De asemenea, în Grecia doar rămășițe pot ajunge și numai mici unități ale Armatei sârbe vor găsi conexiunea cu francezii și englezii din Salonik. [...] Populația se comportă până acum liniștit. O administrație ordonată este în devenire."

Două zile mai târziu: *„O parte se luptă încă cu vitejie, cea mai mare parte este obosită de război. Numărul de deținuți crește în fiecare zi la câteva mii. În mod similar, mulți se refugiază în munți. Mi-e milă de oameni, în special de femei."*

[22] Numai cu trei luni în urmă, armata sârbă era de aproximativ 420.000 de soldați.

[23] 11.000 de oameni au murit doar ca urmare a refugierii în lagărele aliate din Grecia.

[24] Doar ca urmare a epidemiei de holeră și febră tifoidă, în iarna anilor 1914/15 au murit 100.000 de sârbi.

PE FRONTUL DIPLOMATIC AL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL. 100 DE ANI DE LA ADOPTAREA DECLARAȚIEI BALFOUR

DRAGOȘ ILINCA *

Abstract

On November 2, 1917, Foreign Secretary Arthur James Balfour writes a letter to Baron Lionel Walter Rothschild, expressing the full support of the British government for the establishment of a "national home for the Jewish people" in Palestine. The expression of sympathy as regards Zionist's objectives made through this letter by David Lloyd George government was one of the key decision of the First World War period. The reasons behind this decision were very different in nature and strategic substance. From spiritual-cultural point of view it includes a certain genuine belief in the righteousness of the Zionist cause. Through less than 60 words, the Balfour Declaration fostered a new paradigm within the overall geopolitical configuration after the war. A particular attention has been paid to the strategic objectives to rally the Jewish opinion from the United States, Russia and Germany in support for the Allied war effort. At the same time, the British decision do adopt this kind of path must be analyzed in conjunction with the operational developments occurred in the Middle East during the war, especially those affecting the Suez Canal. Within this framework, the control of Palestine was a key strategic point in British strategic thinking. From this perspective, Balfour Declaration should not be seen in isolation from the overall framework of British practical diplomacy conducted during First World War.

Keywords: *Middle East, First World War, Palestine, Balfour Declaration, Suez, Jews, Arabs*

Din inventarul documentelor care au influențat evoluția Orientului Mijlociu, Declarația Balfour a reprezentat una dintre deciziile cu implicații strategice determinante asupra acestei zone, efectele acesteia fiind consemnate consistent și astăzi. În mod evident, dezbaterile asociate deciziei britanice și, mai ales, a relevanței acesteia au reprezentat teme de interes major pentru activitatea academică a ultimului secol, contribuind la extinderea paletei analitice și a perspectivelor din care Declarația Balfour este privită. Cu toate acestea, în ciuda

* Doctor în istorie, șeful secției Programe studii de istorie militare.

unui număr considerabil de producții istoriografice asociate subiectului, decizia britanică din noiembrie 1917 reprezintă unul dintre subiectele asupra căreia consensul academic este departe de a se fi întrunit. Principalul punct de incongruență al dezbaterilor vizează, în primul rând, identificarea rațiunilor care au condus la asumarea unui astfel de curs de acțiune care poate fi apreciat ca având un caracter singular în inventarul diplomatic al secolului XX și cu atât mai puțin în cadrul celui britanic.

Transmisă sub forma unei scrisori adresată de secretarul britanic pentru afaceri externe, lordul Arthur James Balfour[1] (1848-1930), lui Lionel Walter Rotschild[2] (1867-1937), lider sionist britanic, Declarația viza exprimarea faptului că: *„Guvernul Majestății Sale privește cu favoare stabilirea în Palestina a unui Cămin național pentru poporul evreu și va folosi bunele oficii pentru a facilita atingerea acestui obiectiv. Este de înțeles că nu se va face nimic ce ar putea prejudicia drepturile civile și religioase ale comunităților non-evreiești existente în Palestina sau drepturile și statutul politic obținut de evrei în alte țări."*[3].

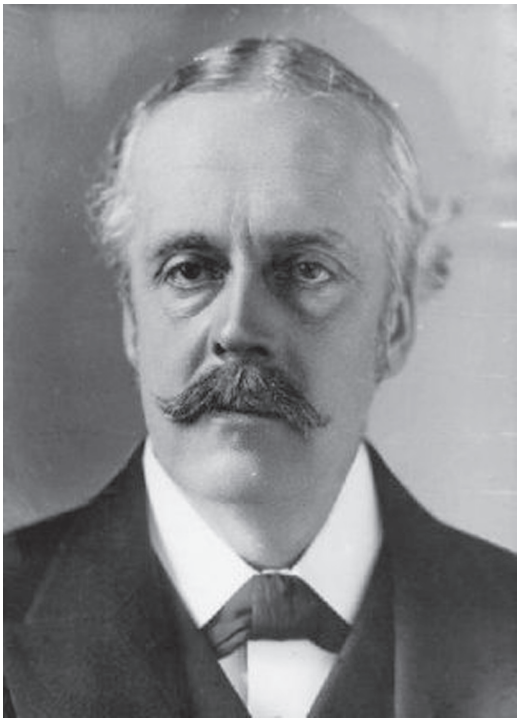

Lordul Arthur James Balfour (1848-1930), șeful diplomației britanice

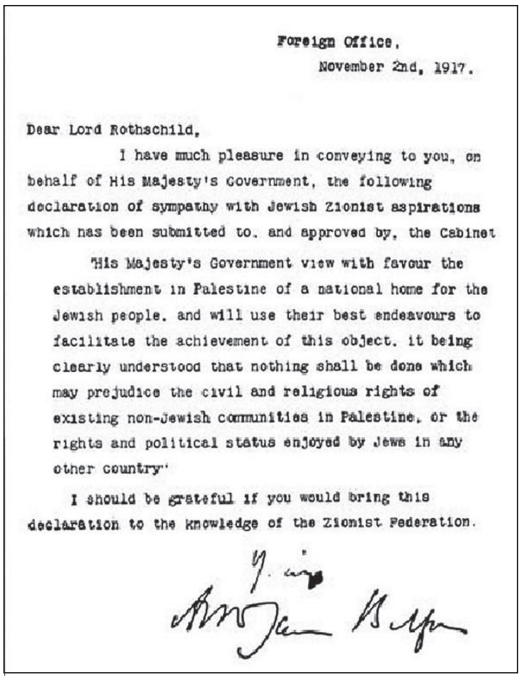

Foreign Office,
November 2nd, 1917.

Dear Lord Rothschild,

I have much pleasure in conveying to you, on behalf of His Majesty's Government, the following declaration of sympathy with Jewish Zionist aspirations which has been submitted to, and approved by, the Cabinet

"His Majesty's Government view with favour the establishment in Palestine of a national home for the Jewish people, and will use their best endeavours to facilitate the achievement of this object, it being clearly understood that nothing shall be done which may prejudice the civil and religious rights of existing non-Jewish communities in Palestine, or the rights and political status enjoyed by Jews in any other country"

I should be grateful if you would bring this declaration to the knowledge of the Zionist Federation.

Declarația Balfour

Mișcarea sionistă

În februarie 1896, ziaristul evreu de origine ungară Theodor Herzl (1860-1904)[4] publica la Viena lucrarea "Der Judenstaat"[5] (Statul evreu). Scrisă sub imperiul cunoscutei „Afaceri Dreyfus"[6], ale cărei accente antisemite au fost consemnate în epocă, lucrarea tânărului jurnalist se dorea a fi mai degrabă un program menit să ofere o soluție politică situației dificile în care se afla populația evreiască. Crearea unui stat al evreilor reprezenta, în viziunea lui Herzl, unica soluție pentru asigurarea protecției comunităților evreiești din întreaga lume în fața manifestărilor antisemite. Sprijinul internațional pentru îndeplinirea acestui obiectiv reprezenta elementul esențial pentru asigurarea condițiilor necesare unui astfel de proiect. La sfârșitul lunii august a anului următor, Herzl reușea coagularea unei formule instituționale de reprezentare a intereselor populației evreiești, convocând, la Basel, primul Congres Sionist în cadrul căruia ideile avansate în „Der Judenstaat" deveneau platformă de acțiune a Organizației Sioniste, fondată cu acest prilej ca principal forum de reprezentare a evreilor în lume. Dimensiu-

nea instituțională a proiectului a fost dublată de o amplă campanie diplomatică derulată de Herzl pe lângă cancelariile europene în scopul obținerii sprijinului acestora pentru îndeplinirea obiectivelor asumate la Basel. Pe acest fond, în 1902 Herzl propunea secretarului colonial Joseph Chamberlain (1836-1914) înființarea unor colonii evreiești în Palestina sau Peninsula Sinai[7]. Demersurile sale nu au adus, însă, nici un rezultat palpabil cu excepția ofertei Marii Britanii din 1903 de a pune la dispoziția mișcării sioniste pentru colonizare a unui teritoriu în Africa de Est[8] (Planul Uganda). Această opțiune avea să fie respinsă după dezbateri aprinse care au fost pe punctul de a genera o ruptură de proporții în interiorul Organizației Sioniste. Cu toate acestea, episodul Uganda atestă realitatea unui interes britanic față de soarta populației evreiești, la care se adaugă profilul consolidat al activismului mișcării sioniste britanice. În acest context, se plasează și rolul pe care îl va juca, mai cu seamă după moartea lui Herzl în iulie 1904, Chaim Weizmann (1874-1952)[9], care devine gradual unul dintre principalii lideri sioniști britanici și, în egală măsură, un apropiat al cercurilor politice și științifice londoneze. Contribuția sa la susținerea cauzei evreilor precum și la susținerea efortului de război britanic pe durata conflictului mondial a reprezentat unul dintre aspectele care au contribuit într-o măsură semnificativă la adoptarea Declarației Balfour. De numele lui Weizmann, mai ales în calitate de director al laboratoarelor amiralității se leagă un număr mare de invenții utilizate de britanici în timpul războiului, în special în ceea ce privește inventarea acetonei (utilizată extensiv în producția de material exploziv) și progresele înregistrate în producerea cauciucului sintetic și a combustibilului cu cifră octanică superioară[10]. Dimensiunea implicării mișcării sioniste de partea Marea Britaniei a inclus și o contribuție practică, concretizată în crearea primelor forțe militare alcătuite din voluntari evrei (aprox. 800 de militari) care vor lupta alături de trupele britanice în campania din Gallipoli. De la mijlocul anului 1917, numărul voluntarilor evrei va crește semnificativ, integrați în cadrul Legiunii evreiești[11], cuprinzând două noi batalioane de voluntari din Palestina, Africa de Nord și, mai ales, Statele Unite ale Americii. Suplimentar acestor aspecte, trupele britanice din Egipt au beneficiat de sprijinul rețelei de spionaj (NILI) organizată de un număr de evrei sioniști din Palestina, sub conducerea fraților Aaronsohn[12]. Informațiile furnizate de aceasta privind amplasarea forțelor și a fortificațiilor otomane, rezervele de apă etc. au contribuit în mod semnificativ la alegerea rutei pe care s-a derulat ofensiva britanică spre Damasc, în toamna anului 1917.

Voluntari în Legiunea evreiască

**Chaim Weizmann (1874-1952),
lider sionist și chimist de renume mondial,
primul președinte al statului Israel**

În ecuația aranjamentelor postbelice, mișcarea sionistă era privită ca putând reprezenta unul dintre pilonii de susținere ai politicii britanice din Orientul Mijlociu, prezența evreiască în Palestina fiind percepută ca o contribuție semnificativă la consolidarea securității malului estic al Canalului de Suez. Pe coordonate similare, adoptarea unui curs favorabil față de obiectivele mișcării sioniste venea să ofere oportunități suplimentare pentru aprofundarea unei opțiuni favorabile Antantei în cadrul comunităților evreiești din SUA, Rusia dar și din Germania și a monarhiei austro-ungare. Acest aspect era subliniat cu prisosință în cadrul ședinței Cabinetului de război din 31 octombrie 1917, practic întâlnirea[13] în care a fost luată decizia de adoptare a Declarației. Nu poate fi eliminată discuției relevanța propagandei într-un moment de răscruce în parcursul operațiilor derulate pe fronturile din Europa. În viziunea strategică londoneză, asocierea Marii Britanii cu un demers favorabil cauzei sioniste ar fi produs efecte benefice în planul consolidării susținerii internaționale. Este dificil de opinat, cu șanse rezonabile de temeinicie, asupra unei evaluări realiste de către acești factori față de implicațiile deciziei și, cu atât mai puțin, a unei perspective[14] durabile de susținere a procesului de implementare. Circumstanțialitatea asociată politicii externe britanice din această perioade se regăsește din plin în cazul Declarației Balfour, angajamente relativ similare ca formă dar identice pe fond în relație cu lumea arabă și în contextul înțelegerilor cu principalii aliați.

Alianță sau rivalitate geopolitică

Prioritățile britanice față de configurația postbelică a perimetrului geografic oriental au reprezentat unul dintre principalele puncte de reflecție a factorilor de decizie londonezi încă din primele etape ale conflictului. Paradigma strategică în care gravita procesul decizional britanic era jalonată de două mari componente: Canalul de Suez și India. Acestora li se adăuga factorul economic, amplificat în cazul Orientului Mijlociu prin existența resurselor de petrol. Toate aceste aspecte au făcut obiectul recomandărilor formulate în 13 aprilie 1915 de Comitetul Bunsen[15] privind adoptarea cursurilor de acțiune asupra cărora trebuia să se concentreze diplomația britanică în contextul războiului. Perspectiva geopolitică avansată viza exercitarea unei formule de control asupra unei amprente geografice extinse din perimetrul Orientului Mijlociu vizând *„O fâșie având resurse de petrol pornind din extremitatea sudica a Arabiei, de-a lungul coastei vestice a Golfului Persic, prin valea Tigrului și Eufratului și de aici către marginea nordică a Asiei Mici, până în vecinătatea Europei. Se cunoaște, de asemenea, existența unor districte având resurse de petrol în Palestina, la sud de Haifa. Din punctul nostru de vedere va fi suficient să ne asigurăm controlul vilayetului Mosul având în vedere faptul că în această regiune sunt zăcăminte importante de petrol, conectate cu terenurile petrolifere din Persia. Controlul asupra acestora este esențial pentru a preveni competiția nedreaptă asupra concesiunilor anglo-persane. Va fi necesar, desigur, să asigurăm conectarea, prin intermediul unei conducte, cu Mediterana... Haifa va putea îndeplini foarte bine rolul de port terminus."*[16]. Pe aceste coordonate diplomația londoneză inițiia negocierile cu celelalte state aliate privind stabilirea viitorului postbelic al posesiunilor orientale ale Imperiului Otoman. Acestea s-au concretizat prin semnarea Acordului Sykes-Picot[17] (9 mai 1916), între Marea Britanie și Franța, care, deși admitea ideea unui stat arab în Orientul Mijlociu, viza transformarea moștenirii otomane într-o confederație în cadrul căreia cele două puteri își împărțeau zonele de interes. Structura noii configurații teritoriale se baza pe crearea a două zone de control direct (Franța – sud-estul Anatoliei, litoralul mediteranean; Marea Britanie – sudul Irakului; malul vestic al Golfului Persic, porturile Haifa și Acra din Palestina). Alături de acestea se stabileau alte două zone aflate sub influența puterilor aliate (Franța – nordul Irakului, Siria și Liban; Marea Britanie – teritoriile corespunzând actualului stat Iordania, perimetrul adiacent Kirkuk, Negev). În același timp, era prevăzută crearea unui condominium al marilor puteri pentru administrarea Ierusalimului[18]. În urma consultărilor ulterioare celor franco-britanice, Rusia țaristă urma să obțină controlul direct în perimetrul estic al Anatoliei și în Constantinopole.

După cum se observă, problema Palestinei era tratată pe coordonatele logicii împărțirii

zonelor de influență. Curând după semnarea acestei înțelegeri, cursul de acțiune preferat de Londra a vizat inițierea unei detașări prudente față de cele convenite. Palestina a reprezentat unul dintre subiectele asupra cărora atitudinea britanică se va repoziționa, sfârșind, după cum bine se știe, prin asumarea Mandatului britanic. Asupra unei trasabilități între activismul mișcării sioniste și opțiunile strategice britanice este dificil de evaluat. Mai degrabă se poate vorbi de o oportunitate[19] pe care diplomația londoneză a valorificat-o cu promptitudine, în scopul susținerii intereselor primordiale legate de apărarea Canalului de Suez și a rutelor de transport și comunicație cu India. De asemenea, Declarația Balfour poate fi considerată ca o „manevră cinică" a diplomației britanice menită să anuleze *de facto* prevederile Acordului Sykes-Picot și, nu în ultimul rând, să evite eventuale pretenții teritoriale franceze asupra Palestinei[20].

Revolta arabă și angajamentele britanice

Avantajele unei mișcări de rezistență în Orientul Mijlociu împotriva Imperiului Otoman s-au relevat cu acuitate mai ales după eșecul major al campaniei aliate din Gallipoli (1915-1916). În egală măsură, proclamarea Jihadului în noiembrie 1914 de către Imperiul Otoman schimba radical ecuația războiului în vecinătatea sudică a teatrului de operații european. Spectrul antagonizării populației islamice din Orientul Mijlociu și al Asiei Centrale reprezenta una dintre amenințările pe care Marea Britanie nu le putea trece cu vederea, în special din perspectiva prezervării integrității propriului imperiu colonial. Una dintre opțiunile britanice a vizat susținerea mișcării naționaliste arabe și lansarea de acțiuni anti-otomane de către diferitele triburi din Peninsula Arabia. Din ansamblul contactelor inițiate de diplomația britanică se detașează negocierile purtate cu shariful Hussein bin Ali din Mecca (1854-1931). Corespondența purtată între acesta și Henry McMahon (1862-1949), Înaltul Comisar britanic din Egipt, reprezintă unul dintre cele mai controversate episoade din istoria Orientului Mijlociu. Conținutul corespondenței Hussein-McMahon (10 scrisori, în perioada 14 iulie 1915 – 30 ianuarie 1916) viza angajamentul sharifului Hussein în susținerea efortului de război aliat împotriva Imperiului Otoman prin lansarea unei Revolte Arabe. În schimbul acestui sprijin diplomația britanică se angaja să susțină independența arabă într-un perimetru geografic ce ar fi inclus, potrivit cererilor sharifului, Peninsula Arabia, Irak, Palestina și Siria. Solicitările arabe erau acceptate de Marea Britanie prin intermediul acestei corespondențe introducându-se, însă, formulări ambigue ce aveau să stârnească o amplă gamă de interpretări în perioada postbelică[21].

Mizând pe înțelegerea realizată prin intermediul corespondenței cu autoritățile britanice, shariful din Mecca lansează, în dimineața zilei de 10 iunie 1916, Revolta Arabă. Cu același prilej, shariful Hussein se autoproclamă rege al Hejaz, beneficiind de sprijin britanic. Pentru Londra, acțiunea arabă era menită să asigure flancul estic al Forței Expediționare Egiptene care acționa dinspre Sinai către Palestina și Siria. Planul general al campaniei arabe avea ca obiectiv eliminarea prezenței otomane din Peninsula Arabia și, subsecvent, susținerea flancului drept al ofensivei britanice către Damasc. Contribuția arabă la efortul aliat pe frontul oriental este cunoscută, în special în conexiune cu acțiunile derulate sub coordonarea legendarului „Lawrence al Arabiei" (1888-1935), dintre care se distinge ocuparea Aqaba (iulie 1917)[22]. Apariția declarației Balfour avea să genereze reacții negative în tabăra arabă, shariful Hussein solicitând explicații Marii Britanii. Acestea aveau să vină prin intermediul așa-numitului „Mesaj Hogarth" prin care șeful Biroului Arab[23], David Hogarth (1862-1927), avea să ofere un set de garanții privind faptul că Declarația nu va aduce „atingeri libertății politice și economice a populației din Palestina"[24]. Deși nemulțumit de caracterul vag al reacției britanice, shariful Hussein va continua acțiunile împotriva prezenței otomane din

Revolta Arabă

Arabia, în paralel cu susținerea ofensivei britanice spre Damasc, sperând ca reglementarea postbelică să se plaseze pe coordonatele angajamentelor asumate.

Războiul în Orientul Mijlociu

Deși apreciat ca fiind un teatru de operații relativ periferic în raport cu cele din Europa, Orientul Mijlociu a consemnat o serie de campanii angrenând efective și mijloace militare semnificative. Confruntările înregistrate au antrenat contingente britanice, subordonate, inițial, trupelor care acționau în Peninsula Gallipoli (Forța Expediționară Mediteraneană), iar din martie 1916 în cadrul unei entități distincte, Forța Expediționară Egipteană (FEE). Acestora s-au adăugat trupe franceze și, din 5 iunie 1916, contingente neregulate arabe. De cealaltă parte, forțele otomane au beneficiat de sprijin logistic și consiliere germană, prin intermediul unei Misiuni militare de asistență. Pe durata războiului, Egiptul a reprezentat unul dintre punctele strategice pentru susținerea efortului de război britanic, servind, totodată, drept principală rută de transport a contingentelor din diverse zone ale Imperiului britanic, în special India, Australia și Noua Zeelandă. Intrarea Imperiului Otoman în război amenința direct controlul acestui traseu, riscând, totodată, compromiterea legăturilor dintre colonii și metropola londoneză. Riscurile majore erau reprezentate de forțele otomane din Palestina, Siria și Peninsula Arabia, aflate sub autoritatea generalului otoman Djemal Pașa (1872-1922). O primă acțiune a forțelor otomane a fost consemnată împotriva Aden (Protectorat britanic încă din 1839), punct strategic pentru controlul traficului în strâmtoarea Bab al-Mandab și, implicit, Marea Roșie. Atacul a fost respins de forțele indiene staționate în zonă, dar prezența britanică nu a putut împiedica extinderea prezenței otomane în vecinătatea Protectoratului, situație care se va menține, în linii mari, până la sfârșitul războiului. Prima ofensivă de anvergură a forțelor otomane a fost lansată, în ianuarie 1915, prin intermediul Campaniei Sinai, având ca scop capturarea sau, la limită, blocarea circulației pe Canalul de Suez. Trupele otomane, conduse de generalul german Friederich Kress von Kressenstein (1870-1948) reușesc să traverseze Peninsula Sinai, acțiune favorizată și de decizia britanică de concentrare a efortului de apărare în imediata vecinătate a Canalului. Cu toate acestea, ofensiva otomană nu-și atinge obiectivul, forțele britanice reușind să-și mențină pozițiile.

Concomitent cu acțiunile din această zonă, Marea Britanie decide deschiderea unui nou front prin lansarea, în noiembrie 1914, a Campaniei din Mesopotamia având ca scop eliminarea prezenței otomane și securizarea rezervelor de petrol din regiunea Golful Persic. Trupele britanice angajate proveneau în cea mai mare parte din India. Beneficiind de sprijin naval, acestea reușesc să ocupe, în prima etapă a ofensivei, localitatea Basra și terenurile petrolifere din zonă (5-21 nov.1914). Până la sfârșitul anului 1914, forțele britanice își consolidează poziția, înregistrând progrese limitate spre regiunea de centru a Mesopotamiei. Pe fondul dificultăților majore pe care tabăra aliată le înregistrase în Campania din Gallipoli, Marea Britanie decide lansarea unei noi ofensive în acest teatru de operații având ca obiectiv ocuparea Bagdadului. Postura otomană în zonă se consolidase semnificativ prin aducerea de noi trupe disponibilizate ca urmare a victoriei înregistrate în Gallipoli de forțele otomane, dar și a intrării în război a Bulgariei de partea Puterilor Centrale. În aceste condiții, bătălia de la Ctesiphon (22-26 nov.1915) se soldează cu un rezultat indecis, ambele părți retrăgându-se. Forțele britanice care înregistraseră pierderi însemnate se retrag în perimetrul Kut al-Amara. Contraofensiva otomană atinge acest perimetru la începutul lunii decembrie 1915, reușind să instituie asediul total al forțelor britanice (aprox. 13.000 de militari). Încercările repetate de despresurare a trupelor britanice eșuează lamentabil ceea ce determină capitularea acestora la sfârșitul lunii aprilie 1916. Abia în martie 1917, forțele britanice din Basra întărite cu noi efective din India reiau ofensiva care va conduce în cele din urmă la ocuparea Bagdadului. După acest moment acțiunile britanice pe frontul din Mesopotamia se opresc pentru a permite reluarea inițiativei dinspre Egipt. După respingerea atacurilor otomane, comandantul forțelor britanice, generalul Archibald Murray (1860-1945), obține aprobarea Londrei pentru adoptarea unei posturi ofensive a dispozitivului britanic din jurul

Canalului Suez, în sensul lansării unei ofensive de-a lungul Peninsulei Sinai împotriva trupelor otomane din Palestina. În paralel, forțele arabe angrenate sub stindardul Revoltei Arabe atacă garnizoana otomană din Medina reușind să ocupe o serie de porturi de la Marea Roșie (Jeddah, Yanbu, Rabegh). În acest context, trupele generalului Murray reușesc să se impună decisiv în fața forțelor otomane în bătălia de la Romani (3-5 august 1916) și Rafa (9 ian.1917), confruntări în urma cărora reușesc să elimine prezența otomană din Peninsula Sinai.

Încrezători într-o victorie facilă, britanicii lansează cea de-a treia ofensivă prin inițierea Campaniei din Palestina. Într-o primă etapă, Forța Expediționară Egipteană atacă linia de apărare de la granița dintre Egipt și Palestina, bine consolidată de forțele otomane sub coordonarea consilierilor militari germani. Primele două bătălii din Gaza (martie-aprilie 1917) s-au soldat cu victorii ale forțelor otomane, care reușesc să respingă atacurile britanice, acestea înregistrând pierderi semnificative. Eșecul din Gaza se adaugă evoluțiilor nefavorabile înregistrate de tabăra aliată pe teatrul de operații din Europa ca urmare a izbucnirii Revoluției din Imperiul țarist care conduce la diminuarea voinței de luptă a forțelor ruse, culminând cu încheierea, în martie 1918, a Tratatului de pace de la Brest-Litovsk și ieșirea Rusiei din război. Incapacitarea contingentelor rusești generează necesitatea de suplimentare a contribuției britanice pe frontul european în detrimentul acțiunilor din Orientul Mijlociu, care sunt amânate până în toamna anului 1917. Continuă, în schimb acțiunile forțelor arabe derulate cu sprijinul colonelului T.E.Lawrence, în urma cărora reușesc să elimine ultima prezență otomană de pe litoralul Mării Roșii prin ocuparea portului Aqaba (6 iul.1917). De asemenea, forțele arabe lansează raiduri constante împotriva liniei de cale ferată Hejaz, afectând substanțial sistemul de aprovizionare a forțelor otomane din Peninsula Arabia. În ceea ce privește forțele britanice din Sinai, acest interval este folosit de noul comandant al FEE, generalul Edmund Allenby (1861-1936)[25] pentru refacerea capacității de luptă și reluarea inițiativei. În cea de-a treia bătălie din Gaza (27 oct.-7 nov. 1917), forțele britanice reușesc să spargă apărarea otomană. În 11 decembrie 1917 este ocupat Ierusalimul, înaintarea britanică în Palestina continuând până în februarie 1918, când evoluțiile de pe teatrul de operații din vestul Europei impun oprirea acțiunilor ofensive. O parte a contingentelor FEE sunt dislocate în Europa pentru a întări pozițiile britanice în fața ofensivei germane

Trupele britanice conduse de generalul Allenby în Ierusalim (decembrie 1917)

lansată în martie 1918 (Ofensiva Ludendorf) asupra pozițiilor aliate din Franța. După respingerea acesteia, Allenby reia ofensiva, reușind să înfrângă zdrobitor trupele otomane în bătălia de la Megiddo (19-25 sept.1918). În susținerea acțiunilor britanice participă și efective evreiești aparținând Legiunii Evreiești, implicate în operații de hărțuire a forțelor otomane din valea Iordanului. De asemenea, înaintarea britanică este urmată, pe flancul drept, de acțiunea simultană a forțelor arabe care reușesc să intre în Damasc la începutul lunii octombrie 1918.

Efecte

După cum se observă, Declarația asumată de guvernul britanic venea să răspundă unui complex de preocupări ale politicii britanice în contextul Primului Război Mondial. Pe aceste coordonate, vorbim de un document care se constituie ca un episod într-o secvență (incluzând Corespondența Hussein-McMahon, Acordul Sykes-Picot, Mesajul Hogarth etc.) finalizată prin introducerea sistemului mandatelor în Orientul Mijlociu ca urmare a deciziei Conferinței de la San Remo din aprilie 1920.

Teza clasică a unidirecționalității Declarației Balfour, legată strict de mișcarea sionistă și obiectivele acesteia, este validată de cercetarea istorică, dar ea trebuie legată de comportamentul oscilant al strategiei britanice în zonă. Prin cele aproximativ 60 de cuvinte, Declarația introducea noi coordonate în configurația postbelică a fostelor posesiuni orientale ale Imperiului Otoman. În mod evident, se dorea avansarea unei formule care să vină în întâmpinarea obiectivelor asumate de mișcarea sionistă, într-un context particular ale cărui trăsături erau induse determinant de evoluțiile Primului Război Mondial. Practic, apariția Declarației reprezintă expresia unei stări de lucruri în care dimensiunea militară a participării Marii Britanii în cadrul primului conflict mondial se juxtapune efervescenței naționale, manifestată cu deosebită stringență în această perioadă. Din această perspectivă, Declarația trebuie privită și ca un rezultat direct al combinației idealism-pragmatism ce a marcat întreaga politică britanică pe durata războiului, decizia de adoptare a acestuia având rațiuni cu adevărat comprehensive. În acest context, susținerea efortului de război împotriva Puterilor Centrale, dublat de grija pentru menținerea imperiului colonial, a reprezentat cheia în care trebuie descifrate deciziile adoptate de Marea Britanie pe durata conflictului mondial.

Cu toate acestea, nu poate fi negată relevanța Declarației Balfour pentru istoria modernă a Orientului Mijlociu, cât și pentru evoluția politicii britanice după Primul Război Mondial. Prevederile Declarației au fost integrate în cadrul Mandatului pentru Palestina încredințat Marii Britanii (1922-1923) prin decizia Ligii Națiunilor, devenind, astfel, unul dintre obiectivele administrării acestui perimetru geografic. Merită a fi subliniată, în acest sens, relevanța potențialului oferit prin decizia Marii Britanii față de posibilitatea creării unui model de coabitare în Palestina. Expresia acestei stări de lucruri a fost reprezentată, notabil, prin încheierea unui acord cu un profund caracter istoric între liderul sionist Chaim Weizmann și fiul sharifului Hussein, emirul Faisal (3 ianuarie 1919), prin care ambele părți recunoșteau legitimitatea propriilor obiective naționale, pe coordonatele exprimate de Marea Britanie prin angajamentele asumate față de ambele părți. Neîndeplinirea acestora a condus la anularea potențialului pe care acțiunea diplomației britanice ar fi putut să o aducă în contextul particular al situației din Palestina.

Singura problemă este cea a consecvenței și sustenabilității politicii britanice în perioada dintre cele două războaie mondiale în ceea ce privește implementarea obiectivelor Declarației. Asumarea formală a obiectivului de sprijinire a creării Căminului național pentru evrei în Palestina nu a fost urmată de o politică sustenabilă, consemnându-se chiar în deceniul premergător celui de-al II-lea Război Mondial inițierea unui curs de acțiune contrar obiectivelor Declarației, culminând cu adoptarea Cartei Albe britanice din 1939. Prin intermediul acesteia politica britanică a fost restartată pe coordonate sensibil antagonice față de implementarea *de facto* a angajamentelor anterioare, ceea ce a contribuit în mod determinant la crearea unei situații extrem de tensionate în Palestina, cu efecte de durată până în perioada contemporană.

NOTE

[1] Arthur James Balfour, politician britanic aparținând spectrului politic conservator. A îndeplinit diferite funcții în aparatul administrativ britanic, culminând cu cea de premier (1902-1905) și de secretar de stat pentru afaceri externe (1916-1919). Principalele evenimente care au marcat mandatul său la conducerea diplomației britanice au inclus, pe lângă Declarația de sprijin față de crearea unui Cămin Național evreiesc în Palestina, inițierea unui program de cooperare cu SUA în contextul Primului Război Mondial. Pentru detalii privind activitatea lui Balfour în Zebel, Sydney. *Balfour. A Political Biography*, Rutgers University, Cambridge, 1973.

[2] Lider sionist britanic, parlamentar conservator între 1899-1910. În același timp, unul dintre cei mai importanți zoologii ai secolului al XX-lea.

[3] Textul integral al Declarației Balfour Rabinovitch, Itamar și Yehuda, Reinharz (ed.). *Israel in the Middle East. Documents. Documents and Readings on Society, Politics and Foreign Relations, pre-1948 to the Present*, Brandeis University Press, Massachusetts, 2008, p. 29.

[4] Jurnalist, lider sionist marcant, întemeietorului sionismului politic, curent doctrinar a cărui contribuție la întemeierea statului Israel a fost una de substanță. Despre activitatea sa în cadrul mișcării sioniste în Kornberg, Jacques. Theodore Herzl. *From Assimilation to Zionism*, Indiana University Press, Bloomington-Indianapolis, 1993.

[5] Herzl, Theodor. *The Jewish State*, Dover Publications Inc., New York, 1988

[6] „Afacerea Dreyfus", scandal politic, cu puternice accente antisemite, care a marcat viața politică franceză 1894-1906. În centrul evenimentelor a fost căpitanul Alfred Dreyfus 1859-1935, de origine evreiască, condamnat la închisoare pe viață pentru acuze neîntemeiate de spionaj. Derfler, Leslie. *Dreyfus Affair*, Greenwood Press, Westport, Londra, 2002.

[7] „Memorandum from Theodore Herzl to Joseph Chamberlain", 24 October 1902 în Isaiah Friedman. *The Rise of Israel*, Vol. 2, Garland Publishing, Inc., New York, 1987, pp.261-264.

[8] Decizia britanică Uganda... Denumit eronat „Planul Uganda", oferta britanică viza, mai degrabă, un teritoriu mult mai apropiat de Kenya de astăzi.

[9] Lider sionist, președinte al Federației sioniștilor britanici. A îndeplinit funcția de președinte al Organizației Sioniste Mondiale (1920-1931, 1935-1946). După crearea Israelului, Weizmann devine primul președinte al nou-creatului stat.

[10] Pe durata războiului este numit director al laboratoarelor Amiralității fiind, totodată, unul dintre inventatorii cei mai prolifici ai acestei perioade (peste 100 de invenții pe durata războiului).

[11] Watts, Martin. *The Jewish Legion and First World War*, Palgrave MacMillan, New York, 2004

[12] Aaron și Sarah Aaronsohn. Rețeaua va funcționa până în septembrie 1917 când este descoperită accidental de trupele otomane din Palestina. Sarah Aaronsohn este arestată și torturată pe durata anchetei. Se sinucide în timpul detenției.

[13] „Imperial Conference, 1923. Stenographic Notes on the Meeting of 3 October 1923", CO733 /54/5472, citată în William Mathew, *The Balfour Declaration and the Palestine Mandate, 1917-1923: British Imperialist Imperatives*, British Journal of Middle East Studies, p. 233.

[14] Rory Miller (ed.). *Britain, Palestine and the Empire: The Mandate Years*, Farnham & Burlington, VA: Ashgate, 2010, Londra, p. 18–19.

[15] Engle, Anita. *The Nili* Spies, Frank Cass, Londra-Portland, 1996.

[16] British Cabinet Office (CAB) 27\ 1 British Desiderata in Asiatic Turkey 1915 p. 47.

[17] Textul Acordului Sykes-Picot disponibil în format electronic la adresa http://www.jewishvirtuallibrary.org/the-sykes-picot-agreement-1916, accesată la data de 15.05.2017.

[18] *Ibidem*.

[19] „... 1917 este anul în care britanicii s-au urcat pe umerii sioniștilor pentru a obține o Palestină britanică", Elizabeth Monroe, *Britain's Moment in the Middle East 1914-1956*, London, 1963, p. 38.

[20] Andrew Roberts. *The Historical Path to Balfour Declaration*, comunicare susținută în cadrul Conferinței „100 Years Since the Balfour Declaration", Konrad Adenauer Stiftung & Jerusalem Centre for Public Affair, 28 ianuarie 2017.

[21] *„Excluderea din limitele solicitate a districtelor Mersina și Alexandretta și a unor porțiuni din Siria, de la vest de districtele Damasc, Homs, Hama și Alep care nu pot fi considerate arabe".* Textul celor 10 scrisori din cadrul Corespondenței Husein-Mcmahon disponibil în format electronic la adresa http://www.jewishvirtuallibrary.org/the-husein-mcmahon-correspondence-july-1915-august-1916, accesată la data 20.05.2017.

[22] Pentru detalii privind derularea Revoltei Arabe în Murphy, David *The Arab Revolt 1916-1918: Lawrence sets Arabia ablaze*, Osprey Publishing, 2008.

[23] Biroul Arab, structură a administrației britanice din Egipt responsabilă pentru furnizarea de expertiză în problemele Orientului Mijlociu în timpul Primului Război Mondial. Această entitate includea principalii experți britanici precum Gertrude Bell, T.E.Lawrence, David Hogarth etc.

[24] Timothy J. Paris, *Britain, the Hashemites, and Arab Rule, 1920–1925: The Sherifian Solution*, Londra, 2003, p. 44.

[25] Hughes, Matthew. *Allenby and British Strategy in the Middle East, 1917-1919*, Frank Cass, Londra-Portland, 1999.

1957 – MILITARI FRANCEZI ÎN ROMÂNIA DUPĂ 40 DE ANI

PETRE OTU *

Abstract

This study analyses the manner in which the political regime in Bucharest, which was installed following Romania's entry into the Soviet sphere of influence, commemorated in August 1957 four decades since the Battle of Mărășești by inviting a group of former members of the French Military Mission who were active on the Romanian Front between October 1916 and March 1918. The group of the former French combatants was led by General Victor Pétin, the chief of staff of the French Mission and subsequently the military attaché in Romania.

The visit of the French veterans highlighted a certain openness of the regime in Bucharest towards Western countries and especially towards France, for whom Romanians had a special fondness. At the same time, the organizing of the commemoration of the Battle of Mărășești, marking four decades since the largest Romanian military confrontation during the Great War, symbolizes the beginning of a delimitation from the Stalinist vulgate of the 1950s regarding the character of Romania's participation to the confragration and the events that eventually led to the establishment of the national unitary state in 1918.

***Keywords**: Mărășești, French Military Mission, General Henri Mathias Berthelot, General Victor Pétin*

Relații româno-franceze în prima jumătate a secolului al XX. De la cooperare intensă la conflict

În anii 1916-1918, relațiile dintre România și Franța au fost extrem de strânse, cele două țări luptând de aceeași parte a baricadei, astfel că se poate vorbi de o adevărată frăție de arme. În perioada neutralității (1914-1916), Franța a fost cel mai important avocat al României în demersurile sale pentru aderarea la Antantă, iar după declanșarea ostilităților, la 15/28 august 1916, sprijinul francez a fost foarte consistent. Din Hexagon au venit cele mai importante cantități de material de război[1], iar din octombrie 1916, a sosit în țară Misiunea Militară, condusă de generalul Henri Mathias Berthelot.

Ea a fost solicitată de autoritățile române încă din primele zile ale războiului cu scopul de a contribui la familiarizarea militarilor cu noile metode de luptă, dar avea și o componentă politică evidentă. Premierul Ion I. C. Brătianu cunoștea experiența tatălui său, Ion C. Brătianu, în raporturile cu Rusia, din anii 1876-1878, și dorea să evite ca România să o repete în noul context. Autoritățile francize au acceptat solicitarea Bucureștilor și au trimis în țară o Misiune Militară, pusă sub comanda unei personalități cunoscute, generalul Henri Mathias Berthelot, un apropiat al generalul Josepf Joffre[2]. Șef de stat major a fost colonelul Victor Pétin.

* Director adjunct, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

Victor Pétin (1872-1962)

S-a născut la 19 iunie la Bordeaux. A optat pentru cariera militară, absolvind Școala Militară de la Saint Cyr și Școala Superioară de Război. A urcat treptele carierei militare de la sublocotenent (1 octombrie 1893) la cel de general de corp de armată (24 septembrie 1930).

A deținut numeroase funcții de comandă și stat major, în anii 1905-1907 avându-l în calitate de șef de corp pe Henri Mathias Berthelot, care i-a apreciat activitatea în mod elogios. La începutul războiului a comandat timp de peste un an de zile (august 1914-noiembrie 1915) Regimentul 89 infanterie. Apoi, la începutul anului 1916, a fost detașat la Biroul operații al Marelui Cartier General. Din octombrie 1916 și până în martie 1918 a fost șeful de stat major al Misiunii Militare Franceze în România, cel mai important colaborator al generalului Berthelot.

S-a reîntors în România în calitate de atașat militar (6 mai 1919 – 20 martie 1923), calitate în care a acționat pentru consolidarea relațiilor de colaborare între cele două armate și țări.

Revenit în Franța, a îndeplinit diverse funcții, pentru ca, în 1927, să plece în Maroc, unde a comandat regiunea și divizia de la Fes. Cariera sa a continuat în metropolă, el fiind comandant al regiunilor 17 Toulouse și 1 Lille. A trecut în rezervă în 1934. A fost rechemat în activitate și numit atașat militar în România (2 septembrie 1939-1 iulie 1940), fără ca el să mai poată ajunge în țară. (Detalii în Maria Georgescu, Capitaine Cristophe Midan, Un exemple de cooperation bilaterale. Les attaches militarires Français en Roumanie et Roumains en France (1860-1940), Editions Militaires, Bucarest, 2003, p288-292). Este autorul unei lucrări foarte importante Le drame roumain, apărută în 1932, care analizează bătălia de la București din noiembrie 1916. Lucrarea a apărut în traducere românească la Editura Militară (General Victor Pétin, Drama României 1916-1918, prefață de general Maxime Weygand, traducere Eugen Pelin, postfață și note de Adrian Pandea, Editura Militară, București, 2016).

Aceasta a sosit în țară la începutul lunii octombrie 1916, după un lung periplu prin Rusia, în cursul căruia Berthelot s-a întâlnit cu înalte personalități ruse – țarul Nicolae I, premierul Boris Stürmer, generalul Mihail Alexeev, șeful Marelui Stat Major (STAVKA). În timpul acestei întrevederi, Berthelot s-a convins de două lucruri: nemulțumirea profundă pentru prezența Misiunii Militare Franceze în România; relațiile tensionate între ruși și români.

Până în martie 1918, când Misiunea Militară Franceză a fost obligată să plece, ea a avut o contribuție foarte importantă la reorganizarea forțelor militare românești și la desfășurarea operațiilor pe Frontul român. În plus, ea a fost un puternic sprijin pentru autoritățile române, în disputele, nu puține, cu aliatul rus[3].

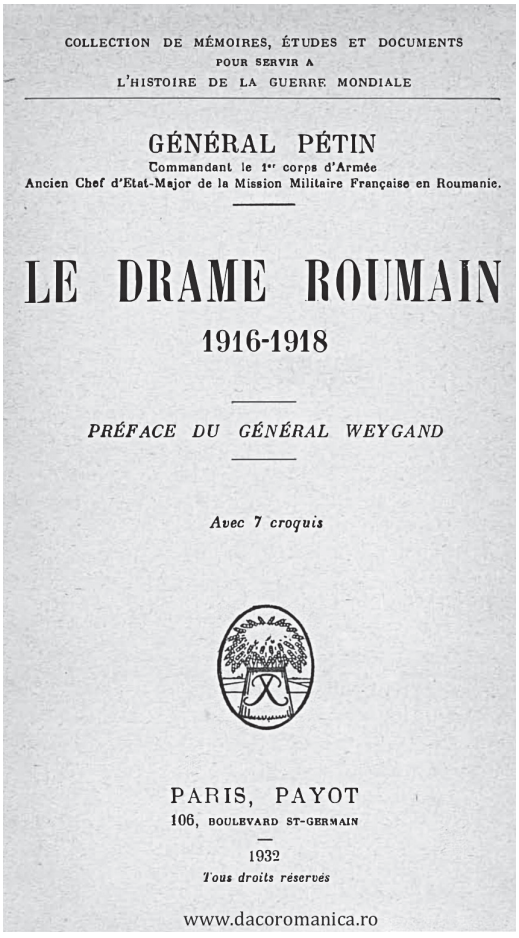
COLLECTION DE MÉMOIRES, ÉTUDES ET DOCUMENTS
POUR SERVIR A
L'HISTOIRE DE LA GUERRE MONDIALE

GÉNÉRAL PÉTIN
Commandant le 1er corps d'Armée
Ancien Chef d'Etat-Major de la Mission Militaire Française en Roumanie.

LE DRAME ROUMAIN
1916-1918

PRÉFACE DU GÉNÉRAL WEYGAND

Avec 7 croquis

PARIS, PAYOT
106, BOULEVARD ST-GERMAIN
1932
Tous droits réservés

www.dacoromanica.ro

Le drame roumain, **de Victor Pétin**

Generalul Henri Mathias Berthelot

Colaborarea română-franceză din Primul Război Mondial a reprezentat apogeul relațiilor bilaterale de până atunci și a făcut din Franța principalul aliat al României și în perioada dintre cele două războaie mondiale. În anii interbelici, România a fost parte a sistemului de securitate patronat de Franța în centrul și estul Europei, deși între cele două țări nu s-a parafat și o convenție militară, așa cum a fost cazul cu Polonia și Cehoslovacia, țări care erau vecine Germaniei[4]. Relațiile bilaterale au avut la bază tratatul din 10 iunie 1926 și angajamentele asumate de Franța privind securitatea europeană și a României[5]. Din rândul acestora din urmă reținem garanțiile acordate, la 13 aprilie 1939 de Franța și Marea Britanie[6]. Mai menționăm și faptul că, la 29 noiembrie 1938, relațiile dilomatice au fost ridicate la nivel de ambasadă.

Înfrângerea neașteptată și rapidă a Franței în mai-iunie 1940 de către Germania a reprezentat o puternică lovitură pentru România. Nu întâmplător la o săptămână după acest eveniment, Uniunea Sovietică, pe baza protocolului din 23 august 1939 cu Germania, a trimis un ultimatum României, prin care a solicitat anexarea Basarabiei și a nordul Bucovinei.

În perioada 1940-1944, relațiile dintre români și francezi nu s-au întrerupt, guvernul condus de Ion Antonescu recunoscând regimul de la Vichy, ce avea în frunte pe mareșalul Philipe Pétain[7].

După înlăturarea regimului Antonescu și aderarea României la Coaliția Națiunilor Unite (23 august 1944), la 30 august 1944, guvernul constată că guvernul de la Vichy a încetat să mai existe, așa încât aceasta însemna implicit recunoașterea guvernului provizoriu francez condus de generalul Charles de Gaulle.

În acest context, la 1 ianuarie 1945, guvernul român și guvernul provizoriu francez au stabilit relații la nivel de reprezentanțe politice. Se părea că raporturile bilaterale au intrat într-o perioadă de normalitate, mai ales că la 1 iulie același an s-a încheiat prima convenție economică postbelică din România și Franța, urmată apoi și de un accord economic. Câteva luni mai târziu, respectiv la 13 aprilie 1946, cele două țări au transformat reprezentanțele lor politice în legații[8].

În perioada 29 iulie – 15 octombrie 1946, a avut loc la Paris conferința de pace în cadrul căreia s-au discutat proiectele tratatelor dintre Națiunile Unite și foștii sateliți ai Germaniei. Documentele finale au fost semnate la 10 februarie 1947.

În primii ani postbelici, relațiile româno-franceze au dat unele semnale de revigorare, dar situația geopolitică și geostrategică de pe continentul european s-a dovedit potrivnică relansării acestora. În virtutea aranjamentelor dintre liderii Coaliției Națiunilor Unite din finalul războiului mondial, România a fost plasată în sfera de influență sovietică, evoluția societății românești fiind profund modificată.

Îngheț și dezgheț timid între Franța și România

Declanșarea Războiului Rece în anii 1945-1947, între SUA și Uniunea Sovietică, a determinat ca Franța și România, în pofida afinităților adânci și a unei îndelungate și fructuoase cooperări, să se găsească în tabere adverse, astfel că relațiile bilaterale s-au deteriorat considerabil la finalul deceniului al cincilea al secolului trecut[9].

Instituțiile franceze din România- Institutul Francez, Biblioteca, Liceul Francez au fost desființate, iar personalul acestora expulzat[10]. Mai mult, foști elevi, profesori și colaboratori ai acestor instituții au fost arestați, judecați și condamnați la închisoare, în așa numitul „lot francez”[11].

Concomitent, propaganda regimului de la București situa Franța ca reprezentată a „lagărului imperialist”, ca o țară adversă care acționa consecvent pentru înlocuirea sa. Mai mult, ea adăpostea o serie de cetățeni români, care criticau vehement politica autorităților de la București și noua orientare pe plan extern a acestora.

În condițiile funcționării „Cortinei de Fier”, legăturile româno-franceze s-au diminuat considerabil, cooperarea strânsă de odinioară făcând loc confruntării, desfășurată în logica Războiului Rece.

Moartea lui Stalin (1953), măsurile de relaxare a represiunii luate de noul lider sovietic, Nichita Hrușciov, raportul secret al acestuia din 1956, o anumită destindere în relațiile internaționale, consolidarea regimului comunist în România, admiterea sa în ONU (1955) etc., au mai înseninat atmosfera pe continentul european. Pe acest fond se ajunge la o reluare timidă a raporturilor româno-franceze, în perioada 2-4 mai 1957 având loc la Paris tratative pentru intensificarea cooperării în domeniul cultural. Este semnat și un acord care prevede, între altele, schimburi regulate de profesori, cercetători și bursieri, traduceri reciproce de opera literare și științifice, organizarea unor săptămâni ale cinematografiei în cele două țări, întâlniri între oameni de teatru, schimburi de emisiuni radiofonice, întâlniri sportive etc.

Era un prim pas spre reluarea dialogului și cooperării între cele două țări, atât de strânse în trecutul nu foarte depărtat.

Perspective asupra bătăliei de la Mărășești

Concomitent, regimul de la București a introdus unele nuanțe față de participarea României la Primul Război Mondial, apreciată până atunci de ideologii regimului, dintre care s-a remarcat Mihail Roller, ca având un caracter nedrept, de expansiune și cotropire[12].

Poziția va fi revizuită treptat ca urmare a unei dispute istoriografice în următorul dece-

niu și pe fondul unei schimbări de ordin politic inițiate de regimul Dej și continuate de Nicolae Ceaușescu, noul lider ce preluase puterea după decesul în 1965 al antecesorului său[13].

Anul 1957 poate fi considerat ca un început în reevaluarea participării românești la prima mare conflagrație mondială, întrucât era pentru prima dată când regimul de la București a luat în calcul organizarea unor activități consacrate marilor bătălii din vara anului 1917. Cu zece ani în urmă, când s-au împlinit trei decenii, doar câteva articole de presă și acestea redactate în spiritul ideologiei comuniste, au amintit de faptele de arme din vara anului 1917.

Iată, de pildă, ziarul „Scânteia" din 6 august 1947, sub semnătura lui Gheorghe Cristea, a publicat un scurt articol, ce s-a dorit un editorial, *Mărășești 6 august, 1917*[14]. Se amintea de această mare bătălie, dar se menționa influența profundă a soldaților ruși, puși să facă revoluție în 1917: „... în tranșeele din lunca Siretului, se scria în editorial, soldații români împreună cu cei ruși au înfrânt dușmanul comun. Și sub influența acestor soldați pătrunși de spiritul revoluționar, care răspândeau ideile luptei pentru pământ, libertate și pace (încă din Martie începuseră în țara vecină marile transformări sociale), masele populare din oștirea noastră au găsit în ele tăria, elanul de a rezista și a respinge pe năvălitor".

Materialul se răfuia cu fostele clase exploatatoare, care au uitat de promisiunile făcute soldaților români, vânzând, din nou țara imperialismului german. Se încrimina dur campania armatei române în răsărit (1941-1944) și se aprecia că, din nou, poporul român „cu ajutorul armatei vecine de la Răsărit și cu credința că după război se va bucura de drepturi și de libertăți democrate, a biruit și a alungat pe năvălitori. Dar n-a mai așteptat făgăduielile celor care-l trădaseră și înainte și după lupta de la Mărășești. Încrezător în puterile sale, poporul român și-a făcut singur dreptate aducând în fruntea țării nu conducători care să-i vândă interesele peste hotare, așa cum voia Mihalache și ceilalți „istorici"[15], ci oameni apropiați de ei, rupți din sufletul lui, care să-i garanteze drepturile și libertățile" .

Un deceniu mai târziu, abordarea presei era cu totul alta. Revista *Viața Armatei*, editată de Direcția Superioară Politică a Armatei, a publicat, în numărul din iulie 1957, sub semnătura generalului colonel în rezervă Constantin Argeșeanu, un articol consacrat bătăliei de la Mărășești[16].

Materialul era, practic, o analiză tehnică a confruntării din sudul Moldovei, în care se evidenția efortul ofițerilor și soldaților români, fiind menționate, între altele, faptele de armă ale Regimentului 32 „Mircea", ale companiei de mitraliere a căpitanului Grigore Ignat, ale Ecaterinei Teodoriu. Perspectiva ideologică era practic abandonată, iar despre agitația revoluționară a soldaților ruși de pe Frontul din Moldova în anul 1917 și influența benefică a acestora asupra stării morale a militarilor români nu se amintea absolut nimic. Erau puși față în față cei doi comandanți, generalul Eremia Grigorescu și mareșalul von Mackensen, acesta din urmă fiind învins de soldatul român, ajutat de cel rus.

Concluzia era edificatoare: „Mărășeștii vor rămâne pentru întotdeauna un simbol al mândriei și vitejiei românești".

Vizita veteranilor francezi...

În contextul relansării, fie și timide, a relațiilor româno-franceze, cu prilejul împlinirii a patru decenii de la confruntarea de la Mărășești, autoritățile de la București au organizat vizita în România a unui grup de foști combatanți francezi, care au făcut parte din Misiunea Militară Franceză, condusă de generalul H. M. Berthelot.

În acest scop s-a creat un comitet de organizare compus în majoritate de generali în rezervă, participanți la confruntările din vara anului 1917 și academicieni. Președinte era generalul de armată (r) Constantin Vasiliu-Rășcanu[17], vicepreședinți erau generalii colonei (r) Constantin Gheorghe Popescu și Gheorghe Oprescu, iar din comitet făceau parte generalii-locotenenți Constantin Verdeș și Edmond Stanciu, generalul de armată (r) Mihail Lascăr, generalul-locotenent (r) Ioan D. Popescu, academicienii Ion Jalea, N. Hortolomei, Alexandru Rădulescu, A. Jianu, colonelul Mircea Constantinescu, Traian Micu din partea Ministerului Afacerilor Externe și generalul-locotenent Gheorghe Zaharia, reprezentând Ministerul Forțelor Armate.

Delegația franceză a sosit în România la 1 august 1957, deplasarea ei realizându-se cu avionul și trenul. Ei au fost întâmpinați la aeroportul Băneasa și Gara de Nord de membri ai comitetului de organizare, reprezentanți ai Protocolului Ministerului Afacerilor Externe și ai Secției Legături Externe din Marele Stat Major.

Ea avea în frunte pe generalul Victor Pétin și cuprindea o serie de personalități militare și civile care au făcut parte din Misiunea Militară Franceză în anii 1916, mulți decorați cu ordine și medalii românești pentru faptele lor de arme din timpul războiului.

În ziua de 2 august, președintele delegației franceze Pétin cu un grup restrâns de membri ai delegației au fost primiți la Ministerul Forțelor Armate de generalul colonel Iacob Teclu, comandant al Regiunii a 3-a militare, Cluj[18]. La această primă întâlnire au participat din partea română președintele și vice-președinții comitetului de organizare și Traian Micu din Ministerul Afacerilor Externe. S-a discutat programul vizitei în România, acceptat de generalul Petin, cu excepția decorării unor membri ai delegației franceze, pentru care nu exista aprobarea guvernului francez.

În după amiaza zilei de 2 august, delegație franceză a fost primită de Leontin Sălăjan[19], ministrul Forțelor Armate, în Sala Bizantină a Casei Centrale a Armatei, fostul Cerc Militar al ofițerilor din garnizoana București[20]. Au participat membrii Comitetului de Organizare, atașatul militar al Republicii Franceze la București și locțiitorul atașatului militar român la Paris.

De asemenea, membrii delegației franceze au depus coroane la cimitirul eroilor români – Ghencea, la cimitirul ostașilor francezi din cimitirul Belu, o jerbă de flori la monumentul ostașului francez din Cișmigiu și au participat la adunarea festivă de la Academia Militară „I.V. Stalin”[21] din 3 august consacrată celei de-a 40-a aniversări a bătăliei de la Mărășești.

Cuvântările prezentate de partea română au evidențiat contribuția membrilor Misiunii Militare Franceze în luptele de la Mărășești, iar generalul Pétin a fost foarte atent când s-a atins problema caracterului războiului, distorsionată grav de ideologia regimului. Nu a comentat însă nimic pe marginea acestei chestiuni.

Victor Pétin (centru)

Alocuțiunile oaspeților francezi au ridicat și alte chestiuni, legate de legăturile dintre români și francezi, care nu se regăseau în materialele gazdelor: rolul Franței încă de pe timpul lui Napoleon al III-lea în constituirea statului român independent; legăturile tradiționale dintre Franța și România, ca făcând parte din aceiași gintă latină; rolul deosebit al lui Prezan, Averescu, Berthelot în organizarea armatei române și obținerea victoriei de la Mărășești. De asemenea, au amintit despre monarhie, afirmând că „poetesa" Carmen Sylva (regina Elisabeta) a făcut cunoscut folclorul român în Franța.

Vizita a continuat în provincie, delegația luând parte la solemnitatea de la Mausoleul de la Mărășești din 6 august. Apoi veteranii francezi s-au deplasat la Galați, unde în ziua de 7 august au depus o coroană la cimitirul ostașilor francezi din Galați și au efectuat o excursie pe Dunăre.

Ultimul punct inclus în program a fost Iașiul, care a fost timp de doi ani de zile (noiembrie 1916 – noiembrie 1918) capitala statului român, a „rezistenței până la capăt", cum a fost supranumită. Aici programul a fost mai complex, fiind vizitate fosta casă a generalului Berthelot, șeful Misiunii, unde s-a depus și o jerbă, sanatoriul Clunet, doctorul care a decedat la Iași, cimitirul Eternitatea, unde erau înmormântați serie de militari și civili francezi și unde preotul delegației a susținut o slujbă de pomenire, fabrica de antibiotice din localitate, Palatul Culturii. La Sfatul popular, oaspeților li s-a oferit o recepție de bun venit.

... și problemele ei

Vizita a generat numeroase probleme pentru regim, care a fost obligat să improvizeze, să cosmetizeze, să evite, să distorsioneze destule lucruri pentru a crea o imagine pozitivă oaspeților francezi, care cunoșteau foarte bine România și pe români. Totodată, conduita lor, dar și a persoanelor române care au însoțit delegația, a fost permanent monitorizată, întâlnirile, aprecierile, întrebările, nedumeririle, comentariile, gesturile etc. fiind consemnate cu grijă și interpretate, cel mai adesea în cheie politică.

Au existat subiecte sensibile care au fost ridicate constant de oaspeți cum ar fi: problema Basarabiei; desființarea Institutului francez și a bibliotecii; schimbarea denumirii străzii Berthelot din București în Popov; starea monumentelor franceze și românești din Primul Război Mondial; rolul monarhiei și a unor personalități incomode pentru regim; emigrația română din Franța care critica dur regimul comunist; raporturile Bucureștilor cu Moscova etc.

Vizita delegației de foști veterani francezi a evidențiat o anumită deschidere a regimului de la București față de țările occidentale, față de Franța în special, de care românii erau foarte atașați. În același timp, organizarea sărbătoririi bătăliei de la Mărășesti, când se împlineau patru decenii de la cea mai mare confruntare militară românească din anii marelui război, marchează un început de delimitare față de vulgata stalinistă a anilor 50 privind caracterul participării României la conflagrație și al evenimentelor care au dus, în final, la constituirea statului național unitar în anul 1918.

După unele informații, prin demersurile sale în timpul vizitei în România, generalul Victor Pétin a reușit să elibereze din închisoare pe generalul Gheorghe Mihail (1887-1982), șef al Marelui Stat Major (23 august – 6 septembrie 1940; 23 august – 12 octombrie 1944). Gheorghe Mihail a luptat în campaniile din anii 1916 și 1917, fiind decorat cu ordinul „Mihai Viteazul" clasa a III-a.

Oferim, în cele ce urmează, extrase din darea de seamă semnată de generalul Gheorghe Zaharia, locțiitorul șefului Direcției Superioare Politice a Armatei pentru probleme de propagandă și agitație, privind modul de desfășurare a vizitei și problemele pe care ea le-a generat pentru autoritățile de la București[22]. Documentul a fost reprodus integral, fără intervenții în text, fără adăugiri și omisiuni.

Ministerul Forțelor Armate
Direcția superioară politică
Nr. PP 04208 din 16.08. 1957

Raport asupra vizitei delegației de foști combatanți francezi în țara noastră

1. În dimineața de 7 august delegațiile au plecat cu trenul de la București la Galați. Vizita la Galați a decurs conform programului

stabilit. La monumentul francezilor după ceremonia oficială, preotul francez a oficiat pe neașteptate un scurt serviciu religios. Romînii și sovieticii prezenți au continuat să rămînă, descoperindu-se, fără însă a face cruce.

Generalul Pétin a mulțumit deosebit șefului garnizoanei și reprezentanților puterii locale pentru "felul magnific îtn care sînt întreținute monumentele celor dragi". Dar la un moment dat punînd mîna pe o cruce, un francez a rămas cu degetele pline de vopsea albastră. Speculînd aceasta, însărcinatul cu afaceri Deciry a început să explice membrilor delegației că „nu trebuie să se lase impresionați, deoarece pînă de curînd mormintele erau în stare de degradare și părăginire".

Printr-un ziarist român, ziarista franceză care însoțea delegația a spus că vrea în Galați să meargă acasă la o bătrînă Roth, pictoriță, pentru a-i da un pachet și o scrisoare din Franța. Ofițerii romîni care însoțeau delegația s-au interesat în ce condiții locuiește acea pictoriță (soția unui fost negustor bogat). Dat fiind că li s-a spus că nu locuiește în condiții favorabile, aceștia au aranjat ca bătrîna să fie adusă la vagon, cu un sfert de oră înaintea plecării trenului. Toată problema a fost rezolvată ca și cum ziaristul romîn ar fi rugat pe un coleg din Galați să facă serviciul de a găsi pe pictoriță, fără ca însoțitorii oficiali să aibă aparent vreo legătură cu rezolvarea. Ziaristul romîn a explicat faptul că a trimis după pictoriță, întrucît știa că trenul pleacă devreme, la o oră neprecizată și se gîndea că ziarista franceză să nu-l piardă dacă ar fi început să caute singură pe adresantă. Ziarista franceză a declarat ziaristului romîn după ce a stat de vorbă cu pictorița: „Mă gîndeam că evitați să-mi dați posibilitatea de a sta de vorbă cu o persoană neoficială. Te rog să mă scuzi pentru această impresie greșită pe care am avut-o".

Excursia pe Dunăre a decurs în bune condițiuni, atmosfera a fost în general bună. Unele peisagii permiteau să se vadă transformările care se realizează la noi (construcția cu mașini a unui mare dig cu ajutorul căruia noi terenuri vor fi smulse pentru agricultură, a unor fabrici etc.).

În cuvîntările către reprezentanții autorităților locale generalul Pétin folosea expresii ca „primire minunată", „deosebit de caldă" etc. În convorbirile cu însoțitorii romîni, o serie de membri ai delegației foloseau aceleași aprecieri foarte elogioase asupra felului cum sînt primiți (în special doctorul Delrieu, generalul Chambe, colonelul Fiamma, doctorul Dranez, Servan-Schreiber). Totuși, între ei, membrii delegației comentau uneori nefavorabil o serie de aspecte.

2. În tren, pe timpul drumului de la Galați la Iași (plecarea a avut loc în seara zilei de 7 august), contactele se păstrau îndeosebi la mese. Întrucît vagoanele erau în general separate, era greu ca contactele să se mențină și în alte ocazii. Totuși și așa ele au fost suficiente. A fost chiar mai bine că nu li s-a dat membrilor delegației franceze impresia că sînt într-adins introduși romîni printre ei.

3. La Iași, la coborîrea din tren generalul Pétin a cerut, se pare la indicațiile lui Deciry, o schimbare de program: în loc de ora 10 să se ajungă la cimitir la ora 9 și preotul francez să facă o slujbă religioasă la mormintele francezilor. Francezii au arătat că această parte nu are caracter oficial și poate participa cine vrea dintre noi. Au participat totuși cîțiva dintre romînii care îi însoțeau, precum și ataşatul militar sovietic cu secretarul ambasadei sovietice. Slujba aici a durat mult (vreo ¾ oră). După aceasta au început solemnitățile la partea romînă, ruso-sovietică și în sfîrșit la cea franceză a cimitirului (circuitul de deplasare).

După aceea, la cererea francezilor s-a acceptat iar o schimbare de program: în loc de sanatoriul Clunet s-a mers întîi la statuia generalului Berthelot și apoi la sanatoriul Clunet și fosta locuință a lui Berthelot. La bustul lui Berthelot au depus flori și sovieticii. La locuința lui Berthelot unii francezi l-au întrebat pe colonelul Bantea[23] de ce placa comemorativă este crăpată și cu o literă ruptă la un colț. Deciry l-a întrebat dacă n-ar fi bine să se repare. I s-a arătat că placa este acum înconjurată de un cadru de nichel care o menține. Deteriorările sînt provocate de război, sînt o mărturie vie a războiului și dau plăcii o valoare istorică suplimentară. Delegații au părut satisfăcuți de această interpretare.

La masa dată de sfatul popular s-au rostit toasturi obișnuite în legătură cu care nu este nimic de menționat. După masă (pe la ora 16) delegația s-a împărțit. O parte s-au dus la Co-

pou, alții la fabrica de antibiotice. Cîțiva (inginer Pigrenet, Le Guyader și Leteneur) vroiau să ia tramvaiul pentru a merge spre abator, unde era cîmpul de aviație și vechile gazde. Cei trei, ca și alții, au declarat că nu mai vor să meargă în grup. Invocînd lipsa de turisme și posibilitatea de a se rătăci au fost poftiți într-un autobuz care era la dispoziția ofițerilor romîni ce-i însoțeau și care au mers cu ei. Au mai mers cîțiva tovarăși de la sfat. Le Guyader s-a oprit la birourile abatorului în clădirea căruia a lucrat. A stat de vorbă cu vreo 5-6 muncitori care erau acolo. Le Guyader (un om mai simplu) le-a spus cîteva cuvinte frumoase: „Munca este un scop frumos în viață. Munciți cu drag pentru binele patriei voastre". Leteneur nu și-a găsit vechea gazdă (plecată în Palestina), dar a stat de vorbă mai mult cu un cetățean care are un frate în Franța. Întîmplător a venit după autobuz și șeful securității regiunii Iași, vechi prieten al col. Bantea și N. Șerban, care vroia ca într-o pauză de lucru să stea de vorbă. Cu această ocazie, șeful securității a luat notă de toate legăturile făcute. La întoarcere, inginerul Pigrenet a cerut să se plimbe singur în oraș. Ceilalți doi la fel. S-au luat în prealabil măsurile de securitate necesare. Prin oraș s-au mai plimbat răzleți și alți membri ai delegației. Un caz mai special a fost cu ziariștii francezi (nemembri ai delegației) care au luat legătura cu o cetățeană a cărei mamă ar fi arestată.

În general, prezența francezilor a stîrnit curiozitate, provoca aglomerare de oameni (în fața restaurantului unde au luat masa de dimineață și prînzul oficial). După amiază, cînd s-au suit în autobuz cei trei care au mers spre abator, un cetățean care părea beat împiedica autobuzul să plece. S-a luat măsura să fie desprins de acolo nu de un ofițer de miliție, ci de vreo trei civili care rîdeau ca și cum n-ar fi dat importanță chestiunii. Se poate ca cetățeanul să nu fi fost beat, ci să fi vrut să dea un spectacol cu miliția. Incidentul a durat cîteva minute.

La fabrica de antibiotice n-au mers decît vreo 3-4 francezi, între care Deciry, profesorul Leloriet et și ziarista Reiss. Ziarista îl rugase pe col. Bantea dinainte să o lipească de grupul care va vizita fabrica. După ce a vizitat-o a spus: „Este o realizare extraordinară", dar a adăugat că condițiile de muncă nu sînt dintre cele mai bune, aburii conținînd diferite substanțe chimice nefiind evacuați.

Pe la ora 20,30 toți membrii delegației franceze erau în gară. Plecarea trenului era prevăzută la 23,30 (francezii nu știau aceasta). Pentru a evita în gară adunarea curioșilor din oraș și discuții nedorite sau provocări din partea reacționarilor între francezi și romîni, s-a hotărît ca trenul să plece din Iași la 21,30 și să oprească cele două ore diferență la Grajduri, unde e pădure și răcoare.

4. Înscărcinatul cu afaceri al Franței a căutat în mod vizibil să învenineze atmosfera, să anuleze orice efect pozitiv asupra membrilor delegațitei. El a creat permanent probleme, avînd o purtare obraznică, profitînd de curtoazia romînilor și de eforturile diplomatice care se făceau pe plan general pentru apropierea cu Franța. Astfel:

a. În gara Galați, era o pavoazare care cuprindea drapele romînești, sovietice, albe FMTD și albastre. Imediat a venit la col. Bantea și i-a declarat că protestează formal împotriva faptului că la Galați, spre deosebire de alte părți, nu există drapelul francez. A cerut îndeosebi socoteală de ce e drapelul sovietic. I s-a explicat cu răbdare că pavoazarea n-are nimic de-a face cu delegația, ea este închinată Festivalului care are loc la Moscova (explicația prezenței drapelelor sovietice, albe și albastre). DSPA a luat măsuri pentru a se evita repetarea incidentului la Iași. Acolo, gara a fost pavoazată cu drapele romînești, franceze și sovietice, iar Deciry a mulțumit tov. N. Șerban din Ministerul Afacerilor Externe pentru „pavoazarea corectă".

b. În general, Deciry căuta să opreacă delegația prin locuri unde se puteau culege impresii defavorabile și se opunea acelor măsuri care puteau duce la o lămurire a delegației asupra realităților din țara noastră. La Galați, cortegiul de mașini a trecut seara, înainte de a se înapoia la gară, prin fața marei catedrale reconstruite recent. Înăuntru erau lumini, se oficia vecernia. Întrucît francezii au privit cu curiozitate aceasta, tov. N . Șerban i-a poftit să intre în biserică. Deciry i-a îndemnat să nu intre, „căci nu e prevăzut în program". Peste capul lui, jumătate din delegație a intrat și a stat de vorbă cu preotul. Cîțiva din jumătatea care plecase, auzind impresiile celor care au vizitat catedrala, s-au întors și au intrat și ei în catedrală.

La Iaşi, după vizitarea cartierelor mărginaşe ale cimitirului şi sanatoriului doctor Clunet, preşedintele sfatului, la sugestia noastră, a propus lui Pétin ca delegaţia să se oprească la Palatul Culturii. Anterior Deciry se opusese acestei idei cînd au dat-o însoţitorii romîni sub pretextul că „e obositor" (ceea ce nu era invocat cînd puteau fi văzute case dărăpănate, oameni prost îmbrăcaţi, etc.). Atunci însă, cînd invitaţia a venit din partea gazdei locale, francezii nu s-au mai putut opune. La Palatul Culturii, ataşatul militar francez s-a dus într-o sală laterală să privească cu curiozitate o lozincă mare care se pregătea pentru 23 August cu litere decupate. Apoi a comentat cu alţii nefavorabil textul acestei lozinci.

Cînd s-a intrat în partea rusească a cimitirului, Deciry, văzînd monumentul cu secera şi ciocanul, fără a se interesa de situaţie, a ridicat imediat pretenţia că „aici nu este cimitiru1 cu soldaţi din primul război mondial. De ce neaţi adus?" Atunci colonelul Bantea i-a răspuns: „Aici sînt în continuare trei cimitire cu morţi ruşi căzuţi pentru Romînia: 1877, 1916-1917 şi 1944. Cel din primul război mondial este în mod normal la mijloc. Nu s-au prevăzut helicoptere ca să aterizeze direct la cel din 1916-1917". Deciry n-a mai spus nimic.

c. În excursia pe Dunăre s-au întîlnit vapoare franceze. Deciry a făcut atenţi pe toţi şi a început să le explice rostul prezenţei lor. El le-a spus: „Regimul convenţiei de la Belgrad nu mai permite ca odinioară 1ibera circulaţie a vapoarelor franceze pe Dunăre". Totuşi, a adăugat că guvernul romîn, încheind un acord cu Franţa, a permis în anumite condiţii circulaţia acestor vase franceze în apele romîneşti şi cooperarea lor cu Navromul.

d. La cimitirul din Iaşi, maiorul Paraschiv a auzit cînd Deciry spunea unui membru al delegaţiei încet, arătînd pe cei cîţiva din mahala care se adunaseră acolo: „Ce popor abrutizat".

e. La Iaşi cînd generalul Cochet s-a ridicat de 1a masă ca să plece la aerodrom cu avionul special, ataşatul militar francez a venit la colonelul Bantea spunîndu-i că Deciry ţine foarte mult ca el, ataşatul militar, să-l însoţească pe Cochet (problema n-a fost ridicată decît în acest ultim moment). Necunoscînd uzanţele diplomatice şi regulile de deplasare ale diplomaţilor străini, col. Bantea i- a dat răspunsul că nu cunoaşte precis ce fel de avion a venit şi care sînt condiţiile de deplasare. Îl roagă pe d' Helgonach să aştepte răspunsul la cererea sa. După un scurt schimb de păreri împreună cu tov. Şerban de la MAE, lt. col. Ranga şi mr. Paraschiv, lt. col. Ranga a fost trimis la aeroport ca să vorbească cu comandantul aeroportului şi să i se explice ataşatului militar francez că avionul este trimis pentru a-l lua pe generalul Cochet. Echipajul trebuie să aibă de la punctul de pornire permisiunea de a lua alte persoane decît cele indicate. Aceasta ar cere întîrziere şi ar putea duce la amînarea pe a doua zi a plecării (era seara). Dar la aerodrom cînd a sosit Lt. col. Ranga, Deciry îl plasase de acum pe d' Helgonach în avion, punîndu-ne în faţa faptului împlinit. Generalul locotenent Verdeş, care conducea oficial pe Cochet, a acceptat această situaţie. Atunci Lt. col. Ranga s-a suit şi el în avion şi a însoţit pe cei doi la Bucureşti. Faptul în sine n-ar avea importanţă (avion de un model cunoscut, traseu cunoscut de ataşatul militar francez şi aterizarea pe aerodrom civil – s-a anunţat din nou Bucureştiul în acest scop). Dar aici e vorba iar de o obrăznicie şi de impunerea voinţei lor.

5. Şeful delegaţiei şi vice preşedintele au ascultat cu multă atenţie indicaţiile lui Deciry, cu toată diferenţa de vîrstă. Fără prea multă fereală îi supuneau lui Deciry textele discursurilor şi ale interviurilor, sau uneori le primeau de-a gata redactate de Deciry.

6. Călătoria a prilejuit luarea de contact între francezi şi reprezentanţii sovietici. Generalul Jurovliov s-a întreţinut îndeosebi cu Pétin. Au fost schimbate cuvinte curtenitoare, s-a vorbit de tradiţia alianţei franco-ruse. La un moment dat Pétin i-a spus generalului Jurovliov: „Noi nu uităm îndeosebi aportul deosebit adus de URSS în al doilea război mondial, faptul că victoriile ei, îndeosebi cea de la Stalingrad au determinat o nouă desfăşurare a războiului". În cadrul acestor conversaţii, generalului Pétin i s-a părut că generalul Jurovliov pune problema în spirit antigerman. Pétin a spus: „Noi vrem să fim prieteni cu Rusia. Dar am dori să nu mai fim nevoiţi să ridicăm armele împotriva germanilor, contra cărora a trebuit să luptăm de cîteva ori în decursul ultimelor sute de ani". Generalul Jurovliov a răspuns: „Sînt întru totul de acord cu dvs. Noi nu înţelegem ca prietenia

cu URSS să vă împiedice să creați relații pașnice și de prietenie cu poporul german. Înșiși noi sovieticii ne străduim să stabilim asemenea relații cu poporul german".

Secretarul de ambasadă Goncearuc care vorbește franceza s-a întreținut amical cu mai mulți membri ai delegației. Însăși prezența și curtoazia sovieticilor a avut o influență foarte pozitivă asupra atmosferei. La una din mese, ziarista Edith Schreiber mărturisea lui Goncearuc și colonelului Bantea: „Îl văd prima dată rîzînd pe generalul sovietic. Nu-mi închipuiam că glumește și rîde". I s-a răspuns că dacă era mai atentă putea observa această atmosferă de prietenie și bună dispoziție de la început.

7. La Iași sfatul popular n-a mobilizat turisme suficiente. A fost nevoie și de două autobuze. Francezii dădeau buzna la turisme. Cînd generalul sovietic a fost condus spre un turism, francezii au intrat înaintea lui și l-au ocupat. Din modestie, generalul Jurovliov n-a vrut să permită ca să i se evacueze o mașină și s-a dus la autobuz. Tov. Șerban și colonelul Bantea au luat legătura cu organele locale și s-a luat măsura ca pe lîngă generalul Jurovliov să se dea ca însoțitor permanent un tovarăș de muncă de răspundere de la sfat; să i se dea o a doua mașină în ordinea cortegiului, iar șoferul respectiv să nu deschidă portierele pentru altcineva. Datorită acestei măsuri, ulterior lucrurile au mers mai bine și în această privință. Datorită modestiei sale, generalul Jurovliov trebuia mereu invitat în primele rînduri.

8. Și la Galați și Iași generalul Pétin a căutat să fie „popular", să ia conact cu cei ce se strîngeau în jur. El a mai avut pretenția că de ce la bustul lui Berthelot „n-a fost lăsat poporul să vie sau n-a fost anunțată populația". Colonelul Bantea i-a explicat că lipsa de public se datorește schimbării de program pe care ei înșiși au cerut-o. Ceremonia la bust după programul inițial trebuia să aibă loc o oră mai tîrziu. La aceasta n-a mai răspuns nimic.

În același timp, la Iași organele locale au comis o greșală. Trebuia făcută o anumită mobilizare cu oameni (printre care și veterani) apropiați regimului nostru și cunoscuți. La Iași din lipsă de mobilizare la bustul lui Berthelot și în alte părți în jurul delegației se strîngea spontan lume, veneau gospodine de la piață, și unii copii rău îmbrăcați.

Generalul Pétin deși a fost lămurit de tovarășii de la MAE, totuși a întrebat de ce nu vrem să plătim daunele de război, pentru a putea intra în relații normale cu Franța. De asemenea, generalul Pétin insistă asupra faptului că este necesar să se redeschidă Institutul Francez din București.

9. Generalul Chambe, fost ministru al informațiilor în Algeria, în guvernul Giraud, avea obiceiul de a repune în discuție problemele puse cu o zi înainte, pentru a surprinde eventuale contraziceri. Astfel, a întrebat pe lt.col. Ranga și maiorul Paraschiv aceleași probleme pe care cu o zi înainte le pusese colonelului Bantea (Basarabia). Pe vapor, generalul Chambe, într-o convorbire cu colonelu1 Bantea a cerut din nou relații asupra agriculturii (dacă s-au plătit despăgubiri celor expropriați, modul de organizare a muncii în coooperativele agricole de diferite tipuri). Apoi a ridicat problema dreptului de moștenire și a părut surprins cînd i s-a explicat că n-a fost niciodată abolit. În sfîrșit a ridicat problema vizelor, a exprimat părerea că guvernul face greutăți deplasării romînilor în străinătate, în timp ce orice francez merge unde vrea și cînd vrea în străinătate. Colonelul Bantea i-a adus la aceasta mai multe argumente:

a. Că situația dificilă cu deplasările în străinătate devine tot mai puțin frecventă în Romînia.

b. Ea și-a găsit explicația (în măsura în care a existat real, căci se spun multe exagerări în străinătate în această privință) condițiilor de transformări revoluționare care au existat la noi (care nu au dus la restricții chiar atît de mari cum au existat în Franța în timpul revoluției franceze), transformări care s-au suprapus „războiului rece", nedorit de noi.

c. Dificultățile de deplasare își găsesc originea și în problemele valutare și comerciale nerezolvate legate de practica nerealistă a micșorării artificiale a schimburilor cu Romînia, împotriva străduințelor părții romînești.

d. În sfîrșit, în Franța există fugari care se dedau la provocări împotriva romînilor care vin în Franța. Colonelul Bantea l-a întrebat la acest punct pe generalul Chambe: „Pe dv., domnule general, v-au tras oamenii de mînecă aici, au intrat buzna în camera dv., au cerut să deveniți comunist, să vă părăsiți țara?" Cham-

be la aceasta a recunoscut că un guvern trebuie să asigure liniștea și securitatea cetățenilor străini care vin în vizită. I s-a explicat apoi lui Chambe că romînii fugari în Franța sînt hitleriști care au stăruit în ruperea Romîniei de Franța, care profesau jignirea și denigrarea națiunii franceze numind-o „popor degenerat" și care în majoritate au fugit din Romînia împreună cu nemții.

Într-o altă discuție la Iași, Chambe a rugat pe col. Bantea să întrebe orchestra dacă știe cîntecul „Plînge Bistrița". Doar cu cîteva zile înainte, Chambe arătase că acest cîntec exprima tendința de anexiune a Basarabiei. S-a mers de formă la orchestră și i s-a răspuns lui Chambe că cei din orchestră n-au auzit de acest cîntec. De asemenea, unii membri ai delegației, ca de pildă, B.P. Louis și M. Fiamma, insistă asupra Basarabiei, urmărind probabil ca astfel să creeze animozități între noi și tovarășii sovietici.

Chambe împreună cu Jean Aman au mai adăugat că regretă că la Mărășești unde totul a fost foarte bine organizat, nu li s-a dat posibilitatea să meargă pe cîmp, să vadă locurile pe care au luptat. Au adăugat că speră să o facă peste doi ani, deoarece poate la anul va veni în Franța o delegație romînă.

10. A produs o deosebită impresie acordarea unui avion special pentru generalul Cochet. Chambe a spus față de Cochet: „La noi așa ceva se acordă doar președinților de republică și președinților de consiliu".

11. Festivitățile organizate cu prilejul aniversării a 40 de ani de la bătălia de la Mărășești au plăcut în mod deosebit membrilor delegației franceze. În acest sens, afirmațiile lor sînt deosebit de elogioase. Astfel, Chalamel și Delrieu au spus că festivitățile de la Mărășești, în special defilarea, au fost „extraordinare". Referindu-se tot la aceste festivități, generalul Cochet a subliniat faptul că 1a noi s-au păstrat anumite tradiții militare, tradiții care, din păcate, în Franța au dispărut, iar Leteneur Charles a afirmat că a văzut în soldații ce au defilat pe adevărații urmași ai înaintașilor lor de la Mărășești. Tot el a reliefat faptul că l-a impresionat modul cum a jurat comandantul Diviziei 9 Mc. „Mărășești", în momentul cînd a primit Drapelul de luptă. „Sînteți tineri, dar îmi place că vă iubiți patria voastră de astăzi", a spus el.

12. Unii membri ai delegației au apreciat favorabil în discuțiile cu noi dezvoltarea țării noastre. Este semnificativă în acest sens afirmația lui Guy de Coursson, care a arătat că: „dezvoltarea economică a Romîniei este cu totul impresionantă, precum și perspectivele de care vorbim. Aș fi foarte fericit ca peste cîțiva ani să vizitez din nou Romînia". Medicul Dronez Eugene a subliniat de asemenea că am făcut mari progrese. Nu se aștepta să fie chiar astfel. Făcînd o comparație între situația economică de la noi și situația economică din Franța, dl. Leteneur Charles sublinia că multe din greutățile economice prin care trece Franța, tot răul, se datoresc marii finanțe.

Mulți dintre membrii delegației franceze au arătat că este necesar ca legăturile economice și culturale dintre RPR și Franța să se lărgească. Dl. Delrieu Jules a arătat că în această privință se face prea puțină propagandă turistică. El și alți membri ai delegației și-au exprimat părerea de rău că de pe piața noastră lipsesc ziarele franceze. În legătură cu aceasta trebuie subliniată impresia ce a făcut-o asupra lor faptul că MAE s-a îngrijit să primească ziare și reviste în limba franceză.

Trei dintre membrii delegației, negustori, printre care și d. Leteneur Charles, au fost primiți la Camera de Comerț a RPR. Acestora urmează să li se prezinte în zilele următoare cîțiva reprezentanți ai organizațiilor noastre comerciale pentru încheierea de contracte. Dl. Leteneur Charles a spus că va deschide în Franța un birou comercial pentru schimburile cu RPR. Unii dintre membrii delegației franceze au luat legătura cu rude și cunoștințe. Generalul Gabriel Cochet s-a întîlnit cu 2 surori ale sale și un nepot, iar medicul Bonnet Louis a luat legătura cu o fostă infirmieră.

13. Doctorul Delrieu a spus colonelului Bantea, ca un lucru discret, chestiunea scrisorii fugarilor. Delrieu adaugă că el a fost acostat într-un restaurant la Paris de un anume Ciotari, care i-a vorbit în sensul scrisorii. Cînd i s-a arătat cine sînt acești romîni fugari, Delrieu a spus că ar fi bine de scris guvernului francez despre aceasta. I s-a răspuns că se pare că guvernul francez cunoaște bine problema. I s-a sugerat să ceară detalii de la legația noastră din Paris. Delrieu și-a manifestat nemulțumirea că s-a organizat aducerea unui preot. Delrieu ar-

gumenta că el e de pildă protestant, ce nevoie are el de slujbele preotului catolic. Delrieu, în discuții vorbea de rolul băncilor și marii industrii în determinarea politicii franceze.

Dar în alte convorbiri cu francezii făcea și remarci negative la adresa noastră (ex. el spunea: „S-au făcut evident aici multe eforturi. Bucureștiul a devenit o capitală modernă. Dar țăranii au rămas niște primitivi. După 13 ani s-a reconstruit prea puțin la Iași și Galați, care arată dărăpănate. La Paris se construiește mai mult și mai repede decît aici". Delrieu cu Leteneur au ridicat din nou problema decorațiilor. Li s-a explicat că de la ei e toată vina că n-au primit. În general se pare că primirea unor decorații ale RPR este foarte dorită de membrii de rînd ai delegației.

14. Cu ziaristul R. S. Schreiber s-a întreținut mai îndelung tov. Șerban. Schreiber a arătat că este surprins de transformările pe care le constată în Romînia, că se simte un avînt general de muncă datorat – spre deosebire de Franța – unui scop împărtășit de masele largi. A subliniat că în special transformările economice sînt cu totul remarcabile, dar că are rezerve în ceea ce privește libertatea individuală, dînd ca exemplu faptul că o familie cu care a vrut să ia contact a refuzat să-l vadă, manifestînd frică de acest lucru.

Cu ocazia acestei discuții i s-a arătat o serie de realizări importante în domeniul industriei și agriculturii (la care a făcut remarca că are impresia că în Romînia s-a menținut mai bine decît în alte țări socialiste echilibrul dinte aceste două sectoare) și i s-a explicat că este firesc ca în unele pături ale populației, de altfel reduse, care s-au aflat și se mai află pe poziții dușmănoase noului regim să persiste încă teama de care vorbea. Guvernul romîn promovează însă politica de lărgire a relațiilor cu toate țările, indiferent de regimul lor politico-social, ceea ce se traduce în cel e din urmă prin contacte între oameni și ar fi deci nefiresc ca ele să fie stînjenite de către organele de stat, dacă nu sînt îndreptate împotriva regimului de democrație populară. A răspuns că explicația i se pare justă, fiind caracteristică transformărilor revoluționare.

Tov. N. Șerban i-a vorbit apoi de o serie de calomnii și minciuni sfruntate care apar în ziarele franceze sau sînt difuzate de Radio Paris, arătînd că acum dl. Schreiber va avea ocazia să afle adevărul. El a răspuns că-și permite să scrie în ziarele care-i stau la îndemînă cu multă obiectivitate despre Romînia și că în actualele condiții internaționale datoria ziariștilor din ambele țări este să lupte împotriva dezinformării, a relei credințe. Pentru a-și demonstra „buna credință" i-a citit tov. Șerban o pagină din blok-notesul său – cu aprecieri favorabile asupra situației din Romînia, însă a adăugat că va trebui să se gîndească la felul cum le va da publicității pentru a nu i se spune c-a devenit comunist.

Într-o discuție cu tov. I. Ghimeșan, redactor la „Roumanie Nouvelle", R. S. Schreiber a remarcat că Legația noastră la Paris va trebui să aibă legături mai strînse cu presa și că el este dispus să ajute prin ziarele care-i stau la dispoziție la dezvoltarea relațiilor romîno-franceze. Schreiber a oferit în dar generalului în rezervă Oprescu 1/2 kg cafea. Cînd generalul Oprescu s-a dus la hotel să-și primească darul, a fost primit de secretara lui Schreiber care i-a oferit darul și l-a scuzat pe Schreiber pe motivul că, avînd o criză de gută, nu-l poate primi.

În aceeași zi și la aceeași oră, însă, generalul în rezervă Popescu Constantin l-a văzut pe Schreiber coborînd dintr-un taxi, în Bulevardul Dacia, după aprecierea sa în dreptul casei cu nr. 42, unde a intrat.

Într-o discuție a tov. N. Șerban cu Guy de Coursson, acesta din urmă s-a arătat interesat îndeosebi de dezvoltarea relațiilor comerciale dintre RPR și Franța. S-a interesat în special de problema exploatării stufului din Deltă, de producția petroliferă și fără a se angaja personal în mod concret l-a aprobat pe Ch. Leteneur în planul acestuia de a deschide la înapoiere un birou pentru stimularea schimburilor comerciale romîno-franceze.

15. Comitetul de organizare a desfășurat în general o activitate pozitivă. Francezii au fost impresionați că generalii bătrîni există, se bucură de cinste, poartă uneori uniforma (Vastiliu Rășcanu la festivitatea de la Academia „Stalin"). Totuși membrii comitetului au făcut și unele greșeli. Unele aspecte asupra sincerității lui Vasiliu Rășcanu nu pot fi lămurite. Pe vapor, la Galați, Rășcanu s-a izolat multă vreme cu Chambe și au discutat aprins. Cînd după vreo jumătate de oră cineva dintre

noi s-a apropiat de ei, au coborît pe puntea de jos, dar iar s-au izolat. Totuşi, tov. N. Şerban de la MAE l-a auzit în treacăt pe Vasiliu Răşcanu spunîndu-i lui Chambe: „Vă asigur domnule general că proprietatea este respectată".

Generalul Popescu Constantin într-o discuţie cu un francez care i-a vorbit de cooperativele agricole la ei, a spus: „La noi ţăranul se teme încă de moşieri. La voi, văd că mergeţi spre socialism".

În acelaşi timp însă Generalul Popescu Constantin a avut o atitudine plină de atenţie faţă de generalul Jurovliov.

Generalul Popescu Ion la masa de la Iaşi spunea de faţă cu un francez care ştie bine romîneşte: „N-am mai văzut Cotnari pe piaţă de 15 ani. Păcat !". Cînd tov. N. Şerban i-a răspuns că se găseşte totuşi, el i-a răspuns: „Să spunem adevărul. Nu există".

Generalul Oprescu a fost întrebat de Cochet la masa de pe vapor cum se numeşte vasul. I-a răspuns: „Republica" – ceva mai tîrziu a adăugat „Dar eu aş bea în cinstea vasului Imperiul". Întrucît de faţă era colonelul Bantea, nu e de presupus că a fost un act ostil, ci doar o prostie spusă ca să se afle în vorbă, mai ales că generalul Oprescu a avut atitudine pozitivă în restul timpului, cu excepţia faptului că atunci cînd Pétin se apropia de oamenii adunaţi în jur, Oprescu striga oarecum cu îndemnul de a fi relevat: „Vive la France" (Trăiască Franţa).

16. Traducătorii nu au fost bine aleşi. Traduceau aproximativ şi greoi şi nu erau prea orientaţi politiceşte, nu au avut o atitudine politică activă.

17. Adaus despre problema Alsaciei menţionată în primul raport: cînd a venit vorba de Alsacia, doctorul Delrieu a spus că alsacienii nu-i simpatizează pe francezi, că ei sînt germani, că mulţi dintre ei au primit bine pe hitlerişti. Chalamel a protestat, spunînd că aceasta este o concluzie pripită, că nu e un fenomen general şi că concluzia lui Delrieu se întemeiază pe excepţii.

18. Unii membri ai delegaţiei au oferit cărţi de vizită cu adresele lor şi au cerut adresele personale ale unora din însoţitorii romîni. Generalul Chambe şi Dramez au luat adresa colonelului Bantea. Chalamel a dat adresa sa de la Paris maiorului Paraschiv invitîndu-l să mănînce o dată împreună, etc.

Concluzii

În general apreciem ca pozitive rezultatele vizitei în RPR a delegaţiei de foşti combatanţi francezi. Este neîndoielnic că cei mai mulţi, văzînd realităţile din RPR şi-au putut da seama de caracterul calomnios al propagandei întreţinute în Franţa de reacţiunea franceză şi de fugarii romîni. Este de aşteptat că cel puţin unii dintre ei, în cercurile cu care sînt în contact vor povesti despre cele văzute.

Pozitiv este în primul rînd faptul că delegaţii au văzut la noi mulţimi animate, vesele, dornice de muncă, spre deosebire de descrierile care li se fac în Franţa şi care prezintă ţara ca o imensă închisoare cenuşie.

Toţi au putut remarca consideraţia de care se bucură cultura franceză şi limba franceză. Au ridicat problema lipsei de ziare franceze pe piaţă.

Cel puţin o parte din membrii delegaţiei franceze trebuie să fi reţinut că în discuţiile cu ei conducătorii noştri au subliniat că şi cercurile de conducere din ţara noastră împărtăşesc dorinţa de strîngere a contactelor multilaterale cu Franţa.

Este necesar ca legaţia noastră din Paris să folosească legăturile create de delegaţia care ne-a vizitat şi ca aceste legături să fie menţinute şi pe linia veteranilor de la noi.

Locţiitorul şefului DSPA,
General maior Gh. Zaharia

(*Arhivele Militare Române., fond Direcţia Superioară Politică a Armatei, dosar nr. 9462, f.183-197)*

NOTE

[1] Pentru detalii privind achiziţionarea materialului de război din Franţa în perioada războiului a se vedea: Vasile Rudeanu, *Memorii din timpuri de pace şi de război 1884-1929*, ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de Dumitru Preda şi Vasile Alexandrescu, Cavallioti, Bucureşti, 2004.

[2] Thelot a se vedea, Jean Noël Grandhomme, *Henri-Mathias Berthelot (1861-1931). Du culte de l'offensive à la strategie globale,* ECPA, 2011.

[3] Detalii în. *Général H. M. Berthelot.80 ans après la Mission Française en Roumanie 15-16 octobre 1996*, care conţine actele colocviului bilateral, orga-

nizat de Institutul pentru Studii Operativ-Strategice și Istorie Militară și Serviciul Istoric al Armatei de Uscat din Franța; Jean- Noël Grandhomme, *Le Général Berthelot et l' action de la France en Roumanie et en Russie Méridionale (1916-1918)*, Chateau de Vincennes, Paris, 1999, p. 219-550; Prof univ dr. Gheorghe Nicolescu, *Contribuții franceze la reforma structurilor organizatorice ale armatei române în primul război mondial*, în *Reforma militară și societatea în România de la Carol I la a doua conflagrație mondială*, „Occasional Papers", anul 6, nr. 8, 2007, p. 129-144, Generalul Henri Berthelot, *Memorii și corespondență (1916-1918*), introducere de Glen E. Torrey, traducere din limba franceză, de: Mona Iosif, Editura Militară, Bucurști, 2011; Marcel Fontaine, *Jurnal de război. Misiunea în România, noiembrie 1916-aprilie 1918*, cuvânt înainte de Alain Legoux, introducere de Daniel Cain, traducere din franceză și postfață de Micaela Ghițescu, Humanitas, București, 2016, etc.

[4] Jean Nouzille, *La politique de cooperation militaire francaise dans l' Est et le Sud-Est europeen*, în „Batir un nouvelle securité. La cooperation militaire entre la France et les Etats d Europe centrale et orientale de 1919 a 1929", Paris, 2001; Traian Sandu, *La Roumanie dans les dispositifs francais de securité en Europe centrale-orientale (1919-1933*), în Idem, p. 467-483; Maria Georgescu, *România, Franța și securitatea europeană în anii '20. Speranțe și iluzii*, Editura Militară, București, 2004.

[5] Petre Otu, *Mareșalul Averescu. Militarul, omul politic, legenda*, ediția a II-a, Editura Militară, București, 2016, p. 337.

[6] Georgiana Scurtu, *Relațiile internaționale în contextul celui de-al doilea război mondial. Studiu de caz relațiile dintre România și Franța octombrie 1938-iunie 1940*, Institutul Cultural Român, București, 2006.

[7] Ana-Maria Stan, *Relațiile franco-române în timpul regimului de la Vichy 1940-1944*, Argonaut, Cluj-Napoca, 2006; Gavin Bowd, *Paul Morand și România*, traducere de Ana Maria Stan, Corint, București, 2008.

[8] Frederic Bozo, *La politique étrangère de la France depuis 1945,* Éditions la Découverte, Paris, 1997.

[9] Unele detalii despre această perioadă în Jean Mouton, *Jurnal România 1939-1946*, în românește și cuvânt introductive de Dumitru Hâncu, Editura Vivaldi, București, 2008.

[10] Marcel Fontaine, *op.cit.* p. 9. Marcel Fontaine a fost un ofițer francez, membru al Misiunii Militare Franceze (noiembrie 1916-martie 1918). A revenit în România cu Misiunea Universitară Franceză (1919) s-a căsătorit cu o româncă și a rămas în țară până în 1948, când a fost obligat să plece, Liceul Francez al cărui director era, fiind desființat.

[11] Micaela Ghițescu, *Între uitare și memorie*, Humanitas, București, 2012.

[12] Mihail Roller, *Istoria RPR: manual unic pentru clasa a XI-a medie*, Editura de Stat, București, 1948.

[13] Pentru controversele față de această problemă a se vedea Florin Constantiniu, *De la Răutu și Roller la Mușat și Ardeleanu*, Editura Enciclopedică, București, 2007; Apostol Stan, *Istorie și politică în România comunistă*, Editura Curtea Veche, București, 2010; Felician Velimirovici, *Istorie și istorici în România comunistă (1948-1989)*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2015 etc.

[14] „Scânteia", 7 august 1947, seria a III-a, anul XVI, nr. 890.

[15] Referirea era la „episodul Tămădău". La 14 iulie 1947, 14 fruntași ai Partidului Național Țărănesc (P.N.Ț), între care se afla și Ion Mihalache, vicepreședinte, au încercat să părăsească țara la bordul a două avioane. Pe câmpul de la Tămădău, ei au fost arestați și apoi deferiți justiției împreună cu întreaga conducere. Acest eveniment, ce a fost o înscenare, a constituit un pretext pentru interzicerea activității P. N. Ț. și a întregii opoziții politice.

[16] General colonel în rezervă Constantin Argeșanu, *Patrucezi de ani de la Bătălia de la Mărășești*, în „Viața Armatei", anul X, nr. 7, iulie 1957.

[17] **Constantin Vasiliu Răşcanu** (1887-1980). Absolvent al Școlii de ofițeri de infanterie (1906-1908) și al Școlii Superioare de Război (1919-1921). A acces la gradul de general de brigadă în 1939 și a ajuns la cele de armată în 1948. A comandat între altele, Brigada 45 infanterie, Divizia 1 munte, Corpul 5 teritorial. A fost un ministru de Război în perioada 6 martie 1945-29 noiembrie 1946.

[18] **Iacob Teclu** (1899-1976). A absolvit Școala militară de ofițeri (1916-1917) și Școala Superioară de Război (1933-1935). În timpul Primului Război Mondial a fost comandant de pluton, iar în perioada interbelică a îndeplinit diverse funcții; comandant de companie; ofițer în Marele Stat Major, șef birou în cadrul Direcției personal a Ministerului Apărării Naționale (1940-1942). În aprilie 1942, având gradul de locotenent-colonel, a fost numit locțiitorul comandantului Regimentului 27 infanterie. Cu această unitate a luat parte la bătălia de la Stalingrad, fiind luat prizonier. A acceptat să facă parte din Divizia Tudor Vladimirescu-Debrețin. În anii 1943-1945 a fost șef de stat major al acestei mari unități, iar o scurtă perioadă (31 ianuarie-10 martie 1945), comandant. A participat la campania din vest (1944-1945). În perioada postbelică a urcat în

ierarhia militară până la gradul de general de armată (1964). A funcții înalte dintre care amintim: subșef al Marelui Stat Major (1948-1949, 1950-1952), comandant al Regiunii a III-a militare cu sediul la Cluj (1952-1955), locțiitor la ministrului Forțelor Armate (1955-1957), comandant al Academiei Militare 1957-1965)

[19] **Leontin Sălăjan (Leon Szilaghi)** (1913-1966). General și om politic comunist. Din 1945, Leontin Sălăjan a fost membru al CC al PCR și al Biroului Politic și, pe rând, ministru al construcțiilor (1948), apoi șeful Marelui Stat Major (1940-1954), iar din 3 octombrie 1955, titular al Ministerului Forțelor Armate, până la moartea sa, survenită la 28 august 1966.

[20] Detalii despre istoria acestei instituții și a palatului care o găzduiește în Petre Otu, *Cercul Militar Național*, Editura Militară, București, 2011.

[21] În 1889 s-a înființat, din inițiativa generalului Ștefan Făcoianu, Școala Superioară de Război (SSR), scopul fiind pegătirea în țară a ofițerilor de stat major. La 6 decembrie 1939 s-a inaugurat, în prezența regelui Carol al II, a autorităților civile și militare, noul local. De asemenea, cu aceeași ocazie, s-a aniversat și semicentenarul instituției. După al Doilea Război Mondial modelul sovietic a fost impus și în învățământul superior militar românesc. În 1948 SSR a fost desființată și s-a creat Academia Militară. Un an mai târziu s-a înființat patru academii militare: Academia Militară (de comandă și stat major), denumită „I. V. Stalin", Academia Militară Politică, Academia Tehnică Militară, Academia Spatelui Armatei. Aceasta din urmă s-a desființat în 1953, sarcinile ei fiind preluate de Academia Militară. Procesul de restructurare a continuat, în 1957 și 1959, desființându-se academiile politică și tehnică militară. Din 1957 denumirea a fost Academia Militară Generală. (Detalii în *Istoricul Școlii Superioare de Război 1889-1939*, București, 1939; General locotenent Mircea Agapie, maior Dănuț-Mircea Chiriac, maior Ion Emil, maior Constantin Hlihor, *De la Școala Superioară de Război la Academia de Înalte Studii Militare.Comandanți, profesori, absolvenți (1889-1895*), Editura Academiei de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 1995).

[22] Gheorghe Zaharia, general-maior, din 1971 general locotenent (r), a rămas în funcția de locțiitor al șefului Direcției Politice Superioare a Armatei pentru probleme de propaganda și agitație, până la 17 octombrie 1959. Din 1961 a fost director adjunct al Institutului pentru Studii Social Politice de pe lângă Comitetul Central al Partidului Muncitoresc (Comunist) Român.

[23] *Eugen Bantea* (1921-1987). Colonel, înaintat general la 7 mai 1971, A fost director al Casei Centrale a Armatei (1952-1953), director al Editurii Militare și primul director al Centrului de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară (CSCITM) (1969-1977), ce și-a început activitatea la 1 octombrie 1969. În această ultimă calitate a acționat pentru amplificarea cercetării istoriei militare românești și conectarea acesteia cu lumea academică românească și internațională.

PROPAGANDA SOVIETICĂ ÎN VEDEREA OCUPĂRII TERITORIILOR ROMÂNEȘTI ÎN 1940

DANIELA ȘIȘCANU *

Abstract

The paper is focused on the investigation of the forms and methods of Soviet propaganda used in order to support the diplomatic action, ideological motivation, explanation and justification of the military operations carried out aiming to occupy Romanian territories, in accordance with the secret protocol of the Soviet-German Non-aggression Pact, in 1940. The objective of the study is to underline the Soviet propaganda's stratagems used in the context of the occupation of Bessarabia, Northern part of Bucovina and Hertza region, and to expose the instruments and the nature of the propaganda after the occupation of the Romanian territories and the creation of the Moldavian Soviet Socialist Republic.

Keywords: *propaganda, Molotov-Ribbentrop Pact, territorial claims, occupation, the Political Direction of the Red Army, the ultimatum, the campaign "of liberation", Romanian territories*

Obiectul acestui articol îl constituie propaganda sovietică privind ocuparea teritoriilor românești în contextul aplicării Pactului sovieto-german de neagresiune în anul 1940. Este important de subliniat că propaganda politică și militară a reflectat și a susținut diplomația și forța militară sovietică, a avut cauze care i-a determinat existența, un scop clar și finalitate. Propaganda a avut spațialitate, dimensiuni cuprinse în interiorul unor limite, care au definit-o și au făcut-o să se distingă în raport cu alte caracteristici ale procesului de pregătire pentru invazia și ocuparea teritoriilor românești, dar și de perioadele ante- și post-ocupare a Basarabiei, Nordului Bucovinei și ținutului Herța.

Mesajul propagandistic al URSS împotriva statului român a fost lansat și modelat în primii ani ai disputei româno-sovietice, în legătură cu unirea Basarabiei cu România. Intensificarea propagandei antiromânești în perioada interbelică se produce odată cu formarea, în 1924, a Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești, pe malul stâng al Nistrului, cu scopul declarat și puternic mediatizat de a ocupa teritoriile românești și a extinde revoluția

* Cercetător științific, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

proletară în Balcani și Europa de Est. Stabilirea relațiilor diplomatice româno-sovietice în 1934 a fost urmată de o perioadă de calm relativ între cele două țări vecine, până la agravarea raporturilor în 1938. După impunerea celor trei Țări Baltice a tratatelor „de ajutor reciproc" prin care era asigurată staționarea Armatei Roșii pe teritoriul lor, Moscova a solicitat României, prin intermediul revistei „Коммунистический Интенарционал" (Internaționala Comunistă), încheierea imediată a acordului de ajutor reciproc cu Uniunea Sovietică. Propaganda cominternistă, respectiv propaganda sovietică, reitera poziția Partidului Comunist din România – secție a Internaționalei Comuniste, privind „componența multinațională a statului român" și dreptul minorităților la autodeterminare.

În cadrul general al intențiilor sale agresive față de România, conducerea sovietică a hotărât să intensifice activitatea din RASSM. Astfel, în vederea completării cadrelor, Comitetul Central al Partidului Comunist (bolșevic) din toată Uniunea a decis să pună la dispoziția comitetului regional de partid din republica autonomă un important număr de funcționari, dintre care, până la 1 martie 1940, au sosit 270 și, până la 1 mai, urmau a fi detașați încă 700 de agitatori și propagandiști. Toți acești funcționari de partid au sosit pe malul stâng al Nistrului fără familii ca „rezervă pentru însărcinări speciale", primind o alocație personală lunară în bani. Printre funcționarii sosiți erau numeroși agitatori și propagandiști care mai fuseseră detașați în RASSM, în lunile septembrie și octombrie 1939, după care au fost retrimiși în localitățile de origine[1]. În contextul acestor noi dispoziții, s-au produs anumite schimbări și în cadrul conducerii regionalei de partid din RASSM, fiind înlocuiți șefii secțiilor Cadre, Presă și Propagandă[2].

În paralel, Comitetul Executiv al Kominternului, în ședința din 22 februarie 1940, a hotărât intensificarea activității agenției sale din Odessa în scopul amplificării propagandei și agitației subversive în regiunea Balcanilor. În acest sens, începând de la 1 martie 1940, Agenția Kominternului din Odessa a fost divizată în opt secții, printre care și Secția Româno-Basarabeană. La dispoziția Agenției au fost puse importante fonduri, destinate propagandei și tipografiilor din Odessa și Tiraspol. Agenția dispunea de un post de radio-emisiune pe unde scurte la Odessa și de circa 20 de instructori și agenți principali[3].

În același context, au continuat reorganizarea și intensificarea activității „Societății Basarabenilor" în SUA, cu scopul de a crea un curent favorabil „retrocedării" Basarabiei. Astfel, în cursul lunii februarie 1940, mai mulți agenți principali ai „Societății Basarabenilor" au plecat de la Moscova spre Statele Unite, unde au participat, în zilele de 9 și 12 februarie 1940, la întrunirile ținute la New York și Chicago în legătură cu „problema Basarabiei"[4]. Cu prilejul acestor întâlniri s-au luat următoarele hotărâri: sporirea eforturilor în lupta pentru a i se recunoaște populației din Basarabia dreptul de a se dezlipi de România, deoarece „această provincie a fost încadrată cu forța în Regatul României"; influențarea opiniei publice americane, în cazul în care Uniunea Sovietică ar pătrunde cu armele în Basarabia, arătându-se că este vorba de un ajutor armat acordat de URSS, „în urma rugăminții exprimate de populația basarabeană"; începerea unei campanii în presa americană în favoarea populației din Basarabia, prin sublinierea „stării nenorocite a provinciei, înfometării populației și a necesității unui ajutor din afară, spre a se scutura jugul asupririi românești"; strângerea fondurilor necesare luptei de „eliberare" a acestei provincii, prin autodeterminarea populației respective[5]. Concomitent cu întrunirile de la New York și Chicago, „Societatea Basarabenilor" a organizat întâlniri la Philadelphia, Baltimore, St. Louis, San Francisco și Detroit, la care a participat și câte un reprezentant al Kominternului. La toate aceste întruniri s-a hotărât crearea unor „comitete de acțiune" în Statele Unite, imediat ce „Uniunea Sovietică va începe să sprijine în mod amical eliberarea Basarabiei". Până atunci, însă, în diferite centre americane s-au format „birouri basarabene", conduse de agenți propagandiști trimiși de la Moscova[6].

Un mijloc specific, utilizat de URSS pentru exercitarea presiunilor asupra țărilor vecine, erau frecventele pretenții privind incidentele de frontieră. La 23 martie 1940, Comisarul poporului pentru afacerile străine, Viaceslav Molotov, i-a remis lui Gheorghe Davidescu o notă prin care invoca trei incidente în zilele de

12, 13 și 15 martie 1940, primele două lângă podul de peste Nistru la Tighina și al treilea, în zona satului Țekinovka, și solicita ca „guvernul român să fie pus în cunoștință asupra necesității de a se examina cu amănunțime încălcările arătate, iar vinovații să fie trași la o severă răspundere”[7]. La 9 aprilie 1940, Molotov l-a invitat pe ministrul plenipotențiar român pentru a-i remite un memorandum privind focurile de armă trase dinspre partea română asupra pazei sovietice a malului stâng al Nistrului, asupra locuitorilor și teritoriului URSS[8]. În memorandum erau prezentate 15 cazuri de împușcături dinspre partea română spre malul stâng al Nistrului. În cadrul convorbirii, șeful guvernului sovietic afirma că „atitudinea unităților române este inadmisibilă”.

Primind memorandumul, Gheorghe Davidescu l-a asigurat pe Molotov că incidentele enumerate nu erau legate de cursul pe care guvernul român îl urma în ceea ce privește relațiile sovieto-române. „Guvernul român, spunea ministrul plenipotențiar, dorește să mențină relații de prietenie și de bună vecinătate cu URSS”[9].

În acest context, prin telegrama cifrată nr. 20693, din 11 aprilie 1940, Grigore Gafencu anunța Legația României la Moscova că memorandumul sovietic a fost comunicat autorităților române competente care urmau să furnizeze informații asupra fiecărui caz în parte. Dar și la această dată Ministerul Apărării Naționale, cât și Marele Stat major, sesizați de MAE, dăduseră cele mai severe ordine ca trupele de pe graniță să evite orice incident și să se abțină de la orice exerciții de tragere în zona de frontieră[10].

Având în vedere gravitatea acuzației și fiind sesizate de Ministerul de Externe cu privire la în acest caz, autoritățile militare române au efectuat cercetările de rigoare și au răspuns prin adresa Marelui Stat Major nr. 200678, din 16 aprilie 1940, semnată de generalul de corp de armată, Florea Țenescu. În urma cercetării cazurilor menționate în memorandumul Comisariatului pentru Afacerile Străine al URSS, s-a constatat că, din cele cincisprezece cazuri semnalate, cinci erau necunoscute unităților de pază române și nu au făcut obiectul vreunui protest al structurilor locale de pază sovietice, așa cum acestea procedau în mod obișnuit. În alte trei cazuri, cercetările întreprinse arătau că faptele nu s-au produs, deși paza sovietică locală a protestat. Prin urmare, jumătate din cazuri erau inexistente. În celelalte cazuri, realitățile au fost exagerate.

Către sfârșitul lunii aprilie, propaganda sovietică la frontiera română devenise mai moderată. Statul Major al Armatei 4 române era de părerea că se dăduseră dispoziții în această privință, deoarece la Moscova se păstra tăcere în legătură cu situația României. În luna mai 1940, însă, în legătură cu pregătirea invaziei în teritoriile românești, către granița cu România erau dirijate tot mai multe trenuri militare, cu soldați și material de război. La 4 mai, Dan Telemac, șeful secției consulare de pe lângă Legația României la Moscova, raporta că din informațiile culese în timpul călătoriei și șederii sale la Lvov, în zilele de 11-27 aprilie, rezulta în mod neîndoielnic că de mai multe săptămâni Armata Roșie concentra forțe importante în regiunea la sud de Lemberg (Lvov), până la frontiera cu România. Ofițerii sovietici, în convorbirile cu localnicii, declarau în mod fățiș că pregătirile militare de la frontiera României aveau scopul „eliberării Basarabiei”. De altfel, erau convocate numeroase întruniri publice în localitățile din sudul Galiției în legătură cu Basarabia, ceea ce denota, în opinia diplomatului român, pregătirea spiritelor în vederea unei eventuale acțiuni apropiate[11].

În nota Serviciului Special de Informații al României, din 28 mai, adresată Președinției Consiliului de Miniștri, Ministerului Apărării Naționale și Marelui Stat Major al României, privind starea de spirit în problema Basarabiei, întreținută de organele sovietice în zonele din preajma frontierei sovieto-române, se relata că, deși guvernul sovietic nu părea a avea intenția să-și modifice atitudinea de expectativă față de evenimentele din Europa Centrală și din Balcani, totuși avea loc o anumită pregătire a opiniei publice din URSS în vederea unei acțiuni pentru ocuparea Basarabiei, ca urmare a discursului rostit de Molotov la 29 martie 1940. În numeroase localități din Ucraina Sovietică și în teritoriile polone ocupate în 1939 se anunța, cu prilejul diferitor întruniri populare, că Armata Roșie avea misiunea să reocupe Basarabia, „răpită” de români, însă fără a se preciza când acțiunea respectivă urma să fie

declanșată. Asemenea întâlniri s-au desfășurat în tot cursul lunilor martie, aprilie și mai 1940, lăsându-se impresia că atacul contra României va fi iminent[12]. Alte zvonuri afirmau că Germania ar fi propus Uniunii Sovietice împărțirea României, Basarabia fiind „cedată" URSS, iar Reichul ocupând restul țării. Toate aceste zvonuri au căpătat o nouă consistență ca urmare a concentrărilor de trupe sovietice la frontiera cu România[13].

Aceeași instituție, în nota din 12 iunie 1940, relata că în a doua jumătate a lunii mai, paralel cu diferitele concentrări și mișcări de trupe spre frontiera Basarabiei, în Ucraina circulau zvonuri privind o eventuală acțiune a URSS contra României. Aceste zvonuri apăruseră ca urmare a stării de spirit pe care autoritățile sovietice o întrețineau în vederea unei eventuale acțiuni armate sau politice, la momentul oportun. În acest sens, atât agitatorii Partidului Comunist, cât și instructorii politici ai Armatei Roșii insistau la întrunirile publice asupra următoarelor subiecte: a) România va fi obligată să retrocedeze Basarabia „răpită hoțește" în urma precedentului război mondial și care va fi „dezrobită" de trupele sovietice; b) România ar pregăti o acțiune armată contra Uniunii Sovietice, fiind instigată împotriva acesteia de „conducătorii imperialiști" din Londra și Paris; c) România ar desfășura o activitate de spionaj contra Uniunii Sovietice, folosind în acest scop diferite elemente suspecte și diverși „dușmani ai poporului" ca să afle secretele apărării URSS, punând în pericol astfel securitatea „patriei socialiste"[14].

Propagandiștii sovietici anunțau populația și soldații din apropierea frontierei române că „Uniunea Sovietică va preîntâmpina «agresiunea» României, atunci când Moscova va considera că a sosit timpul". Astfel, către 15 mai 1940, printre locuitorii și soldații din regiunea Moghilev-Camenca a circulat zvonul că „Basarabia va fi ocupată în curând de Armata Roșie". De asemenea, în dimineața de 20 mai 1940, postul de radio din Tiraspol a afirmat textual: „Căzând sub influența cercurilor capitaliste din Franța și Anglia, care au provocat războiul în Europa, România a luat o serie de măsuri provocatoare la granița de est și amenințătoare pentru URSS, însă districtul militar Odessa este bine pregătit să facă față oricărei eventualități, câștigând astfel îndoit dintr-o singură lovitură"[15].

Între timp, URSS declanșase pregătirea operației militare de ocupare a Basarabiei și Bucovinei. Schimbarea situației internaționale în Europa a determinat conducerea URSS să accelereze pregătirile pentru realizarea prevederilor articolului 3 din protocolul adițional secret la Pactul sovieto-german de neagresiune. În același timp în care litoralul baltic era atras în orbita sovietică, Stalin și-a întors privirea la sud-vest, către România.

La 9 iunie 1940, comisarul poporului pentru apărare al URSS a transmis consiliilor militare ale districtelor militare Kiev și Odessa directivele nr. OY/583 și nr. OY/584, prin care li s-a ordonat să intre în stare de luptă, conform statelor de pace[16]. Prin joncțiunea celor două districte, a fost creat Frontul de Sud, condus de generalul Gheorghi Jukov, având în componență armatele 5, 9 și 12[17]. De la 11 iunie 1940, trupele celor trei armate, sub pretextul unui exercițiu, au fost dislocate de-a lungul graniței cu România. Către 24 iunie toate trupele trebuiau să se afle pe pozițiile de luptă[18].

La 13 iunie, la Kremlin a avut loc consfătuirea conducerii militare și politice a URSS, cu un impact decisiv asupra planului față de România, la care au participat I.V. Stalin, V.M. Molotov, mareșalul S.C. Timoșenko, șeful Marelui Stat Major, mareșalul B.M. Șapoșnicov; șeful Direcției Politice a Armatei Roșii, L.Z. Mehlis, comandantul regiunii militare Kiev, generalul Gh. C. Jukov, comandantul regiunii militare Odessa, generalul I.V. Boldin, comisarul poporului al Flotei militare-maritime, amiralul N.G. Kuznețov și alte persoane cu responsabilități importante[19].

Pentru acțiunile trupelor au fost elaborate două variante. Varianta principală consta dintr-un plan, elaborat pentru cazul în care trupele române vor opune rezistență. Conform acestuia, Frontul de Sud urma să execute un atac concentrat: cu forțele unităților armatei a 12-a de-a lungul râului Prut spre Iași, iar cu forțele armatei a 9-a – la sud de Chișinău spre Huși[20].

A doua variantă prevedea acțiunile în cazul în care România va evacua Basarabia fără a opune rezistență. Sarcina trupelor sovietice în această situație consta în ieșirea cât mai rapidă

a eșaloanelor mobile la Prut, pentru a controla retragerea armatei române. Unitățile de infanterie trebuiau să se deplaseze în eșalonul al doilea, având sarcina să sprijine primul eșalon[21].

La 23 iunie, consiliile militare au concretizat pe teren cu comandanții corpurilor de armată și ai diviziilor problemele legate de ocuparea poziției inițiale, de organizarea viitoarei ofensive, de cooperarea genurilor de arme, de conducerea, legătura și amenajarea spatelui frontului, precum și planul de acțiune pentru o etapă apropiată[22].

Totodată, au fost elaborate și trimise trupelor indicații privind: aplicarea aviației conform planului de luptă, asigurarea materială, serviciile, evacuarea și tratarea răniților ușor, evidența, folosirea, scoaterea și evacuarea capturilor, gestionarea administrativ-militară a teritoriului cucerit, numirea comandanților și efectivului garnizoanelor, organizarea cooperării trupelor terestre cu aviația, organizarea drumurilor militare etc.[23]. Așadar, comandamentele de toate treptele au fost pregătite în vederea executării misiunilor, având din timp dispozițiile și indicațiile necesare pentru acțiuni.

Către 26 iunie, pe Frontul de Sud au fost concentrate 32 divizii infanterie, 2 divizii infanterie motorizată, 6 divizii cavalerie, 11 brigăzi tancuri, 3 brigăzi desant aerian, 16 regimente artilerie din rezerva comandantului-șef, 14 regimente artilerie de corp și 4 divizioane artilerie[24]. Numărul total al trupelor și al armamentului aflat în dotarea frontului, după date incomplete, era nu mai puțin de 637 149 de oameni, 9 415 tunuri și aruncătoare de mine, 2 461 tancuri, 359 de mașini blindate 28 056 de automobile[25]. În felul acesta, conform raportului generalului-maior V. Melikov, profesor la Academia Marelui Stat Major al Armatei Roșii, pe direcțiile principale de ofensivă a armatelor de sud a fost asigurată și desfășurată o superioritate triplă, în forțe și mijloace de luptă[26].

După cum am arătat mai sus, în cazul unui război ofensiv în România sau pe teritoriul Țărilor Baltice, conducerea sovietică întrezărea o posibilă intrare în război a Angliei și a altor țări europene împotriva URSS. Se admitea posibilitatea unui război cu Anglia și aliații acesteia la frontierele din nord-vest și sud ale URSS. Pentru viitorul război în regiunea de sud, în districtul militar Odessa a fost înființat un ziar în limba română, având 7 angajați[27]. Deocamdată, aceștia studiau inamicul, acumulau informații despre România și exersau publicarea materialelor[28].

În același timp cu adoptarea hotărârii cu privire la pregătirea acțiunilor de luptă pentru ocuparea Basarabiei și Bucovinei de Nord, Direcția Politică a Armatei Roșii (DPAR) a elaborat directiva cu privire la fondarea ziarelor în limbi străine. La 14 martie 1940, șeful Marelui Stat Major al URSS a transmis șefului Direcției serviciului militar-tehnic directiva nr. 125293, cu sarcina de a elabora hărți ale drumurilor din Basarabia. În aceeași zi, comandantul Districtului Militar Kiev a transmis, pentru trupele din district, directiva nr. 4/1285 privind prezentarea cererilor pentru nevoile de mobilizare a instituțiilor și unităților aflate în proces de formare. Aceste directive au avut un înalt nivel de confidențialitate, fiind destinate strict unui cerc limitat de persoane și, prin urmare, nu au fost cunoscute nici de DPAR, nici de redacțiile ziarelor în limbi străine, care își continuau studiile accelerate la Moscova, potrivit planurilor pe timp de pace.

Pregătirea operației militare de ocupare a Basarabiei și Bucovinei impunea comandamentului sovietic și o minuțioasă pregătire ideologică, atât a trupelor ce urmau să invadeze Basarabia și Bucovina, cât și în vederea educării viitorilor cetățeni sovietici. În acest scop au fost antrenate presa, radioul, Kominternul și partidele comuniste din diferite țări, corpul politic și al activiștilor comuniști din armată. Astfel, în presă, la radio, în discursuri politice, în literatură și publicații periodice se susținea că Basarabia era un ținut rusesc, ocupat vremelnic de „gărzile albe" române[29]. Despre Bucovina se insinua că era o veche provincie autonomă austriacă, locuită în majoritate de ucraineni, cedată României în mod injust prin tratatul de la Saint-Germain[30].

Metodele folosite de propaganda sovietică pentru a susține pretențiile absurde asupra vechilor teritorii românești de la est de Prut au fost: falsificarea realităților istorice, prezentarea tendențioasă a situației din România și, în special, din Basarabia, în comparație cu starea de lucruri din URSS, discreditarea activității pozitive românești, condamnarea politicii ex-

terne a României, întreținerea unei campanii de neadevăruri și insulte în adresa României[31].

În a doua jumătate a lunii mai 1940, paralel cu concentrările masive de trupe sovietice la hotarul României, au început să circule, în regiunile de frontieră, noi zvonuri despre situația ei precară și despre eventualitatea unei imixtiuni armate a URSS în desfășurarea evenimentelor din Sud-Estul Europei[32].

La întrunirile politice din Ucraina, Galiția Occidentală și RASS Moldovenească, agitatorii comuniști și instructorii politici militari insistau asupra următoarelor teme: „România va fi obligată să retrocedeze atât Basarabia, cât și Bucovina, care e locuită de ucraineni", „România pregătește o agresiune armată contra Uniunii Sovietice pe care Armata Roșie trebuie să o prevină cât mai curând"[33].

La sfârșitul lunii mai 1940, conducerea RASS Moldovenești a trimis în Basarabia grupuri clandestine de câte 30 de persoane, având misiunea transmiterii de date cu caracter militar și „pregătirii populației pentru întâmpinarea Armatei Roșii"[34]. Din cele 375 de persoane, trimise între Nistru și Prut, foarte puțini erau români de origine. Elementele infiltrate pe teritoriul României răspândeau, în ajunul declanșării operațiunii militare, diferite foi volante de propagandă prosovietică[35]. Totodată, ele au contactat, recrutat și instigat grupuri diversioniste dintre localnici. La 27 iunie, Lavrenti Beria îl informa pe Stalin, cu vădită satisfacție, că în Basarabia avea loc „o activizare a partidului comunist", arătând că în diferite orașe erau răspândite foi volante ce chemau la luptă împotriva guvernului român și la stabilirea de relații prietenești cu Uniunea Sovietică[36].

De pregătirea ideologică a trupelor sovietice se ocupa DPAR, având-1 în calitate de șef pe comisarul de armată de rangul întâi, L. Mehlis. În acest scop, la 21 iunie, consiliile militare și șefii direcțiilor politice ale regiunilor militare Kiev și Odessa au primit directiva nr. 5285/cc a lui L. Mehlis cu privire la pregătirea de război împotriva României. Trei puncte ale acesteia se refereau la lucrul în mediul populației și al trupelor inamice. Directiva punea următoarele sarcini: „Să fie completat departamentul pentru munca printre trupele inamice și redacțiile de ziare în limbile română și rusă pentru populație. A avea oameni, peste prevederile statelor de funcții, care cunosc limba română, pentru a asigura anvergura de muncă".

Principalul obiectiv al muncii politice în rândul trupelor române consta în dezorganizarea rapidă a armatei României, demoralizarea spatelui frontului și, prin aceasta, ajutorarea comandamentului Armatei Roșii ca, în cel mai scurt timp și cu cele mai puține victime, să obțină victoria deplină. Propaganda sovietică trebuia „să lovească cu pricepere locurile bolnave și slabe ale inamicului", reacționând rapid la dificultățile economice și politice din țară și armată. Pe baza faptelor concrete urma să fie arătată situația grea a maselor muncitoare, în special a argaților și țăranilor cu terenuri mici din Basarabia, teroarea și violența din partea aparatului polițienesc și al jandarmeriei. „Trebuia evidențiat că impozitele în Basarabia erau de două ori mai mari decât în restul României" și că „funcționarii de stat primesc aici un salariu cu 50 la sută mai mare decât în România și «cumpăra» de la țărani produse la prețuri stabilite de ei"[37].

Directiva cerea „să se explice soldaților români nedreptatea și lipsa de rațiune a războiului împotriva URSS și sarcinile Armatei Roșii. Să fie demascate abuzurile ofițerilor de pe front, ale capitaliștilor, moșierilor, funcționarilor și polițiștilor în spatele frontului. Să fie arătată fața reală a organizațiilor militar-politice și politice, care lucrează în armată și în spatele frontului românesc, care constituie sprijinul militarismului". Un accent deosebit trebuia pus pe faptul că „prin componența sa armata română era țărănească (90%). Ponderea minorităților naționale reprezenta aproximativ 50 % din tot efectivul de rând. Minoritățile naționale în armată sunt expuse persecuției sălbatice, ele sunt agresate și impuse la muncile cele mai murdare și mai grele. În armata română, se cerea să fie propagate trecerea de partea noastră și starea de spirit anti-război. Să fie propagat, pe scară largă, fiecare fapt de înfrângere a trupelor române"[38].

Pe de altă parte, propaganda trebuia „să explice că ostașii și comandanții Armatei Roșii au o atitudine camaraderească față de toți acei care se predau benevol și că prizonierii în URSS sunt în siguranță și menținuți în condiții bune. Ei să fie chemați să treacă de partea Armatei

Roșii, să plece acasă și să formeze comitete de luptă pentru pace și prietenie cu Uniunea Sovietică". În lagărele de prizonieri trebuia difuzat ziarul „Prietenul prizonierului", în limbile română și rusă. Lagărele de prizonieri trebuiau dotate cu instalații sonore mobile, iar prizonierilor de război să li se arate cele mai bune filme sovietice, „mai ales cu conținut patriotic"[39].

Directiva atrăgea atenția că „toată propaganda scrisă trebuie să fie concretă și veridică. Acest lucru se obține datorită bunei cunoașteri a țării și a armatei inamice, a istoriei, culturii sale, a situației economice și politice a muncitorilor și țăranilor, a particularităților educației soldaților. Trebuie să răspundem rapid și politic la toate evenimentele semnificative care au loc în România, în armata, unitățile și subunitățile sale". În același timp, propagandei i se cerea „să fie afișată viață fericită a muncitorilor și țăranilor din URSS. Să se explice că muncitorii și țăranii URSS administrează statul fără capitaliști și moșieri. Pentru comparație să fie remarcată situația lipsită de drepturi a muncitorilor și țăranilor din România. Să fie arătată diferența fundamentală între Rusia țaristă – închisoare a popoarelor – și Uniunea Sovietică – uniune frățească a popoarelor eliberate"[40].

Luând măsuri concrete, DPAR a transmis direcției politice a districtului militar Kiev patru stații sonore mobile și patru posturi de radio „RAT", ultimele fiind unicul mijloc de asigurare a legăturii radiofonice a Marelui Stat Major al Armatei Roșii cu comandamentele fronturilor, în tot timpul războiului. Direcția politică a districtului militar și direcțiile politice ale armatelor trebuiau „să asigure aceste stații cu persoane care cunoșteau limba română. Programul emisiunilor transmise prin stațiile sonore și de radio trebuiau să se manifeste prin eficiență deosebită și caracter concret. Programele urmau a fi elaborate de departamentele de muncă în rândul trupelor inamice și trebuiau aprobate de către șefii direcțiilor politice ale armatelor sau de adjuncții acestora. În cazuri necesare, anumite emisiuni vor fi elaborate de secțiile politice ale marilor unități"[41].

Pentru susținerea propagandistică a războiului cu România au fost înființate două ziare ale frontului și două ziare ale armatelor, în limba română. În plus, aproape toate cele 44 de ziare ale diviziilor puteau publica materialele în limba română. Doar în două dintre acestea nu existau caractere latine. În cadrul frontului, de asemenea, existau 6 stații sonore mobile și 6 stații de radio de tip „RAT". Dintre acestea, în armatele districtului militar Kiev erau 4 stații, iar câte două stații funcționau în armatele districtului militar Odessa. În cadrul frontului, a fost înființată secția de muncă în mediul populației și al trupelor inamice cu un efectiv de 10 angajați. Secții similare au fost înființate și în armate, cu câte 7 ofițeri. În afară de angajații de bază din cadrul frontului, armatelor și diviziilor, mai exista o mulțime de comandanți care cunoșteau limbile „moldovenească" și ucraineană, dar și un grup de angajați în cadrul DPAR la Moscova. Aceștia aveau misiunea de a promova propaganda destinată populației din România[42].

În timpul mișcării trupelor pe teritoriul Basarabiei, în divizii erau livrate pliante, broșuri și ziare pentru a fi distribuite populației. Astfel, la 29 iunie unitățile armatei a 9-a au răspândit locuitorilor teritoriului prin care treceau 11 000 de exemplare de pliante „Cu privire la soluționarea pașnică a conflictului sovieto-român privind Basarabia și Bucovina de Nord", 4 000 de exemplare ale broșurii „Raportul tovarășului Stalin cu privire la proiectul constituției URSS". A doua zi, din Proskurovo, direcția politică a districtului militar Kiev a transmis, în unitățile care se aflau deja pe teritoriul românesc, 900 000 de pliante în limbile română, ucraineană și rusă și 600 000 de exemplare de „portrete ale conducătorilor URSS". La 30 iunie, ziarul de limbă română „Pământ și Libertate" a tipărit aproximativ un milion de pliante, 3 000 de exemplare de lozinci și 80 000 de „portrete ale conducătorilor". Ca text de pliante era multiplicat articolul din ziarul „Pravda", din 29 iunie 1940, despre Basarabia. În perioada 27-30 iunie, redacțiile ziarelor ale districtului militar Odessa, în limbile română și rusă, au trimis în unitățile sovietice, pregătite să invadeze România, 158 000 de ziare, 8 500 de broșuri, 61 000 de pliante, 25 000 de „portrete ale conducătorilor", precum și 5 000 de sloganuri și afișe[43].

Între 29 și 30 iunie, ofițerii direcției politice a armatei a 9-a au organizat 35 de convorbiri în grup și au prezentat 4 referate. În toate diviziile au fost selectați agitatori care cunoșteau lim-

ba română, pentru a discuta cu locuitorii. De exemplu, ofițerii diviziei 51 pușcași au organizat două mitinguri. Cele mai mari mitinguri au avut loc în Bender (două mitinguri cu câte 3 000 de persoane) și în Chișinău – cu 20 000 de oameni. La un miting în Chișinău, în afară de comandamentul armatei și a reprezentanților populației locale, au luat cuvântul primul secretar al CC al PC (b) din Ucraina, N. S. Hrușciov, comisarul poporului pentru apărare, S.C. Timoșenko și șeful DPAR, L.Z. Mehlis[44].

La întâlnirile cu populația din teritoriile ocupate, acțiunile URSS erau explicate astfel: „În 1918, folosind situația provocată de războiul civil din URSS și de intervenția imperialiștilor anglo-francezi, România ne-a ocupat tâlhărește Basarabia. Frații noștri trăiesc în Basarabia într-o sărăcie groaznică, de azi pe mâine. Guvernul dictaturii regale suplimentează asuprirea economică a maselor din Basarabia cu asuprirea politică și națională". Din punct de vedere etnografic, Basarabia „nu are nici o legătură cu România. Aici locuiesc nu mai mult de 9,1% români. Restul populației o constituie rușii, ucrainenii și moldovenii. Rușilor, ucrainenilor și moldovenilor, amenințați cu instanța, li se interzice să vorbească în limba maternă. Instituțiile culturale și școlile lor sunt lichidate".

În mod deosebit de crunt, se arăta în materialul folosit pentru propagandă, „capitaliștii și moșierii români batjocoresc populația ucraineană și rusă din Basarabia. Ei îi bat și îi nimicesc pe toți care, în diversă măsură, simpatizează Uniunea Sovietică. Tendința populației Basarabiei de a se elibera de jugul românesc, se regăsește în manifestările de masă și în răscoalele care, de-a lungul celor 22 de ani de ocupație a Basarabiei, au fost aspru suprimate. Astfel, se sublinia, au fost înecate în sânge răscoalele de la Hotin (1919) și Tatarbunar (1924). Închisorile din Basarabia sunt arhipline cu deținuți politici și cu țărani"[45].

Pentru amplificarea muncii politice de partid, DPAR a delegat în calitate de rezervă, la dispoziția districtelor militare Kiev și Odessa, mai mult de 1 000 de persoane[46] [216, f. 107]. Acestea aveau misiunea „de a crea în unități un avânt de luptă și un elan ofensiv"[47] [216, f. 108]. Au fost întocmite în prealabil textele foilor volante, destinate soldaților și populației. Ele urmau să fie împrăștiate din aer pe întreg teritoriul Basarabiei, în prima zi de ofensivă[48] [216, f. 109]. Direcțiile politice ale districtelor militare erau obligate să asigure, în strictă conspirație, editarea unui număr al ziarului militar în vederea viitoarei ofensive. Efectivul antrenat la pregătirea acelui număr și a foilor volante nu avea voie să iasă din tipografie și din redacție până la începutul acțiunilor militare[49]. Ziarele centrale urmau să fie transportate, pe calea aerului, de la Moscova la Kiev, începând cu ziua de 22 iunie 1940[50].

Acțiunile Moscovei s-au radicalizat odată cu căderea Franței în fața Germaniei, fapt care a obligat Kremlinul să-și modifice strategia în privința realizării „planului de anexiuni": nu mai era timp pentru o precaută și treptată luare în stăpânire a teritoriilor fixate prin protocoalele secrete din 23 august și 28 septembrie. Dacă Germania, victorioasă în Vest, avea mâinile pe deplin libere în Est, Moscova era îngrijorată de eventualitatea ca Berlinul să nu mai considere util Pactul Ribbentrop-Molotov și să se opună anexiunilor acceptate în 1939[51].

La 23 iunie 1940, Molotov îl informa pe Schulenburg, ambasadorul german la Moscova, că problema Basarabiei și Bucovinei nu mai suferă nici un fel de amânare, subliniind că Uniunea Sovietică va recurge la forță în situația în care litigiul nu s-ar rezolva pe cale pașnică. La observația conducerii de la Berlin că Bucovina nu a aparținut niciodată Rusiei, Molotov a acceptat să limiteze pretențiile sovietice numai la nordul Bucovinei împreună cu orașul Cernăuți[52].

La 25 iunie, ambasadorul Italiei la Moscova, Rosso, a fost invitat de Molotov pentru convorbiri, spunându-i-se că referitor la poziția față de România, „Uniunea Sovietică ar prefera să-și realizeze cerințele sale în ceea ce privește Basarabia (Bucovina n-a fost menționată) fără război, însă, dacă aceasta va fi imposibil din cauza intransigenței României, ea intenționează să recurgă la forță. În ceea ce privește viitorul celorlalte regiuni ale României, guvernul sovietic va intra în contact cu Germania"[53].

Având concursul Germaniei, ca și pe cel al Italiei, Molotov l-a invitat la Kremlin pe ministrul român la Moscova, Gh. Davidescu, în ziua de 26 iunie 1940, la ora 22.00, și i-a remis următoarea notă ultimativă a guvernului sovietic:

„În anul 1918, România, folosindu-se de slăbiciunea militară a Rusiei, a desfăcut de la Uniunea Sovietică (Rusia) o parte din teritoriul ei – Basarabia, călcând prin aceasta unitatea seculară a Basarabiei, populată în principal cu ucraineni, cu Republica Sovietică Ucraineană.

Uniunea Sovietică nu s-a împăcat niciodată cu faptul luării cu forța a Basarabiei, ceea ce Guvernul sovietic a declarat nu o singură dată și deschis în fața întregii lumi. Acum, când slăbiciunea militară a URSS este de domeniul trecutului, iar situația internațională care s-a creat cere rezolvarea rapidă a problemelor moștenite din trecut, pentru a pune, în fine, bazele unei politici solide între țări, URSS consideră necesar și oportun ca în interesul restabilirii adevărului să păsească, împreună cu România, la rezolvarea imediată a problemei retrocedării Basarabiei Uniunii Sovietice.

Guvernul sovietic consideră că problema retrocedării Basarabiei este legată în mod organic de problema transmiterii către URSS a acelei părți a Bucovinei a cărei populație este legată, în marea sa majoritate, de Ucraina sovietică atât prin comunitatea sorții istorice, cât și prin comunitate de limbă și componență națională. Un astfel de act ar fi cu atât mai just cu cât transmiterea părții de nord a Bucovinei către URSS ar putea reprezenta, de fapt numai într-o măsură neînsemnată, un mijloc de despăgubire a acelei mari pierderi, pricinuite URSS și populației Basarabiei prin dominația de 22 de ani a României în Basarabia.

Guvernul URSS propunea Guvernului Regal al României: Să înapoieze cu orice preț Uniunii Sovietice Basarabia; Să transmită Uniunii Sovietice partea de nord a Bucovinei, cu frontiera potrivit hărții anexate.

În perioada imediat următoare (28 iunie – 2 august 1940), în teritoriile românești, ocupate de Uniunea Sovietică, s-au produs evenimente care au marcat nefast destinul românilor de la est de Prut. Cele cinci zile în care s-a desfășurat operația de ocupare a Basarabiei, nordului Bucovinei și ținutului Herța au fost urmate de o săptămână în care regimul de ocupație pregătea, conform declarațiilor anterioare, „unirea" Basarabiei cu RASS Moldovenească, ceea ce însemna, de fapt, extinderea RASSM, parte componentă a Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene, până la Prut și Dunăre, și încorporarea provinciei românești în cadrul Ucrainei sovietice. La 10 iulie, a început o nouă etapă în procesul de anexare a Basarabiei – se pregătea „unirea populației moldovenești de pe cele două maluri ale Nistrului și formarea unei republici moldovenești" cu statut de republică unională. Activitățile urmau să se finalizeze cu adoptarea, la 2 august 1940, a hotărârii Sovietului Suprem al URSS privind formarea RSS Moldovenești.

În acest context, folosirea propagandei în sprijinul realizării obiectivelor sovietice începea concomitent cu pregătirea și desfășurarea acțiunilor privind anexarea teritoriilor românești. Formele și mijloacele utilizate erau diverse. În noaptea de 27 spre 28 iunie 1940, comuniștii din Basarabia au distribuit un apel prin care chemau populația Basarabiei ca „în ziua sărbătorii multașteptate, să întâlnim cu demnitate eroii eliberatori ai armatei oamenilor muncii din întreaga lume"[54]. Ca și în trecut, când trupele ruse invadau teritoriile românești în războaiele cu turcii[55], și de această dată, ocupanții trebuiau să-și găsească sau să-și formeze simpatizanți în mijlocul populației băștinașe. La 28 iunie, comandamentul Frontului de Sud a răspândit, din avioanele militare, o adresare în limba română pe hârtie albă către populația locală, anunțând-o că sosise „ora eliberării de sub jugul boierilor, moșierilor, capitaliștilor și siguranței. Uniunea Sovietică, Armata Roșie, conduse de partidul lui Lenin-Stalin, iau sub protecția sa puternică Basarabia Sovietică…"

Se susținea că „pământul sovietic furat – Basarabia – se întoarce la Patria mamă, în componența Uniunii Sovietice. Armata Roșie, care a eliberat frații noștri – ucraineni și belarusi de sub asuprirea boierilor polonezi, v-a eliberat din robia română, pentru totdeauna, și pe voi, ai noștri frați de sânge și cetățeni ai URSS… Împreună cu rușii, ucrainenii, moldovenii și alte popoare, vă reîntoarceți în Patria adevărată…"[49]. „Poporului muncitor" din Basarabia i se promitea „o viață fericită și liberă în marea familie a popoarelor din Uniunea Sovietică". Textul manifestului se încheia cu sloganul „Trăiască tovarășul Stalin, marele nostru conducător și învățător!"[57]. Un manifest editat în limba rusă, pe hârtie roșie, cu conținut iden-

tic, a fost lansat de aceleași avioane, în același scop[58].

Înaintând cu trupele motorizate pe teritoriul dintre Nistru și Prut într-un ritm rapid și depășind liniile stabilite, unitățile sovietice căutau să se amestece cu trupele românești pentru a face propagandă printre ostașii români și a răspândi ideile bolșevice și în armata română[59].

În sprijinul operației de ocupare și anexare a teritoriilor românești a fost mobilizată presa sovietică. La 29 iunie 1940, „Pravda" publica editorialul *„Cu privire la retrocedarea Basarabiei către Uniunea RSS"* în care prelua toate falsurile enunțate în nota ultimativă din 26 iunie, remisă guvernului român. În plus, ziarul CC al PC(b) din toată Uniunea „consolida" motivarea agresiunii sovietice, arătând că „în anii revoluției și mai ales în perioada cincinalelor, URSS a devenit un stat socialist puternic care are toate posibilitățile pentru a apăra și salva interesele poporului sovietic, a restabili dreptatea violată în anii trecuți". Problema Basarabiei era încadrată în rândul „problemelor nesoluționate" din domeniul relațiilor URSS cu alte țări[60]. Gazeta „Красная Звезда" (Steaua Roșie), organul de presă al Comisariatului Apărării al URSS, scria că „locuitorii orașului Bender (Tighina), cu drapele roșii și flori, s-au adunat lângă podul ce lega cele două maluri ale Nistrului, pentru a întâmpina eliberatorii. Încă nu reușiseră generalul V. Țirulnikov și colonelul T. Strokaci să încheie convorbirile cu reprezentanții români privind trecerea Nistrului lângă Bender, când spre pod, cu urale „Trăiască Armata Roșie!", se îndrepta în grabă un grup de orășeni și locuitori din satelor apropiate"[61].

Pentru amplificarea campaniei propagandistice a fost atrasă și Agenția Radio-Telegrafică a RSS Ucrainene (PATAY - RATAU) care, prin corespondentul său, relata din orașul Iampol că „din momentul în care trupele sovietice au început trecerea Nistrului, țăranii din satul Cosăuți îi ajutau cu o bucurie de nedescris pe ostașii Armatei Roșii să treacă râul. Le arătau vadurile de trecere și locurile potrivite pentru debarcare. Îi ajutau să descarce munițiile și armamentul"[62] [229]. Mai mult, pentru a ridica „valoarea și eficiența" propagandei, în diverse forme de alterare a adevărului erau atrase și personalități influente ale vremii din URSS. La 1 iulie, ziarul „Basarabia Sovietică" relata că în *„Scrisoarea de salut, adresată oamenilor muncii din Basarabia și Bucovina de Nord, cu prilejul eliberării"*, A.A. Bogomoleț, președintele Academiei de Științe a RSS Ucrainene, apreciind evenimentele ce se derulau pe teritoriul României, afirma că „a fost înscrisă o nouă pagină glorioasă în istoria biruințelor repurtate de socialism, victorie care a devenit posibilă numai datorită forței Marii Uniuni Sovietice, datorită forței de neînvins a Armatei Roșii și a Flotei Militare Maritime, înzestrate după ultimul cuvânt al tehnicii". Academicianul de la Kiev constata că „a sosit ceasul eliberării poporului din Basarabia" și saluta „din toată inima politica consecventă și înțeleaptă, promovată de guvernul nostru sovietic, politică ce exprimă voința poporului sovietic de multe milioane"[63]. La rândul său, poetul ucrainean Pavlo Tîcina, în mesajul adresat oamenilor muncii din Basarabia și din partea de nord a Bucovinei, spunea: „Popoare, care locuiți pe teritoriul Basarabiei, și voi, ucraineni din Bucovina de Nord! Pășiți liber pe pământul vostru – pe pământul acesta nu trebuie să rămână nimic ce ar aminti despre ceva rău. Folosiți limba voastră, vorbiți cu voce tare să audă toată lumea, introduceți limba maternă în școli și teatre: acesta e dreptul vostru firesc și legitim"[64]. Cu același prilej, poetul Vasili Lebedev-Kumaci a scris poezia „Să ridicăm un toast, tovarăși!", în care exclama: „Drapelul sovietic fâlfâie deasupra Basarabiei / Drapelul sovietic fâlfâie deasupra Bucovinei / ...S-a împlinit prezicerea lui Kotovski / De la Bolgrad la Chișinău / Până la Accherman pe Nistru / Drapelul nostru roșu iarăși strălucește"[65].

Pentru a arăta că exista și conexiunea inversă, între locuitorii teritoriilor românești și invadatori, că populația Basarabiei întâmpina „eliberatorii" cu „urale", în ziarele difuzate în provincie au apărut pagini întregi de glorificare a Armatei Roșii și conducerii sovietice. Muncitorii de la stația electrică din Chișinău menționau în scrisoarea adresată ostașilor, comandanților și lucrătorilor politici ai Armatei Roșii că „pe străzile Chișinăului, ca o avertizare severă tuturor dușmanilor Marii Uniuni Sovietice, trec tancurile glorioasei și invincibilei Armate Roșii"[66].

În paralel, ziarele aduceau la cunoștința cititorul sovietic telegramele de salut, trimise din diferite zone ale URSS, cu prilejul „eliberării Basarabiei și Bucovinei de Nord", considerate o formă de propagandă de o importanță deosebită. La 2 iulie 1940, ziarul „Comsomolistul Moldovei" scria că „în trei zile care au trecut, telegraful din Tiraspol a recepționat și a trimis peste 2000 de telegrame de la și către Baku, Leningrad, Vladivostok și alte localități… în care rudele, prietenii, conducătorii de întreprinderi și instituții se felicită reciproc cu prilejul noii victorii a guvernului sovietic și exprimă sentimente patriotice de dragoste față de patria lor"[67]. Prilejul a fost folosit și pentru a obține un câștig de imagine a Armatei Roșii, dar și pentru a prezenta „încrederea și dragostea" basarabenilor față de aceasta.

Un loc aparte în derularea propagandei ce urmărea instaurarea valorilor sovietice în teritoriile ocupate l-au avut manifestările publice, organizate de structurile politice ale Armatei Roșii în diferite localități ale Basarabiei. La 29 iunie, în *Piața Germană* (astăzi – Stadionul *Dinamo*) a fost organizat un numeros „miting al locuitorilor din Chișinău și din satele apropiate" la care au participat și au luat cuvântul N.S. Hrușciov, prim-secretar al CC al PC (b) al Ucrainei, S.K. Timoșenko, comisarul apărării al URSS, L.Z. Mehlis, șeful Direcției Politice a Armatei Roșii, care reușiseră să viziteze unele orașe și sate din Basarabia și nordul Bucovinei[68]. Conform ritualului, un muncitor, I.M. Șevcenko, „în numele chișinăuienilor, a mulțumit Partidului Comunist și guvernului sovietic, întregului popor sovietic pentru eliberarea Basarabiei de sub ocupația străină"[69]. Mitingul s-a încheiat cu intonarea cântecului „Internaționala"[70].

La 3 iulie 1940, în *Piața Catedralei* (astăzi – *Piața Marii Adunări Naționale*) a avut loc parada trupelor sovietice și demonstrația civilă, la ultima fiind aduși să participe mii de locuitori ai Chișinăului și țărani din jurul urbei. Manifestarea a fost organizată „cu prilejul reunirii ținutului subjugat cu Patria Sovietică"[71]. În felul acesta, din primele zile ale invadării teritoriilor românești, structurile sovietice de ocupație, militare și de partid, depuneau eforturi susținute pentru inocularea în conștiința populației din provincie a imaginii false de eliberatori, de apărători ai drepturilor sociale și naționale.

Principalul mit, plăsmuit de propaganda sovietică în zilele de după închiderea noii granițe sovieto-române pe râurile Prut și Dunăre și cultivat de istoriografia din RSS Moldovenească, a fost acela că: „restaurarea Puterii Sovietice în Basarabia și reunirea ei cu URSS au creat toate premisele necesare realizării visului sacru și multașteptat al poporului moldovenesc privind restabilirea și consolidarea unității sale naționale, comunității economice și culturale, unității teritoriului său național, pentru dezvoltarea ulterioară a procesului de afirmare a statalității naționale sovietice moldovenești[72].

La doar o săptămână de la închiderea noii granițe sovieto-române, au demarat pregătirile pentru transformarea RASSM în Republică Sovietică Socialistă Moldovenească cu statut de republică unională. În acest sens, data de 10 iulie 1940 este un reper interesant, care marchează începutul schimbării discursului propagandistic pompos privind Basarabia „eliberată". Presa relata că Consiliul Comisarilor Poporului (CCP) al Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești și comitetul regional moldovenesc de partid al PC (b) al Ucrainei prezentaseră CCP al URSS și CC al PC (b) din toată Uniunea propunerea privind „reunirea populației moldovenești a Basarabiei cu populația moldovenească a Republicii Autonome Moldovenești și formarea RSS Moldovenești unionale"[73]. Ziarul central al partidului bolșevic relata, în continuare, că CCP al URSS și CC al PC (b) din toată Uniunea, la rândul lor, „au susținut rugămintea organizațiilor moldovenești și au hotărât să facă, în legătură cu aceasta, o propunere respectivă Sovietului Suprem al URSS"[74].

Ziarele sovietice anunțau că conducerea RASSM pleda pentru „reunirea populației moldovenești" de pe ambele maluri ale Nistrului. Odată formulat, noul obiectiv urma să fie sprijinit de mașina de propagandă. Proiectul trebuia interpretat de așa natură încât să declanșeze emoții și sentimente puternice. Oamenii urmau să fie parte a unui spectacol ritualic. Mai mult, se introducea o mitologie revoluționară pentru a obișnui oamenii cu un anumit tip de percepție a evenimentelor cotidiene. De asemenea, „victimele" propa-

gandei trebuiau să învețe să reacționeze pozitiv la simbolurile vehiculate de politicienii comuniști[75].

Agenția Telegrafică a Uniunii Sovietice relata din Chișinău că în aceeași zi de 10 iulie „s-a răspândit ca fulgerul vestea impresionantă: Sovietul Comisarilor poporului al Uniunii RSS și CC al PC (b) din toată Uniunea au susținut rugămintea organizațiilor din Moldova cu privire la formarea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești unionale. Ea a trezit pretutindeni un val de jubilare a poporului. Orașul, înveșmântat în steaguri purpurii, a devenit și mai agitat, și mai animat, și mai încântat"[76]. Conform ziarului „Правда" (Adevărul), în aceeași zi, la uzinele și fabricile din Tiraspol au avut loc mari adunări ale muncitorilor în sprijinul formării RSS Moldovenești[77].

Pentru a deservi eficient obiectivul trasat la Moscova și de această dată, s-a recurs la manifestări cu priză la mase, dirijate de regim. Conform ziarului „Бессарабская Правда" (Adevărul Basarabean), angajații de la stația electrică din Chișinău „și-au exprimat bucuria și entuziasmul lor fără margini privind propunerea, publicată în presă, referitoare la reunirea populației moldovenești a Basarabiei cu populația moldovenească a RASS Moldovenești și formarea RSS Moldovenești unionale, în timpul mitingului desfășurat la 11 iulie"[78]. Potrivit presei, și țăranii din Basarabia cunoșteau importantele decizii ale structurilor centrale ale statului sovietic, și „era firesc ca și ei să acorde tot sprijinul realizării obiectivului măreț". Același ziar publica scrisoarea țăranilor din satul Ialoveni, care, la mitingul din 11 iulie, consacrat deciziei Moscovei privind organizarea RSS Moldovenești unionale, s-au angajat să recolteze produsele agricole în mod organizat nu numai de pe loturile lor, ci și de pe loturile care aparțineau mănăstirii și moșierilor locali, plecați peste Prut. „Reunindu-se cu populația moldovenească a Republicii Autonome Moldovenești, erau convinși țăranii din Ialoveni, populația moldovenească a Basarabiei, sub conducerea Partidului Comunist, va repurta victorii la fel de mărețe ca și cele obținute de popoarele marii țări a socialismului"[79]. Scrisoarea semnată de 17 țărani ar fi avut mandatul celor 400 de participanți la miting. Despre entuziasmul acestor țărani la mitingul din Ialoveni a relatat și gazeta „Известия" (Știrea)[80]. Însă prezentarea susținerii doar de către angajații unei întreprinderi sau a țăranilor dintr-o singură localitate era insuficientă pentru anvergura propagandei sovietice. Trebuia arătată amploarea exaltării tuturor basarabenilor, generată de propunerea conducerii sovietice. De aceea, în acțiune a fost implicată, iarăși, instituția centrală a propagandei sovietice. Agenția TASS informa că, la 13 iulie, oamenii muncii din județul Soroca au întâmpinat cu multă bucurie relatarea privind formarea RSS Moldovenești unionale. „Mai mult de 6 000 de oameni ai muncii din orașul Soroca s-au adunat ieri pe stadionul orășenesc pentru a-și exprima bucuria și recunoștința față de guvernul sovietic, față de partidul bolșevic pentru grija părintească ce o poartă fericirii și prosperării poporului eliberat al Basarabiei"[81].

Între timp, instituțiile vizate să se ocupe de proiectarea configurației teritoriale a noii republici unionale acumulau informația necesară stabilirii liniei de demarcație între viitoarea RSSM și RSS Ucraineană. În acest scop au fost solicitate câteva propuneri.

Au fost prezentate mai multe proiecte, inclusiv al conducătorilor Republicii Autonome Moldovenești, stabiliți deja la Chișinău, care rugau Moscova să stabilească teritoriul Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești astfel, încât la RSS Ucraineană să fie trecute, pe lângă nordul Bucovinei, raioanele Codâma, Balta și Pesciana din RASSM, și județele Hotin, Accherman și plasa Chilia a județului Ismail din Basarabia[82].

Conducerea de la Kiev, la rândul său, a propus să i se transmită Ucrainei județele Hotin, Accherman (Cetatea Albă) și Ismail, adică nordul și sudul Basarabiei, și să-i rămână 8 raioane din componența RASS Moldovenești. Prin urmare – 6 județe din Basarabia și 6 raioane din RASSM – aceasta a fost formula ucraineană pentru teritoriul viitoarei RSS Moldovenești unionale[83].

Deși A. Gorkin, secretarul Prezidiului Sovietului Suprem al URSS, în scrisoarea adresată lui Gh. Malenkov, secretar al CC al PC (b)

din toată Uniunea, considera proiectul propus de conducerea RASS Moldovenești „mai acceptabil”[84], în cele din urmă toate argumentele în favoarea păstrării integrității teritoriale a Basarabiei și a RASSM au fost respinse. Mai mult, evoluția evenimentelor ulterioare demonstrează că amputarea nordului și sudului Basarabiei a fost efectuată ignorându-se orice argumente rezonabile[85].

Sesiunea a VII-a a Sovietului Suprem al URSS, anunțată pentru începutul lunii august, urma să legifereze formarea RSS Moldovenești și a celor trei republici sovietice baltice și „acceptarea” lor în cadrul URSS. Pentru guvernul sovietic evenimentul devenea extrem de important, deoarece trebuia anunțat bilanțul creșteri teritoriale a Uniunii Sovietice și importanța acesteia pentru extinderea viitoare a comunismului. De aceea, conducerea de la Kremlin a acordat o deosebită atenție grupurilor de persoane sosite la Moscova cu misiunea de a reprezenta viitoarele republici sovietice în forul suprem al Uniunii. Propaganda avea sarcina să arate evenimentele în cele mai optimiste culori și să sublinieze importanța acestora.

Agenția TASS informa că la 30 iulie la Moscova sosise o delegație de oameni ai muncii din Basarabia și Nordul Bucovinei. La gara Kiev, „solii poporului trudit or” din teritoriile românești, ocupate recent de URSS, au fost întâmpinați de conducătorii de partid din Moscova, Eroi ai Uniunii Sovietice, deputați ai Sovietului Suprem al Uniunii Sovietice, muncitori fruntași (stahanoviști) și reprezentanți ai intelectualității, dar și de o gardă de onoare[86]. Mitingul și cuvântările rostite erau o formă eficientă de impresionare și emoționare puternică a celor care sosiseră. Astfel, stahanovistul Serov de la uzina „Gorbunov” a transmis un salut călduros din partea oamenilor muncii din capitală, fiind copleșit „de o mare mândrie legitimă pentru Patria sa socialistă, care a întins o mână de ajutor fraților săi de sânge și le-a deschis o cale largă și sigură spre o viață liberă și fericită, o viață ca aceea a poporului sovietic”[87]. În aceeași zi, A.I. Andrusenco, mașinist de la depoul căilor ferate Chișinău, a rostit o cuvântare la radio Moscova. „Delegația noastră, spunea acesta la radio, va prezenta, la Sesiunea Sovietului Suprem, rugămintea ca ținutul nostru eliberat, popoarele Basarabiei și Bucovinei de Nord să fie primite în componența Uniunii Sovietice. ... În numele întregii noastre delegații asigur poporul sovietic că nu ne vom cruța viața pentru binele Patriei poporului muncitor – Uniunea RSS, care ne-a devenit o mamă scumpă”[88]. În acele zile, și la Chișinău propaganda avea grijă să mențină o stare de spirit exaltată. În acest scop, evenimentele din Moscova, foarte mediatizate în presă, ar fi generat, conform ziarelor, un entuziasm cu totul atipic populației dintre Prut și Nistru. Evenimentul din Moscova a avut parte de o largă publicitate, în sensul că presa reproducea mesajele de salut, adresate „deligației moldovenești”, din partea delegațiilor Lituaniei, Letoniei și Estoniei, sosite și ele la Sesiunea Sovietului Suprem al Uniunii Sovietice cu „rugăminți” ca cele trei republici baltice, recent declarate, să fie primite în componența URSS[89].

La 2 august, Sovietul Suprem al URSS a examinat chestiunea „Cu privire la formarea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești unionale și includerea părții de nord a Bucovinei și a județelor Hotin, Accherman și Ismail ale Basarabiei în componența Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene”[90]. Lui T.A. Constantinov, președintele CCP al RASSM, i-a revenit sarcina de a ruga „să fie formată Republica Sovietică Socialistă Moldovenească unională din raioanele în care prevalează populația moldovenească și care fac parte astăzi din RASS Moldovenescă și din șase județe ale Basarabiei: Bălți, Bender, Cahul, Chișinău, Orhei și Soroca”, utilizând pentru motivarea reîmpărțirii teritoriale, în principal, „argumentele” invocate în ultimatumul sovietic din 26 iunie 1940. Deși CCP al RASSM nu era organul reprezentativ al Basarabiei, iar persoanele care plecaseră la Moscova în calitate de „delegație a Basarabiei și a Bucovinei de Nord” nu erau reprezentanții aleși, ci niște oameni selectați în pripă, fără împuterniciri să decidă soarta Basarabiei și a RASSM[91], T.A. Constantinov a vorbit și „în numele” cetățenilor români din nordul Bucovinei. „Acum, poporul eliberat al Bucovinei de Nord, care prin destinul său istoric, prin limbă comună și componență națională este legat de RSS Ucraineană, a căpătat posibilitatea «să

se reunească» în cadrul statului sovietic unitar cu marele popor ucrainean”[92]. Textul discursului lui T.A. Constantinov, fiind în ton cu poziția Kremlinului, a fost structurat pe câteva idei, vehiculate deja de mai mult de o lună, în calitate de argumente antiromânești și în susținerea dezmembrării Basarabiei și a RASS Moldovenești[93].

Sovietul Suprem al URSS a adoptat legea „Cu privire la formarea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești” în care se spunea: „Venind în întâmpinarea oamenilor muncii din Basarabia, a oamenilor muncii din Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească privind reunirea populației moldovenești din Basarabia cu populația moldovenească din RASS Moldovenească și călăuzindu-se de principiul dezvoltării libere a naționalităților, Sovietului Suprem al Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste hotărăște:

1. A forma Republica Sovietică Socialistă Moldovenească unională.

2. În componența Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești unionale se includ orașele Tiraspol și Grigoriopol, raioanele Dubăsari, Camenca, Râbnița, Slobozia și Tiraspol ale Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești, orașul Chișinău și județele Bălți, Bender, Chișinău, Cahul, Orhei și Soroca ale Basarabiei...”[94].

Prin urmare, Republica Sovietică Moldovenească unională a fost formată dintr-o parte mai mare a Basarabiei și una mai mică a RASSM.

De ce s-a procedat tocmai în felul acesta, deși au fost și alte propuneri? Care au fost cauzele ce au determinat Kremlinul să dicteze această delimitare teritorial-administrativă și nu alta?

In primul rând, conducerea sovietică a considerat mai oportun pentru ea să dezmembreze Basarabia aproape similar împărțirii ei de către Sublima Poartă în așa numitele raiale în perioada suzeranității triseculare asupra principatelor române. La fel ca în timpul supremației turcești, județul nordic Hotin și cele sudice Accherman și Ismail au fost rupte de restul Basarabiei. Mihail Bruhis presupune că diplomația sovietică a hotărât că în acest fel va fi mai ușor ca URSS să păstreze (sau să încerce să rețină în componența sa) importantele raioane strategice ale Basarabiei, inclusiv ieșirea la gurile Dunării, chiar și în cazul în care, cine știe când, va fi forțată, din cine știe ce motive sau considerente, să accepte unele cedări teritoriale în această zonă[95].

În acest context trebuie reliefat faptul că prin amputarea județelor de sud ale Basarabiei și încorporarea lor în componența Ucrainei, RSS Moldovenească a fost lipsită de ieșire la Dunăre și la limanul fluviului Nistru, adică a fost înlăturată de la Marea Neagră. Dovadă în acest sens servește „argumentul” lui M. Greciuha, președintele Prezidiului Sovietului Suprem al RSS Ucrainene, privind granița RSSM: „Dunărea – marea arteră fluvială rezistentă la îngheț – remarca acesta, este unită cu Marea Neagră și poate fi utilizată, în mod eficient, de flota fluvială și maritimă pe teritoriul RSS Ucrainene și nu are rost a împărți Dunărea în sfere de influență atât din punct de vedere economic, cât și strategic”[96].

Așadar, propaganda sovietică, sprijinind, prin diverse forme și mijloace, „rugămintea” privind formarea RSS Moldovenești unionale, a susținut în realitate dezmembrarea teritorială a RASSM și, mai ales, a Basarabiei, în conformitate cu niște decizii ilegale și abuzive, luându-se în calcul obiective strategice.

Practic, în toate manifestările sale, propaganda sovietică din anii 1939-1940 a fost mai mult decât un accesoriu al politicii URSS de mare putere, ea s-a dovedit a fi o instituție bine asamblată, parte componentă a regimului totalitar bolșevic.

Cu alte cuvinte, propaganda sovietică, în special în anul 1940, în contextul aplicării Protocolul Secret al Pactului sovieto-german de neagresiune, a avut misiunea să camufleze rostul adevărat al înțelegerii dintre cele două state totalitare; să argumenteze pretențiile teritoriale sovietice față de România, să discrediteze politica internă și externă a statului român și să mobilizeze Armata Roșie la realizarea operațiunilor militare în scopul ocupării teritoriilor pretinse. În acest context, structurile și mijloacele de propagandă politică au avut un impact covârșitor, completând și amplificând efortul diplomației sovietice și Armatei Roșii privind ocuparea și dezmembrarea teritoriilor românești.

NOTE

[1] Vitalie Văratic, Preliminarii la raptul Basarabiei și Nordului Bucovinei, 1938-1940. București: Libria, 2000, p. 264

[2] Ibidem.

[3] Ibidem, p.247.

[4] Ibidem, p.248.

[5] Ibid.

[6] Ibid.

[7] Arhivele M.A.E.R. fond 71/1920-1944. U.R.S.S. Vol. 89, f. 372-374.

[8] Relațiile româno-sovietice. Documente, vol. II, 1935-1941, București: Editura Fundației Culturale Române, 2003, p.300.

[9] Ibidem, p. 301.

[10] Arhivele M.A.E.R. fond 71/1920-1944, U.R.S.S. Vol. 90, f.91.

[11] Vitalie Văratic, Preliminarii la raptul Basarabiei și Nordului Bucovinei, p.282.

[12] Ibidem, p.311.

[13] Ibidem, p.311.

[14] Ibidem, p. 323.

[15] Ibid.

[16] Мельтюхов М. Освободительный поход Сталина. Бессарабский вопрос в советско-румынских отношениях (1917-1940 гг.). Москва: "ЯУЗА", "ЭКСМО", 2006. (Meltiuhov Mihail, Campania eliberatoare a lui Stalin. Chestiunea basarabeană în relațiile sovieto-române. 1917-1940. Moscova 2006), p. 150.

[17] Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia: Chișinău, Culegere de documente, Ed. Universitas, 1991, p.177.

[18] Прутский поход 1940 года (Бессарабская операция) (Campania de pe Prut din anul 1940. Operațiunea basarabeană). http://www.hrono.ru/sobyt/1900war/1940prut.php, accesat la 15.06.2017.

[19] Ion Șișcanu, Basarabia în contextul relațiilor sovieto-române, 1940. Chișinău: Civitas, 2007, p. 68.

[20] Ion Șișcanu, Raptul Basarabiei. 1940. Chișinău: Ago Dacia, 1993, p. 19.

[21] Ibidem.

[22] Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia: Chișinău, p.60.

[23] Ibidem, p. 61.

[24] Ibidem, p. 81.

[25] Ibidem, p. 67-69.

[26] Ibid., p. 27.

[27] Репко С. Война и пропаганда (XV-XX вв.). Москва: Издательство Новости, 1999. (S. Repko. Războiul și propaganda (sec. XV-XX) Moscova, 1999), p. 297.

[28] Ibid.

[29] Mihail Cernenco, Propaganda stalinistă în Basarabia. În: Revista de istorie și teorie militară, 1991, nr. 5, p. 13.

[30] Ibidem.

[31] Ibid.

[32] Ibidem, p.14.

[33] Ibidem, p.13.

[34] Ibid., p.13-14.

[35] Ibid., p.14.

[36] Ibid.

[37] Репко С. Война и пропаганда (XV-XX вв.).. (S. Repko. Războiul și propaganda), p. 292.

[38] Ibidem.

[39] Ibid.

[40] Ibid.

[41] Ibidem, p. 293.

[42] Ibid.

[43] Ibidem, p.295.

[44] Мельтюхов М. Освободительный поход Сталина... (Meltiuhov Mihail, Campania eliberatoare a lui Stalin...), p. 415.

[45] Vitalie Văratic, Preliminarii la raptul Basarabiei și Nordului Bucovinei, p. 343.

[46] Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Moldova. Fond 50. Colecția de documente ale mișcării comuniste ilegale din Basarabia, inv. 2, dosar 153, f. 107.

[47] Ibidem, f. 108.

[48] Ibidem, f.109.

[49] Ibidem, f. 109-110.

[50] Ibidem, f. 110.

[51] Florin Constantiniu . O istorie sinceră a poporului român. București: Univers Enciclopedic, 2002, p. 347.

[52] Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia: Chișinău, p.15.

[53] Vitalie Văratic, Șase zile din istoria Bucovinei (28 iunie-3 iulie 1940). Invazia și anexarea Nordului Bucovinei de către U.R.S.S. Rădăuți: Institutul Bucovina-Basarabia, 2001, p. 194.

[54] Березняков Н. и др. Борьба трудящихся Бессарабии за свое освобождение и воссоединение с Советской Родиной (1918-1940). Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1970 (N. Bereznіakov, Lupta muncitorilor din Basarabia pentru eliberarea lor și reunirea cu Patria (1918-1940) Chișinău, Cartea moldovenească, 1970), p. 717.

[55] Mihai Iacobescu, Din Istoria Bucovinei. Vol. I (1774-1862). De la administrația militară la autonomia provincială. București: Academia Română, 1993, p.51.

[56] Arhivele Militare Române (A.M.R.). Fond Marele Stat Major. Secția a 2-a Informații. Dosar 941, f. 535.

[57] Ibidem, f. 538.

[58] Ibidem, f.535.

[59] Ibidem, f. 236.

[60] „Правда”, 29 июня, 1940 (Ziarul „Pravda”, iunie 1940).

[61] „Красная Звезда”, 4 июля ,1940 (Steaua Roșie, 4 iulie 1940).

[62] Ziarul „Basarabia Sovietică”, din 1 iulie, 1940.

[63] Ibidem.

[64] Ibid.

[65] Ziarul „Правда”, din 30 iunie 1940.

[66] „Basarabia Sovietică”, din 1 iulie, 1940.

[67] „Comsomolistul Moldovei”, 2 iulie, 1940.

[68] Лазарев А. Молдавская советская государственность и бессарабский воппрос. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1974. (A. Lazarev. Statalitatea sovietică moldovenească și chestiunea basarabeană. Chișinău, Cartea Moldovenească, 1974), p. 460.

[69] „Правда”, 4 iulie, 1940.

[70] Ibidem.

[71] Ibidem, p. 461.

[72] Лазарев А. Молдавская советская государственность и бессарабский воппрос. (A. Lazarev. Statalitatea sovietică moldovenească și chestiunea basarabeană.), p. 570.

[73] „Правда”, 10 iulie, 1940, „Известия”, 10 iulie, 1940.

[74] Ibidem.

[75] Paul Nistor, Propagandă și politică externă românească în secolul XX. Iași: Institutul European, 2013, p. 175-176.

[76] „Правда”, 12 iulie, 1940.

[77] Ibidem.

[78] „Бессарабская правда”, (Adevărul basarabean) din 12 iulie, 1940.

[79] „Basarabia Sovietică”, 12 iulie, 1940.

[80] „Известия”, 13 iulie, 1940.

[81] „Известия”, 14 iulie, 1940.

[82] Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia: Chișinău, p. 82-83.

[83] Ibidem, p.83.

[84] Ibidem, p.86.

[85] Ion Șișcanu, Formarea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești: conjunctură, scop, consecințe. În: Basarabia – 1812: problemă națională, implicații internaționale. București: Editura Academiei Române, 2014, p. 870.

[86] „Basarabia Sovietică”, 1 august, 1940.

[87] Ibid.

[88] Ibid.

[89] „Basarabia Sovietică”, 2 august și 6 august, 1940.

[90] Formarea RSS Moldovenești și crearea Partidului Comunist al Moldovei. Culegere de documente. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1986, p. 225.

[91] Mihail Bruhis, Rusia, România și Basarabia: (1812, 1918, 1924, 1940). Chișinău, Universitas, 1992, p.278.

[92] Formarea RSS Moldovenești și crearea Partidului Comunist al Moldovei, p. 230.

[93] Ibidem, p. 225-230.

[94] Ibidem, p. 237.

[95] Ibidem, p. 283.

[96] Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia.., p. 87.

THE ROOTS OF ISLAMIC RADICALISM IN NORTHERN CAUCASUS AND THE INFLUENCE OF SYRIAN CIVIL WAR ON CURRENT DEVELOPMENTS*

ȘERBAN FILIP CIOCULESCU **

Abstract

The North Caucasus has been a volatile region from a security point of view not only after the Cold War but also long before. Populations from North Caucasus always strived for freedom and opposed foreign powers and conquest, but being caught between Russia, Turkey and Persia (Iran) they had to cope with this situation of being periphery of great powers' game. The attempt to homogenize populations which were different from an ethnic and religious point of view often engendered resistance and wars. For many North Caucasus locals, modernity was rejected, being seen as mere Russification and Christianization, thus the struggle for preserving Islamic values was eventually fused with the so-called endeavor for national liberation from the Russian domination. Before the total elimination of ISIS presence from Syria, Iraq and Libya, its leadership could recommend to the fighters to go and help the fight in North Caucasus and other Muslim populated areas of Russia. ISIS will probably try to bolster the successors of the Caucasus Islamic Emirate in the future and keep them integrate in the global jihadist framework.

Russia and the western states (USA and EU countries) must coordinate their strategies to allow an open informal dialogue between traditional Sufi and fundamentalist Salafi Muslims in North Caucasus and MENA, they must recognize the legitimate economic and political grievances of local populations and help them have a better life (democratic procedures to be respected, some level of decentralization, investments, jobs and education for young people). These instruments would support the de-radicalization process on the long term.

***Keywords**: North Caucasus, religion, radicalization, identity, war, terrorism, Al Qaeda, ISIS, Russia, Syrian conflict*

* The ideas exposed in this paper reflect only the personal point of view of the author, not involving the Ministry of National Defense of Romania. This study has been presented at the conference "Countering Radical Islam as a Condition to Peace in the Caucasus", which took part between 7-9 November 2016 at Hyatt Grand Hotel in Berlin, under the aegis of the PfP Consortium of Defense Academies and Institutes for Security Studies.

** Șerban F. Cioculescu (PhD in political science) is a guest lecturer at the University of Bucharest, Department of Political Science, International Relations and Security Studies, and also a senior scientific researcher in security studies with the Institute for Political Studies of Defense and Military History from Bucharest. He is specialized in Euro-Asian strategic studies, security studies, international organizations and international relations theory.

Brief history of radicalization in Northern Caucasus

The North Caucasus has been a volatile region from a security point of view not only after the Cold War but also long before. Populations from North Caucasus always strived for freedom and opposed foreign powers and conquest, but being caught between Russia, Turkey and Persia (Iran) they had to cope with this situation of being periphery of great powers' game. The attempt to homogenize populations which were different from an ethnic and religious point of view often engendered resistance and wars.

In 737 CE, the Islamic Umayyad Caliphate defeated the Khazar Kingdom, thus the Northern Caucasus, which previously was a vassal of the Khazar Kingdom, became a part of the Umayyad Empire. Then, the Golden Horde (powerful Mongol warriors) also spread Islam in Russian territories in the second half of the 13st century. Between the 16th and the 19th centuries, the Russian empire managed to annex the North Caucasus, a territory populated mainly by Muslim tribes and whose societies were organized by elements such as kinship, language, religious communities. Bloody battles occurred especially in the 19th century, between 1816-1827 and 1844-1856, then between 1856-1864, opposing famous Russian generals such as Yermolov, Vorontsov and Baryatinsky to rebel chiefs Mollah Ghazi, Gamzat Beg, Hadji Murat and Imam Chamil. The main opposition to Russian conquest was based on religious Islamic belief and traditional power structures. First, Sheikh Mansur led a religious anti-Russian holy war in 1785, mobilizing the Chechens and Dagestanis warriors but being crushed on the battlefield. Mansour then joined the Ottoman armies in the war against Russia in 1787-1791 but ended as a Russian prisoner.

North Caucasus had been Islamized in the 16th century by Tatars and Turks, who gradually convinced local people to give up animist beliefs and polytheism. Sufi branch of Islam became dominant in the Caucasus, the most popular group being Naqshbandi Brotherhood Order which originated in Central Asia and came in Caucasus via Turkey. The preachers, or Murshid, had established close links with the believers, or Miurid. At the beginning, the preaching was about helping the believer to purify his soul and body (similar with the Great Jihad), but then it became a catalyst of rebellion against Russian domination. Since 1827, the imams of this Islamic branch called for a holy war (Gazavat) against the Russians which were depicted as Christians and invaders. Among those inspired by the Naqshbandi militantism we can mention the warlord Beybulat Taymi who led the so-called "great Chechnya revolt" between 1825-1827, also Qazi Mollah who died in battle in 1832 and of course the famous commander Shamil.[1] The Neo-Sufism was important as a first step of Islamic reformism, from Northern Africa to the Central Asia, it also served as a basis of rebellion against Russian hegemony based on Orthodox Christianity in Asia and Eastern Europe, against French colonial power in Maghreb. The "miuridism" was the first organized form of Islamic opposition to Russian colonizing interests in Caucasus and Shamil the most revered Islamic teacher in Caucasus and a powerful political and military ruler who set up a theocratic state. The Caucasian lowlanders adhered to Naqshbandi, while the highlanders preferred the Qadiryia Brotherhood, a Muslim sect created in Baghdad (Iraq) in the 12th century. Qadirya adepts eventually proclaimed Jihad against Russia and its supporters often went as refugees in the Ottoman Empire.

In the 19th century, the Sharia and the customary law ("adat/odat") were the sources of legitimacy for any power holder, for any ruler over Chechens, Ossetins, Ingushets or Kabardian populations. Shamil and his adepts tried to make Sharia the dominant feature for all the Caucasus, against the pre-islamic tradition Adat. They killed and persecuted those tribes who refused to side with them during the "holy war" and waged a bloody war on Russian conquerors. Thus, Sharia and "Miuridism" became threatening elements for the Russian imperial power. Shamil managed to unify the Chechens, Dagestani and Avars from East Caucasus in the fight against the Russian Empire, but failing to do the same with Kabardins, Ossetins and Abkhazs.

Now perhaps 12-15% of the Russians are Muslim believers (13-15 or even 20 million

people)[2] and 80% of them are Sunni Muslims (8-10 million), the others Shia and Sufi. They are not immigrants but native citizens. In Chechnya and Dagestan, there is also a strong Sufi tradition embodied in the Naqshbandi and Shadhili schools. Islam is one of the main official religions in Russian Federation, benefiting from state support. Muslim populations in Russia has the tendency to grow at higher rates than Slav Orthodox populations. North Caucasus republics are less urbanized than Tatarstan and Bashkortostan republics on the Volga River, there are more children to each family.[3]

The Russian state tried to control these Islamic populations which were never full subjects of the Ottoman and Persian empires by using the bureaucracy, the army, the schools, missionaries, and settlers. By expropriating lands and trying to convert populations to Christianity, the Russian rulers managed to submit only a part of the local elites but provoked mass rebellions and various kinds of guerilla activities.

Even after the population had to accept the Russian political, economic and military domination, North Caucasus remained a border area and local populations had the tendency to rebel or even to support foreign enemy powers like Ottoman Empire and later Nazi Germany during WWII. In the 19th century, Russia brought colonists there (Slavic population, Cossacks, Armenians, Georgians, etc.), bureaucrats, garrisons, merchants and priests to better control the territory.

The Russian authorities generally accepted to let local people follow their tradition and religion, while the settlers obeyed to Russian laws. The Islamic priests insisted for the Sharia to be the dominant rule of behavior, against the "adat", preferred by the notables and nobles. The Chechens and Dagestanis did not have a social hierarchy based on stratification, they were egalitarian rural societies, obeying to Sufi religious orders (*taşawwuf* in Arabic language)[4].[5]

The Russianization and Christianization of some parts of the local populations managed to keep North Caucasus within the border of Russia, from the 19th century up to the present day, but there has been and still exist various forms of insurgency and guerilla activities which in fact limit the extent of state control. The local societies were split between those pro-Russian elites who became adapted to integration with the Empire, accepted modern identity and mentalities and the rebel-minded rural population which identified itself with Islam clergy and the Sharia tradition. Tensions emerged among those two segments of the same populations. Djamaleddin and Mohammed Sefi, two of the sons of main rebel Imam Chamil, became eventually officers in the Russian army but the other two entered the Ottoman Army.

For many North Caucasus locals, modernity was rejected, being seen as mere Russification and Christianization, thus the struggle for preserving Islamic values was eventually fused with the so-called endeavor for national liberation from the Russian domination. Some violent episodes like the rebellion of Circassians (Adyges) against Russian power were resolved via forced migration of this population to the Ottoman Empire, being replaced with Russian colonists in Krasnodar and Sochi. In the middle of the past century, Stalin wanted to "punish" Chechens, Ingushets, Dagestanis, Tatars a.s.o. for their support for Nazi Germany, and used deportation against them, later Khrushchev gave an amnesty for them in 1956. The Chechen rebellions and wars against the Russian state after the Cold War, the Daghestani low intensity conflict are, in the eyes of most Caucasian combatants, at the same time struggles for national independence resembling anti-colonial wars (like those of Algerians and Vietnamese nationalists against France or "Mau-mau" Kenyans from Kikuyu tribes against the British rule after W.W.II) but also holly wars on behalf of Islam. Gradually, Sufism has been rivaled and even replaced by Salafism (including Wahhabism, its extreme form, in rare situations) and eventually Islamic radicalization occurred in large areas of North Caucasus. Thus the Islamic revival in North Caucasus is a reality.

The Russian state always tried to exercise a strict control on the Imams and religious schools from the North Caucasus but the religious influence from Saudi Arabia, Turkey, the Gulf states took the form of new braches of

Islamic thought and the obvious risk of radicalization.

The structure of the Caucasian population also favors conservatism: Chechen and Ingush tribes are organized in "Teips" or clans – people descending from a common ancestor. A "seven level system of extended kinship" ensures the coherence of communities but also create conflicts among them, which are not always moderated by their common Islamic faith.[6] Shia Islam is limited to Azeri Turks and to Dagestan's minority ethnic group called the "Lezgins". The Sunnis are divided between two schools: Hanafi and Shafi. Hanafi is dominant with Russia's Muslims and in the Caucasus one can mention the Karachais, the Noghais and Balkars as hanafis. It is a more moderate and tolerant branch of Sunni Islam, compared with the more radical Hanbali tradition embraced by many Arabs in MENA region. Many Chechens, Dagestani and Ingushets follow the Shafi school, which is more radical than Hanafism and could prepare the believers to accept Salafism in the end. But the mystic Sufism still has numerous adepts among Chechens, Ingushets and Dagestanis, the proof being the existence of some powerful "tariqats" (brotherhoods) which may cover up to 50-60% of these populations.

Diasporas are a traditional form of anti-Russian resistance. Since the 19th century, Muslim populations from Southern Russia took refuge with the Ottoman Empire or in Persia, fearing persecutions and ethnic/religious cleansing. There are Chechen diasporas in Turkey (perhaps 10.000 people) – these groups sometimes prepared violent actions against Russia and in the past sent money to buy weapons for the guerilla activities.[7] During the first Chechen War (1994-1996) and especially in the second one, Turkey became a safe heaven for Chechen refugees – 3,000 to 4,000 Chechens arrived in Turkey between 1999 and 2001. Many were helped by politicians from the Prosperity Party, an Islamic party in Turkey. Certain experts assessed that only 1500 Chechens are still in Turkey, since most refugees went to Western Europe. Turkey now wants good economic relations with Russia and do not risk to be accused of harboring terrorist groups. But the Chechen diaspora still exists and in the future could be again used by political forces in Turkey to hurt Russian interests.[8] Some Turkish Sunni Salafis certainly helped Chechen and Dagestani fighters cross the border in Syria from Turkey.

Also money came in North Caucasus and fed local guerillas, from Saudi Arabia and some Gulf states, together with Islamic books and even preachers. The war of the Soviet Red Army against insurgents in Afghanistan brought the first wave of foreign Islamism to Muslims from North Caucasus, then the wars that Russia made against the Chechen separatists in the 90s were followed by Chechen guerillas embracing terrorism and asking for foreign Jihadist support. This support came from Saudi Arabia and other Persian Gulf states, but also from other states like Turkey or Pakistan. The Chechens who fought in 1994-1996 were mainly Sufi and inspired by nationalism. The current militant groups are Salafist and connected with global terrorist actors such as Al Qaeda or Daesh.

The civil war in Syria: reshaping and bolstering North-Caucasian religious extremism?

The Syrian civil war started in 2011 as a rebellion against the long-ruling president Bashar al Assad and soon turned into a bloody civil war in accordance with the ethno-religious division lines. Soon foreign fighters became to arrive and to create new groups or integrate the existing ones. Sunni islamist groups were among the most active actors in fighting the Syrian army, the Hezbollah and Iranian special forces. Most of these groups were made up of jihadist from Europe, Middle East, Africa, USA, Australia and Russia/CIS states. They had to opt between Al Qaeda and its local branch Al Nusra, and ISIS (Daesh) who managed to occupy and manage a huge territory in Syria and Iraq while proclaiming the new Caliphate.

The "Islamic Caucasus Emirate" (*Imarat Kavkaz* - ICE), the new and powerful form of Jihad against Russia, aiming at building an Islamic state in the Caucasus, was created by warlord Doku Umarov (self-proclaimed as Emir) who abolished the so-called Chechen Republic of Ichkeria in 2007. ICE claimed to establish some Vilayats: Dagestan, Nokhchicho (Ichke-

Warlord Doku Umarov, Russia's staunch enemy

ria), Galgaiche (Ingushetia), Iriston (North Ossetia), Nogai Steppe (Stavropol Territory) and the united Vilayat of Kabarda, Balkaria and Karachay. He established connections with Al Qaeda which perhaps created its own cells in North Caucasus, while many Chechens and Dagestanis traveled to Afghanistan, Pakistan and other training areas of Sunni jihadists. Later, the Arab Spring phenomenon initiated in 2010-2011 had weakened some states in the Middle East and North Africa (MENA) and allowed North Caucasian insurgents to travel to Syria and Iraq to fight for Islam, thus becoming loyal to ISIS, Al Nusra and other local Islamic groups. Hunted down by Russian intelligence agencies and armed forces, many of the Emirates' leaders pledged allegiance to the "caliph" Baghdadi and went to fight in Syria and Iraq. ISIS gave them a symbolic satisfaction by announcing the creation of Vilayet Kavkaz district, as part of the so-called Caliphate. There is a clear rivalry between Al Qaeda and ISIS for attracting Caucasus and Central Asian fighters, so the I.C.E lost some of its adepts in 2014-2015, who announced allegiance to Al Baghdadi.

It is obvious that a Salafist network of recruitment was established in Southern Russia in 2013, using social media to find young Muslims willing to come and fight in Syria. The Russian intelligence probably infiltrated this network and oscillated between preventing their trip and letting them go in the Middle East as a way to get rid of them from Russian soil. The name of Salman Bulgar, an ethnic Tatar born in the Tatarstan city of Naberezhnye Chelny, was given as a main recruiter and possible Russian agent.[9]

Russia managed to eliminate Chechen warlords Shamil Basayev, Ibn al-Khattab, Abu Hafs al-Hudani, Abu al-Walid, also more recently Doku Umarov and Magomed Suleimanov[10] (successor of Aliaskhab Kebekov and of Umarov himself to the leadership of IEC)[11] but could not totally destroy their networks, heavily supported by diasporas and foreign states. The insurgency moved after 2011 to Dagestan as a low intensity conflict. The absolute power given to President R. Kadyrov in Chechnya led to more stability but also increased the tensions within the society because of the lack of democracy and abuses of the political power. His effective counter-insurgency sometimes led to accusations of torture and extrajudicial executions. With Russian logistic support, Kadyrov is able to effectively combat Islamist

threats but cannot do much against possible fluxes of Jihadist coming in North Caucasus from the Middle East after the end of Syrian civil war. The Dagestani president Ramazan Abdulatipov also used harsh methods against local Salafis invoking the fact that Salafism is legally forbidden in Dagestan. It seems that between 30.000 and 50.000 local Muslims are Salafis, a small minority when compared with the 2,5 million Muslims of that republic.[12] The IEC was not a centralized actor but more an umbrella for many small fighting units called "jamaats". They could easily move from one republic to other, organize terrorist attacks and control rural populations in remote areas. Chechen warlord S. Basayev used the strategy of taking hostages but it was not a successful one since Russia used heavy military interventions in some cases like the Moscow Theatre in October 2002 or the Beslan School in 2004. The "black widows", suicide female terrorists seem not to represent today a big threat anymore, such it was the case between 2001 and 2010 when they committed numerous suicidal attacks. The Emirate of Caucasus group did not manage to hinder the 2014 Sochi Winter Olympics and destabilize the Muslim populated areas in the South of Russia. In 2015, the then Caucasus Emirate's leader Ali Abu Kebekov banned the chiefs of the provinces to make allegiance to ISIS but some of them did not obey to him.[13]

– After the death of Emir M. Suleymanov in 2015 most of the Caucasus Emirate experienced fighters escaped to Syria and pledged allegiance to the so-called Caliph Baghdadi. The beginning of this Syrian adventure began in 2012 when Chechen warlord Omar al-Shishani (Tarkhan Batirashvili, a famous Chechen warlord from Georgia's Pankisi valley) with a few men arrived there[14], after fighting the Russians first as a member of Georgian army in 2008. He abandoned Al Nusra and declared its loyalty to Islamic State, then soon became counselor of "Caliph" Baghdadi and ISIS minister of defense, before being killed by US-led coalition's strikes in 2016. But some of his warriors refused and stayed with Al Qaeda.

Also, Russia was at war with Georgia in August 2008 and then recognized Abkhazia and South Ossetia as new states, a fact which, I think, pushed the Chechens and now the Dagestanis to keep fighting for secession from Russian Federation. One of the radical multinational Sunni groups taking part in Syrian civil war and which attracted a lot of Chechens and Dagestani was Jaish al-Muhajireen wal-Ansar (Army of Emigrants and Supporters, JMA or Muhajireen Brigade), led by Omar al-Shishani. Many Chechens and Dagestani also became members of Jaish al-Khilafah al-Islamiyya (Army of the Islamic Chaliphate, JKI), a group led by a Chechen warlord from the Pankisi Gorge, named Ruslan Machalikashvili, but known as Amir Sayfullah or Sayfullah ash-Shishani.[15]

Before the total elimination of ISIS presence from Syria, Iraq and Libya (a reality which seems more and more likely in the Summer of 2017, as even the "capital" Raqqa is under siege and the Iraqi city Mosul has already been retaken from ISIS), its leadership could recommend to the fighters to go and help the fight in North Caucasus and other Muslim populated areas of Russia. ISIS will probably try to bolster the successors of the Caucasus Islamic Emirate in the future and keep them integrate in the global jihadist framework. Leaders such as Umarov were/are useful for Baghdadi and his clique, as they embody the transition from Chechen nationalism to Sunni Islamism of Salafi or Wahhabi type. Fighting in Syria against Assad and his coalition of Shia muslims (Syrian Allawi, but also other Shia and the Hezbollah, the Iranian Quds brigade) makes sense for radicalized North Caucasians Sunni Islamists as they know that these are the allies of Russia and if the Assad's supporters cannot resist and win the war, the public opinion will see that as a Russian strategic defeat. Salafists from Caucasus see the Syrian war as a proxy war against Russia and also against the West which did not support their struggle. Russia came in the Syrian war in September 2015, at least three years after the First North-Caucasians arrived on the Syrian front. Russian bombings in Syria aim also at reducing the number of Caucasian and Central Asian jihadists who could come back home in the future, as president Putin repeatedly said. Chechens and Dagestanis from diasporas of Turkey, Georgia or Western Europe found it easier to come in Syria than

Tarkhan Batirashvili, alias Omar Al Shishani, Chechen rebel in Georgia

try to enter North Caucasus and face the effective Russian special forces and the counter-insurgency based on the pro-Moscow regimes of Groznyy and Makhachkala. Anyway, they cannot prevent being bombed by western Europeans and USA air forces and of course they will see the West as equally hostile to them as Russia. Those who dream to a world caliphate are as anti-Russian as anti-Western as possible, a fact which in fact invites Russia-Western enhanced cooperation in preventing the consolidation of the Daesh's Caliphate. ISIS called Russia a legitimate target since 2015 after its involvement in the Syrian war. In April 2017 at the St Petersburg subway station a terrorist attack occurred, killing 14 people and the attacker was a Russian citizen of Uzbek origin and born in Kyrgyzstan.

At their home in North Caucasus, the most extremist of these Salafis also want to purge the land of the very few existing Shias, who are seen as heretics, as apostates. It is important to offer protection to these vulnerable groups and to encourage the Sufi branch of Islam. But the good news is that according to expert sources, violence in North Caucasus had declined in the recent years. The Caucasian Knot reported that in 2010 there were 1710 victims of insurgency/counterinsurgency and in 2013 only 986 victims (most of them in Dagestan).[16] The crackdown by authorities, the efficient military interventions contributed to this result. Later, in 2014-2016, the migration of radicals to the Middle East civil wars also kept this trend of low level violence in North Caucasus. Russian security experts also assess that the level of violence had gone down in Northern Caucasus: the National Anti-terrorist Committee of Russia said that in 2015 the number of crimes associated to terrorist acts decreased by 2,5 times in North Caucasus. The Kavkaz Uzel which monitories armed violence stated that in 2015 it was a decrease of 33% in number of terrorist attacks compared to previous year. The

number of the victims went down to half.[17] In the Autumn months of 2016 the Kavkaz Uzel statistics showed that in Dagestan there were 46 dead and 11 wounded people, and only one dead in Kabardino Balkaria and Stavropol territory.[18]

On the other side, in the Syrian war, the Caucasian Sunni fighters committed mass crimes against local Shia and Alawi muslims (ex. In the Latakia countryside in August 2013), being reputed for their brutality and increasing the Shias' will to resist and call for more Iranian and Hezbollah support.

What to expect in the near future?

There are certain parallels between the Caucasus insurgencies and the evolution of Syrian conflict: they had at the beginning a more political character – the aims being the national independence and the removal of a non-democratic regime, then gradually they turned more religious and sectarian, the final goal being the establishment of big islamist entities such as an Emirate or a Caliphate. The transnational factors (jihadists from other countries, money from outside) changed the shape of these conflicts and made them much more difficult to solve.

Inspired and fed by the civil wars in Syria, Libya, Yemen, the local Islamic insurgencies will continue in areas such as North Caucasus, depending on the fate of ISIS, Al Nusra and other extremist groups. Some warriors will try to come back in their native countries, once these civil wars end, bringing with them the seeds of unrest and destabilization. North Caucasians could try to re-enter Russian Federation or go to Western Europe under the label of "immigrants" and refugees. Then, some of them could integrate the Euro-Islamic terrorist groups or create new ones. In order to counter this tendency, the Russian Federation and the EU/NATO countries have the common interest to exchange intelligence on these rebels, to assess their strengths and connections to other radical networks in the MENA region. Daesh spokesperson said at the end of 2015 that it had about 2000-3000 Caucasian and Central Asian fighters. They are not Arabs and generally do not speak Arab, but are culturally very close to Turks and Turkmens, also benefiting from support with the Salafi circles in Turkey since the first Chechen-Russian war. But the new strategy of Turkish president Erdogan, to seek a close economic connection with Russia (the main source of natural gas for Turkey), also materialized in the limitation of Ankara's tacit support for the Russian Muslim diaspora and the common awareness that ISIS is an existential enemy.[19] Both Russia and Turkey suffered terrorist strikes committed by ISIS or affiliates. Ankara also supports Qatar against the interests of Saudi Arabia and could become a target of Saudi-financed jihadist groups.

The rebels who will come back in Caucasus may well try to ignite civil wars in this region and attract the Russian forces in a new combat, this time benefiting from strong economic support from outside sponsors. Russia seems effective in using its armed forces to reduce the strength of jihadists but armed force alone cannot really pacify such a volatile region. Only by resolving ethnic and religious conflicts, by setting land disputes in a fair manner, recognizing the human rights issue, eliminating the huge economical and social cleavages and allowing the populations to be represented within the political structure, the North Caucasus will be giving up violence and not be tempted to see in a positive light the jihadist activities from Syria, Iraq and Libya.[20] The same is true with Daesh, a group which was build on the fears and hatred of minority Sunni Muslim in Iraq, towards the majority Shia Muslims who had the political power and privileges through the person of former prime minister Maliki. So, give political rights, freedom and economic benefits to North Caucasians and to Arab Sunni, and they will be less inclined to adhere to extremist religious groups. Of course, some young Caucasian members of Jihadist groups like Jaish al-Muhajireen wal-Ansar or Al Nusra could be so indoctrinated with the ideology of Caliphate and the "sacred duty" to fight the West that they could not be de-radicalized and gave back to their societies. These "international jihadists" travel from one conflict to other, seeking for justice, violence and prestige.[21] They resemble the past-century South American professional Marxist revolutionaries who fought successively in Cuba, Bolivia, Peru or

Colombia. Only time and military strikes can reduce their number.

On the other side, those who fight for freedom and democracy in Syria could be deradicalized and reintegrated with proper incentives and guarantees. Of course, the future peace in Syria and Iraq must be based on fair power sharing between the Shia/Allawi and Sunni, thus limiting the influence of radicals to recruit adepts for continuing the fight.

Suggestions for further cooperative actions

The so-called Caliphate proclaimed by ISIS and his leader will be probably abolished in the near future (Summer-Autumn of 2017) by military defeat on the battlefield, with the USA, Russia and western European states, plus the Iraqi army and Kurdish Syrian forces carrying the bulwark of effort and logistical capabilities. But the extremist mujahedeen will try to reach other areas to continue their fight and try to legitimize more the idea of Sunni Caliphate in the eyes of world Muslims. Their ideology will continue to be attractive to the young disoriented people from Europe, Asia and Africa. The military force is indispensable to the crushing of ISIS, Al Nusra and other terrorist groups: not only air strikes but also ground presence could make the difference. Turkish incursion with tanks and infantry in North Syria should be coordinated with the other countries' military planning structures.

Russia and the western states (USA and EU) must coordinate their strategies to allow an open informal dialogue between traditional Sufi and fundamentalist Salafi Muslims in North Caucasus and MENA, they must recognize the legitimate economic and political grievances of local populations and help them have a better life (democratic procedures to be respected, some level of decentralization, investments, jobs and education for young people). There is a conflict between moderate and radical Muslims, and the best issue would be a final triumph of the moderate ones.

The gross human rights violation by state authorities must not be tolerated because they favor Salafist radicalization, guerilla and terrorism. The extremists must be judged and sentenced in a fair manner, by fair judges.

Local clans and tribes must be respected and co-opted to power-sharing structures in the decentralization process, as a method to prevent them from supporting radical elements.

The moderate Sufi, Shia and Sunni Muslims must not be discriminated and they must be let to practice their religion peacefully. If mosques should be closed, it must be after having enough proofs that they openly encourage extremism.

A research group and data basis on deradicalization[22] can be very useful. USA, EU states and Russia must share experience and data and the research group must include experts in regional culture, security, also experts on religion, professors, law-enforcement staff and specialized think-tanks.

We think Russia must agree to military cooperation and intelligence sharing with the USA and the EU/NATO states who take part in the anti-Daesh campaign, at the same time Moscow must accept not to link this issue on the sensitive problem of Crimea's annexation and Donbas' insurgency because USA and most EU states would not accept to acknowledge Russian possession of Crimea on the short and medium term. If the jihadists from Europe and those from Middle East already cooperate and fight together, why should the states interested in eradicating jihadism not cooperate for that?

NOTE

[1] H. Carrère d'Encausse, *Imperiul Eurasiei (The Eurasian Empire)*, Orizonturi Publishing House, Bucuresti, 2008, pp. 48-49. French original title - *L'Empire d'Eurasie : une histoire de l'Empire russe de 1552 à nos jours*, Paris, Fayard, 2005, p. 506.

[2] Islam in Russia, http://islam.ru/en/content/story/islam-russia, accessed on July 2, 2017.

[3] Gordon M. Hahn, *Russia's Islamic Threat*, Yale University Press, New Haven and London, 2007, p. 10

[4] Etymologically speaking, Sufi comes perhaps from the word *şafā* (ءافص), which in Arabic means "purity", combined with *şūf* (فوص), meaning "wool" in Arabic language. Or from *ahl aş-şuffah* ("the people of the bench"), referring to a group of companions of the Prophet.

[5] Alan Godlas, "Sufism-Sufis – Sufi orders", http://islam.uga.edu/Sufism.html, accessed on November 1, 2016.

[6] Idem, pp. 23-24

[7] Mitat Celikpala, From Immigrants to Diaspora: Influence of the North Caucasian Diaspora in Turkey, *Middle Eastern Studies*, Vol. 42, No. 3, 422/446, May 2006.

[8] Marc Brody, The Chechen Diaspora in Turkey, https://jamestown.org/program/the-chechen-diaspora-in-turkey-2/, accessed on October 10, 2016.

[9] Emil Souleimanov , Megan Ouellette, "THE PARTICIPATION OF NORTH CAUCASIAN JIHADISTS IN THE SYRIAN CIVIL WAR AND ITS SECURITY IMPLICATIONS", http://www.rubincenter.org/2015/02/the-participation-of-north-caucasian-jihadists-in-the-syrian-civil-war-and-its-security-implications/, 22 February 2015.

[10] T. Joscelyn, "New leader of Islamic Caucasus Emirate killed by Russian forces", http://www.longwarjournal.org/archives/2015/08/new-leader-of-islamic-caucasus-emirate-killed-by-russian-forces.php, 11 August 2015.

[11] Caucasus Emirate, http://www.globalsecurity.org/military/world/para/ik.htm, accessed on June 10, 2016.

[12] http://www.rferl.org/a/caucasus-report-daghetsan-salafi-mosques/27398815.html, accessed on December 3, 2015.

[13] Imrat Kavkaz, http://www.eng.kavkaz-uzel.eu/articles/30497/, accessed on November 1, 2016.

[14] His brother Tamuz also became famous as a harsh ISIS fighter in Syria.

[15] Emil A. Souleimanov, "Globalizing Jihad? North Caucasians in the Syrian Civil War", Middle East Policy Council, Fall 2014, Volume XXI, Number 3, http://www.mepc.org/journal/middle-east-policy-archives/globalizing-jihad-north-caucasians-syrian-civil-war?print.

[16] Zachary Laub, "Instability in Russia's North Caucasus Region", http://www.cfr.org/russian-federation/instability-russias-north-caucasus-region/p9021, 6 February 2014.

[17] Sergey Markedonov, "The reasons behind turbulence in Russia's North Caucasus", http://www.russia-direct.org/opinion/reasons-behind-increasing-turbulence-russias-north-caucasus, 9 March 2016.

[18] "Infographics. Statistics of victims in Northern Caucasus", Caucasian Knot, http://www.eng.kavkaz-uzel.eu/articles/37369/, 2 November 2016.

[19] Ariane Bonzon, "Pour les barbes rouges de Daech, Poutine et Erdogan c'est du pareil au meme", 22 septembre 2016, www.slate.fr.

[20] Sergey Markedonov, "The reasons behind turbulence in Russia's North Caucasus", http://www.russia-direct.org/opinion/reasons-behind-increasing-turbulence-russias-north-caucasus, 9 March 2016.

[21] Emil Souleimanov, Megan Ouellette, "The Participation of North Caucasian Jihadists in the Syrian Civil War and its Security Implications", http://www.rubincenter.org/2015/02/the-participation-of-north-caucasian-jihadists-in-the-syrian-civil-war-and-its-security-implications/, 22 February 2015.

[22] See that suggestion in "The North Caucasus Insurgency and Syria: an exported Jihad?", *Crisis Group* Report 238, https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/caucasus/north-caucasus/north-caucasus-insurgency-and-syria-exported-jihad, 16 March 2016.

MASA ROTUNDĂ CU TEMA: REORGANIZAREA ARMATEI ROMÂNE (1917) ÎN RELATAREA CĂPITANULUI MARCEL FONTAINE DIN MISIUNEA MILITARĂ FRANCEZĂ (30 MARTIE 2017, CERCUL MILITAR NAȚIONAL, SALA DE MARMURĂ)

În cadrul activităților consacrate Centenarului Primului Război Mondial și al Marii Uniri din anul 1918, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară (ISPAIM), Cercul Militar Național și Muzeul Militar Național au organizat masa rotundă cu tema: „Reorganizarea armatei române (1917) în relatarea căpitanului Marcel Fontaine din Misiunea Militară Franceză".

Reuniunea a fost deschisă de generalul-maior (r) Mihail E. Ionescu, directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, care a subliniat faptul că manifestarea se încadrează în planul mai larg al comemorării participării României la Primul Război Mondial, anul acesta împlinindu-se 100 de ani de la luptele din vara anului 1917, Mărăști, Mărășești, Oituz, bătălii care au păstrat identitatea națională și au menținut România în război, în condițiile în care ofensiva Puterilor Centrale țintea nu doar ocuparea Moldovei, ci și a sudului Rusiei.

Cristophe Midan, atașatul militar al Franței la București, a făcut o analiză succintă a Misiunii militare franceze în România, plecând de la eforturile diplomatice intense ale Parisului de a convinge Bucureștiul să se alăture cauzei aliate. Principalele realizări ale acesteia țin de instruirea trupelor române după modelul francez adaptat celor doi ani de conflict, reorganizarea logisticii și un substanțial sprijin material. Contribuția consilierilor francezi la luptele de la Mărăști, Mărășești și Oituz este consistentă, inclusiv prin jertfa de sânge. Misiunea a reprezentat și reprezintă simbolul prieteniei militare româno-franceze.

Directorul-adjunct al Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, cc. șt. dr. Petre Otu, a explicat contextul în care România a intrat în război, subliniind importanța politică a Misiunii militare franceze. Ideea sugerată de autoritățile ruse, ca armata și guvernul român să fie evacuate în sudul Rusiei, a fost respinsă de generalul Berthelot, decizia de a rămâne pe teritoriul național fiind una extrem de benefică în plan militar, moral și politic. Opinia sa, „sunteți admirabil de bine dezorganizați", a rămas emblematică pentru starea generală a armatei române la declanșarea războiului. Jurnalul lui Marcel Fontaine reprezintă o piesă importantă în recrearea imaginii reorganizării armatei române, o adevărată minune în condițiile mizere ale anului 1917.

Cc. șt. dr. Sergiu Iosipescu, cercetător în cadrul ISPAIM, a prezentat epopeea jurnalului până la publicarea sa, făcând și un portret al „omului" Marcel Fontaine și prezentând, pe scurt, destinul ulterior al acestuia, unul legat indisolubil de România. Între 1920 și 1948 a revenit cu Misiunea universitară franceză în

România, fiind profesor la liceele franceze din Turnu Severin, Craiova și București și coordonând activitățile Institutului Francez de la București. În 1948 a fost expulzat și a părăsit România împreună cu soția sa. Între 1948 și 1970 a lucrat la RFI, la emisiunea în limba română, având și intervenții la Europa Liberă. Pentru a înțelege dimensiunea relației dintre Fontaine și România, Sergiu Iosipescu subliniază existența în locuința lui Fontaine de la frontiera cu Monaco a unui interior amenajat în stil românesc.

În continuare, dr. Daniel Cain, responsabil de ediție și cercetător în cadrul Institutului de studii sud-est europene, care subliniază faptul că victimele războiului au chip și nume pentru Fontaine, care surprinde o realitate pe care, din nefericire, manualele noastre de istorie au decis să o ignore. Lectura jurnalului este utilă și interesantă, dovedind că, oarecum paradoxal, la trecerea a 100 de ani, cunoaștem prea puține lucruri despre anii 1916-1917.

După încheierea mesei rotunde s-a desfășurat ceremonia înmânării donației lui Marcel Fontaine către Muzeul militar național „Regele Ferdinand I". Au rostit scurte alocuțiuni col. Ing. Dr. Petru Valentin Glod, directorul muzeului, și Lidia Bodea, director general în cadrul editurii Humanitas. A fost vizionat filmul documentar „Misiunea Militară Franceză în România", iar, în final, a fost vernisată expoziția *Pe fronturile „Marelui Război". Marcel Fontaine de la Verdun la Mărășești*, în prezentarea dr. Cristina Constantin, șef secție în cadrul Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I". La activitate au participat cercetători, cadre didactice universitare, ziariști din presa scrisă și audio-vizuală, ofițeri și subofițeri din garnizoana București.

MANUEL STĂNESCU*

* Asistent de cercetare, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

GUY LARON – *THE SIX-DAY WAR. THE BREAKING OF THE MIDDLE EAST*, YALE UNIVERSITY PRESS, NEW HAVEN-LONDON, 2017

Apărută într-un peisaj editorial extrem de încărcat, lucrarea cercetătorului israelian din cadrul Universității Ebraice din Ierusalim reprezintă prima lucrare de anvergură a acestui an menită să susțină dezbaterea academică la jumătate de deceniu după cel de-al treilea Război arabo-israelian din iunie 1967. Autorul, a cărui activitate publicistică mai include, suplimentar unui număr relativ consistent de articole dedicate evoluțiilor din Orientul Mijlociu, o lucrare referitoare la originile Crizei Suezului (1956) apărută la John Hopkins University Press în mai 2013 (*Origins of the Suez Crisis. Postwar Development Diplomacy and the Struggle over Third World Industrialization, 1945–1956*). Relevantă pentru cariera și profilul tânărului cercetător, maniera analitică utilizată în elaborarea noii lucrări asupra Războiului din 1967 se dovedește eficientă în a găsi o fereastra de oportunitate în peisajul destul de aglomerat al istoriografiei asociată „etapei clasice" a conflictului arabo-israelian. Particularitatea acestei lucrări rezidă, în primul rând, în introspecția exhaustivă la care Guy Laron recurge pentru a zugrăvi un tablou cât mai cuprinzător cu putință asupra evenimentelor care au condus la deznodământul din iunie 1967. Formularea acestuia a putut fi posibilă prin cercetările efectuate de autor în arhive din Praga, Berlin, Boston, Washington și, nu în ultimul rând, în Israel, aspect care este pe deplin reliefat prin intermediul unui aparat critic substanțial. De asemenea, sprijinul acordat de o serie de specialiști în problemele Orientului Mijlociu precum: Eugene Rogan, Avi Shlaim sau Avner Offer sporește calitatea lucrării accentuând, totodată, caracterul cosmopolit al acesteia. De asemenea, parametrii structurali ai lucrării indică atașamentul autorului față de abordările noii școli istoriografice israeliene, opțiunile asumate în selectarea temelor analizate plasându-se în contextul creat cu câțiva ani în urmă de Tom Segev în analizarea Războiului din iunie 1967. Combinând surse istoriografice variate, Guy Laron reușește să sublinieze dimensiunea internațională a conflictului plasându-se, astfel, pe coordonate relativ diferite în sublinierea rolului pe care marile puteri ale momentului, SUA și Uniunea Sovietică, l-au avut în evenimentele care au condus la deznodământul consemnat în prima jumătate a lunii iunie 1967. Integrarea cauzelor care au condus la izbucnirea războiului este operaționalizată printr-o abordare interdisciplinară în cadrul căreia elementul de noutate este reprezentat de analiza situației economice la nivel global și impactul acesteia asupra comportamentului principalilor actori. Această abordare nu exclude, însă, perspectiva regională asupra evoluțiilor din Orientul Mijlociu centrată pe evenimentele politice interne din Egipt și Siria inclusiv crearea Republicii Arabe Unite precum și modalitatea de poziționare a forțelor politice interne față de relațiilor dintre cele două state. Se cuvine a fi remarcată particularitatea modului în care acest din urmă segment este articulat, reușindu-se o îmbinare fericită între evoluțiile interne din statele arabe și dosarul arabo-israelian. Prezentarea disputelor politice interne în conexiune din perspectiva oportunității și, chiar, a fezabilității unui nou conflict în regiune reprezintă un element cu o valoare adaugată certă. În acest context, autorul plasează un accent substanțial asupra rolului jucat de Siria în economia războiului, printr-o abordare

conceptuală nouă contrabalansând, astfel, opțiunea tradițională de raportare cvasi-exclusivă la Egipt și regimul condus de Nasser. Opțiunea interdisciplinară aleasă de Laron în prezentarea evenimentelor este consolidată prin focalizarea, cu valențe sociologice, asupra rolului elitelor în ecuația de securitate din Orientul Mijlociu precum și în derularea operațiilor militare. În strânsă legătură cu acest aspecte, un rol important în economia textului este reprezentat de valorizarea acțiunii diplomatice care a dominat perioada premergătoare izbucnirii conflictului. Complexitatea lucrării este sporită prin introducerea semnificațiilor particulare ale rolului jucat de o serie de elite arabe și israeliene (Nasser, Amer, Rabin, Dayan etc.), ale cărui rațiuni au fost generate adeseori doar în baza unor opțiuni personale și în afara cadrului instituțional-normativ. Chiar dacă acest tip de abordare nu este pe deplin nouă în peisajul istoriografic dedicat acestui subiect, maniera de integrare în ansamblul lucrării reprezintă o perspectivă atractivă pe care Guy Laron o avansează adecvat, contribuind, de asemenea, la facilitarea lecturii. Deși succesiunea operațiilor militare derulate cu rapiditate în cele șase zile de conflict *per se* nu reprezintă un segment considerabil în structura lucrării, Guy Laron oferă un set relevant de date și informații de natură operațională suficient de cuprinzător pentru înțelegerea evoluțiilor înregistrate pe teatrele de operații ale Războiului din iunie 1967.

DRAGOȘ ILINCA*

* Doctor în istorie, șeful secției Programe studii de istorie militară.